

Οδηγίες και πληροφορίες για τις
Διαθεματικές Εργασίες
Κειμένων Νεοελληνικής Λογοτεχνίας
Γ΄ Γυμνασίου

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

Δημοτικά νανουρίσματα

«Να μου το πάρεις, ύπνε μου», «Κοιμήσου αστρί»	6
«Της Πάργας»	6
«Του γιοφυριού της Άρτας»	7

ΚΡΗΤΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Γεώργιος Χορτάτσης, «Ερωφίλη»	8
Βιτσέντσος Κορνάρος, «Ερωτόκριτος»	9
Μαρίνος Τζάνε Μπουνιαλής, «Ο Κρητικός Πόλεμος»	11

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΣ

Ρήγας Βελεστινλής, «Θούριος»	12
Αθανάσιος Χριστόπουλος, «Τώρα»	13
Ανώνυμος, «Ο Ρωσσογαλλογάλλος»	13
Αδαμάντιος Κοραής, «Ο Παπατρέχας»	14
Λόρδος Μπάυρον, «Το προσκύνημα του Τσάιλντ Χάρολντ»	14

ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ

Γιάννης Μακρυγιάννης, «Απομνημονεύματα»	15
Ελισάβετ Μουτζάν-Μαρτινέγκου, «Αυτοβιογραφία»	17
Παναγής Σκουζές, «Ο βίος μου»	17

Η ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΣΤΑ ΕΠΤΑΝΗΣΑ

Ανδρέας Κάλβος, «Εις Πάργαν»	18
Διονύσιος Σολωμός, «Ελεύθεροι Πολιορκημένοι»	19
Αριστοτέλης Βαλαωρίτης, «Ο Δήμος και το καριοφίλι του»	20
Ανδρέας Λασκαράτος, «Ο κακός μαθητής»	21
Λορέντζος Μαβίλης, «Λήθη»	22

ΟΙ ΦΑΝΑΡΙΩΤΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΡΟΜΑΝΤΙΚΟΙ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Αλέξανδρος Σούτσος, «Ο επιστάτης των εθνικών οικοδομών επί Ι. Καποδίστρια»	25
Σπυρίδων Βασιλειάδης, «Η χαρά»	26
Σάμιουελ Τ. Κόλεριτζ, «Δουλειά χωρίς ελπίδα»	26
Γρηγόριος Παλαιολόγος, «Ο ζωγράφος»	27

Εμμανουήλ Ροΐδης, «Τα υαλοπωλεία»	28
---	----

Η ΝΕΑ ΑΘΗΝΑΪΚΗ ΣΧΟΛΗ (1880-1922)

Γεώργιος Βιζυηνός, «Στο χαρέμι»	29
Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, «Τ' αγνάντεμα»	30
Άντον Τσέχωφ, «Ο Παχύς και ο Αδύνατος»	34
Ανδρέας Καρκαβίτσας, «Ο Ζητιάνος»	34
Κωστής Παλαμάς, «Ίαμβοι και ανάπαιστοι», «Ύμνος στον Παρθενώνα»	35
Κ.Π. Καβάφης, «Φωνές», «Όσο μπορείς», «Στα 200 π.Χ.»	37
Γρηγόριος Ξενόπουλος, «Ο τύπος και η ουσία»	38
Κωνσταντίνος Θεοτόκης, «Η τέχνη του αγιογράφου»	39
Πηνελόπη Δέλτα, «Πρώτες ενθυμήσεις»	43
Άγγελος Σικελιανός, «Γιατί βαθιά μου δόξασα»	43
Κώστας Βάρναλης, «Ορέστης»	44
Ναπολέων Λαπαθιώτης, «Νυχτερινό»	45

Η ΝΕΟΤΕΡΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Η λογοτεχνία από το 1922 ως το 1945

Κ. Καρυωτάκης, «Σαν δέσμη από τριαντάφυλλα», «Βράδυ»	45
Μαρία Πολυδούρη, «Γιατί μ' αγάπησες»	46
Γιάννης Σκαρίμπας, «Ουλαλούμ»	46
Ζυλ Λαφόργκ, «Μοιρολόγι φεγγαριού στην επαρχία»	46
Άγγελος Τερζάκης, «Ο ματωμένος λυρισμός»	47
Στράτης Μυριβήλης, «Τα ζα»	50
Νίκος Καζαντζάκης, «Βίος και Πολιτεία του Αλέξη Ζορμπά»	51

Η γενιά του '30

Γιώργος Σεφέρης, «Με τον τρόπο του Γ.Σ.»	52
Ανδρέας Εμπειρίκος, «Τριαντάφυλλα στο παράθυρο»	52
Νίκος Εγγονόπουλος, «Μπολιβάρ»	54
Οδυσσεάς Ελύτης, «Το Άξιον Εστί» («Η γένεσις»), «Το Άξιον Εστί» («Τα Πάθη, Ε΄»), «Δώρο ασημένιο ποίημα»	57
Γιάννης Ρίτσος, «Αρχαίο θέατρο», «Ρωμιούσνη»	58
Νίκος Καββαδίας, «Kuro Siwo»	60
Φραντς Κάφκα, «Ποσειδώνας»	60
Γιώργος Θεοτοκάς, «Η διαδήλωση»	61
Μ. Καραγάτσης, «Ένας Ρώσος συνταγματάρχης στη Λάρισα»	63
Κοσμάς Πολίτης, «Η γνωριμία με τη Μόνικα»	65
Μέλπω Αξιώτη, «Η ψυχή του νησιού»	65

Μεταπολεμική και σύγχρονη λογοτεχνία

Μίλτος Σαχτούρης, «Τα δώρα»	67
Μανόλης Αναγνωστάκης, «Στο παιδί μου»	67
Κική Δημουλά, «Τα πάθη της βροχής»	69
Τζένη Μαστοράκη, «Οι μεγάλοι»	69
Δημήτρης Χατζής, «Η τελευταία αρκούδα της Πίνδου»	69
Αντώνης Σαμαράκης, «Ζητείται ελπίς»	70
Κώστας Ταχτσής, «Κι έχουμε πόλεμο!»	71
Ρέα Γαλανάκη, «Η μεταμπίεση»	71

Δημοτικά νανουρίσματα

«Να μου το πάρεις, ύπνε μου», «Κοιμήσου αστρί»

- Συζητήστε για τις διαφορές και τις ομοιότητες αγοριών και κοριτσιών, παίρνοντας παραδείγματα από τη συμπεριφορά, τα ενδιαφέροντα και τις ασχολίες των δύο φύλων στη σημερινή εποχή. Συμβουλευτείτε το βιβλίο της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής.

Τα δύο φύλα έχουν ιδιαίτερα βιολογικά και σωματικά χαρακτηριστικά, ώστε να συμπληρώνουν το ένα το άλλο με στόχο την αναπαραγωγή. Ανάμεσα στα χαρακτηριστικά αυτά είναι και η μεγαλύτερη μυϊκή δύναμη του αρσενικού σε σχέση με το θηλυκό. Γενικά όμως οι βιολογικές διαφορές μεταξύ των δύο φύλων δεν είναι τόσο σημαντικές, ώστε να δικαιολογούν τον κυρίαρχο ρόλο του αρσενικού στις κοινωνίες από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Η διαφοροποίηση στους ρόλους των φύλων είναι καθαρά αποτέλεσμα κοινωνικών παραγόντων. Έτσι, ενώ τα προβλήματα, οι ανησυχίες και οι επιθυμίες των αγοριών και των κοριτσιών ουσιαστικά δε διαφέρουν, το περιβάλλον καθορίζει και επιβάλλει άλλους ρόλους και συμπεριφορές για τα αγόρια και άλλους για τα κορίτσια. Για τα μεν πρώτα θεωρούνται φυσικά χαρακτηριστικά η επιθετικότητα, ο δυναμισμός, η διεκδίκηση και η επιβολή, ενώ στα δεύτερα πιστεύεται ότι ταιριάζουν η ευαισθησία, ο συναισθηματισμός και η ανάγκη να προστατεύονται. Τα παιχνίδια και οι ασχολίες των αγοριών πρέπει να είναι από μικρή ηλικία διαφορετικά από αυτά των κοριτσιών, ενώ οι επιθυμίες και τα όνειρά τους να διαφοροποιούνται όσο μεγαλώνουν. Το αγόρι πρέπει να σκέφτεται κυρίως την επαγγελματική του αποκατάσταση, ενώ το κορίτσι να έχει ως στόχους έναν καλό και αρμονικό γάμο και τη σωστή ανατροφή των παιδιών.

Αν και αυτές οι αντιλήψεις ισχύουν σε μεγάλο βαθμό και σήμερα, παρατηρούνται εντούτοις σημαντικές αλλαγές στις σύγχρονες κοινωνίες, που οφείλονται κυρίως στη δυναμική διεκδίκηση από τις γυναίκες δικαιωμάτων ανάλογων με τη μεγάλη κοινωνική τους προσφορά. Η νοοτροπία των ζευγαριών στη σύγχρονη οικογένεια έχει αρχίσει να αλλάζει σημαντικά και τα παιδιά μαθαίνουν να εκτιμούν το άλλο φύλο, απαλλαγμένα από τάσεις επιβολής και ανταγωνισμού. Με τον τρόπο αυτό τα δύο φύλα έρχονται πιο κοντά και τείνουν να έχουν κοινές συμπεριφορές, ενδιαφέροντα και ασχολίες.

«Της Πάργας»

- «Τ' άσπρα πουλήσαν το Χριστό, τ' άσπρα πουλούν και σένα»: Πώς συνδέεται το ιστορικό γεγονός με τη χριστιανική παράδοση; Συζητήστε το θέμα της προδοσίας με κίνητρο την απόκτηση χρημάτων, αναφερόμενοι και σε ανάλογα παραδείγματα από το βιβλίο της Ιστορίας σας.

Σύμφωνα με τη χριστιανική παράδοση ο Ιησούς Χριστός προδόθηκε από το μαθητή του Ιούδα για «τριάκοντα αργύρια». Ωστόσο, αυτή δεν είναι η μοναδική προδοσία που έχει καταγραφεί στην ιστορία. Υπήρξαν κατά καιρούς προδότες που πρόδωσαν τη χώρα τους και την παρέδωσαν στους εχθρούς της, έχοντας ως κίνητρο την απόκτηση χρημάτων. Γνωστό είναι το παράδειγμα του Εφιάλτη, ο οποίος το 480 π.Χ. στη μάχη των Θερμοπυλών, που διεξήχθη ανάμεσα στους Πέρσες και στους Σπαρτιάτες, οδήγησε τους Πέρσες από κρυφό μονοπάτι στα μετόπισθεν των Ελλήνων, αιφνιδιαζοντας το Λεωνίδα και τους γενναίους πολεμιστές του. Από τότε το όνομα του Εφιάλτη συνδέθηκε με την προδοσία. Επίσης, γνωστή είναι και η προδοσία του Σουλιώτη Πήλιου Γούση, ο οποίος δε δίστασε για 3.000 γρόσια να προδώσει το Σούλι και να το παραδώσει στους Τούρκους.

Η παράδοση απόρρητων μυστικών στους εχθρούς της πατρίδας καθώς και η συνεργασία μαζί τους θεωρούνται «εσχάτη προδοσία» και τιμωρούνται με την αυστηρότερη ποινή.

(Βλέπε επίσης κεφ. 3.3 – Τεχνική του τραγουδιού, και 3.5 – Ιδέες και συναισθήματα).

«Του γιοφυριού της Άρτας»

- Σε συνεργασία με τους καθηγητές της Γεωγραφίας και της Τεχνολογίας, οργανώστε ερευνητικές ομάδες, με σκοπό τη συλλογή στοιχείων για την τοποθεσία, τη λειτουργία και την ευρύτερη σημασία των γεφυριών, τόσο στην παλιά όσο και στη σύγχρονη εποχή της μεγάλης τεχνολογικής ανάπτυξης.

Οι γέφυρες εξυπηρετούν τις ανάγκες των ανθρώπων για επικοινωνία και εμπορικές ανταλλαγές. Χτίζονται για να αποκαταστήσουν την οδό επικοινωνίας που διακόπτουν φυσικά εμπόδια όπως ποτάμια, κοιλάδες, χαράδρες, ακόμα και θάλασσες στη σύγχρονη εποχή.

Λίθινες γέφυρες κατασκευάστηκαν ήδη από τα προϊστορικά χρόνια στη Μεσοποταμία και στην Αίγυπτο, ενώ στην Ελλάδα εμφανίζονται κατά τους μινωικούς και μυκηναϊκούς χρόνους. Σημαντικό αριθμό γεφυρών κατασκεύασαν επίσης οι Ρωμαίοι, για να ξεπεράσουν τις δυσκολίες επικοινωνίας στην αχανή αυτοκρατορία τους. Οι ρωμαϊκές γέφυρες ήταν λίθινες κατασκευές, και πολλές από αυτές είχαν αψίδες και διακοσμητικά αγάλματα. Στο Μεσαίωνα εξακολούθησε να χρησιμοποιείται η πέτρα ως δομικό υλικό για τις γέφυρες, οι οποίες είχαν σχήμα οξυκόρφου τόξου και σε αρκετές περιπτώσεις ενισχύονταν με οχυρωμένους πύργους για την προστασία των γύρω περιοχών. Στην Ελλάδα παρόμοιες γέφυρες κατασκευάστηκαν τη βυζαντινή εποχή και κυρίως στα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Από το 19ο αιώνα, με την ανάπτυξη της μεταλλουργίας, αρχίζουν να κατασκευάζονται στην Ευρώπη μεταλλικές γέφυρες. Η πρώτη γέφυρα από χυτοσίδηρο κατασκευάστηκε

στην Αγγλία το 1779, ενώ η πρώτη κρεμαστή γέφυρα φτιάχτηκε στην Ουαλία το 1824. Με την ανάπτυξη των τεχνικών του σκυροδέματος (μπετόν αρμέ) τον 20ό αιώνα, σε συνδυασμό και με την προηγμένη χρήση μετάλλων, δημιουργήθηκαν τεράστιες προοπτικές για την κατασκευή γεφυρών. Το μέταλλο που προτιμάται σήμερα είναι ο χάλυβας.

- Ανάλογα με τη χρήση τους οι γέφυρες είναι: οδικές, σιδηροδρομικές, πεζών και ποδηλάτων.

- Ανάλογα με τον τρόπο στήριξής τους διακρίνονται σε κινητές και σταθερές.

- Οι κινητές μπορεί να είναι: κυλιόμενες, ανυψούμενες, περιστροφικές ή πλωτές.

- Οι σταθερές διακρίνονται σε: α) ορθές ή λοξές, ανάλογα με τη γωνία που σχηματίζουν με την κοίτη, β) δοκογέφυρες, που στηρίζονται σε παράλληλους δοκούς και γ) κρεμαστές, που εδράζονται και παράλληλα αναρτώνται σε πυλώνες (π.χ. η γέφυρα Ρίου-Αντίρριου).

Οι αυξημένες ανάγκες γρήγορης και ασφαλούς επικοινωνίας στη σύγχρονη εποχή κάνουν απαραίτητες τόσο την εκτεταμένη χρήση γεφυρών όσο και την εξέλιξη των μεθόδων κατασκευής τους. Είναι χαρακτηριστικό ότι για την κατασκευή της Εγνατίας οδού στη βόρεια Ελλάδα έχουν προβλεφθεί 570 μικρές και μεγάλες γέφυρες συνολικού μήκους 41 χιλιομέτρων.

Σχετικές πληροφορίες μπορείτε να βρείτε και στις ηλεκτρονικές διευθύνσεις:

http://www.agrotour.gr/agro/site/Search/t_section?search_topics=bridges (Γεφύρια στην Ελλάδα).

<http://www.3kala.gr/elatipertouli/gefyria.asp> (Γεφύρια νομού Τρικάλων).

<http://www.airphotos.gr/gefires.htm> (Φωτογραφικό υλικό).

Γεώργιος Χορτάτσης, «Ερωφίλη»

1. Ο Μάνος Χατζιδάκης έχει μελοποιήσει στίχους από το μονόλογο της *Ερωφίλης* (Πράξη Γ', στ. 9-19) στο δίσκο του *Ο Μεγάλος Ερωτικός* (Λύρα, 1987). Ζητήστε από τον καθηγητή της Μουσικής να ακούσετε το τραγούδι και σχολιάστε τον τρόπο με τον οποίο αποδίδει η μελοποίηση το ερωτικό συναίσθημα της Ερωφίλης.

(Προσωπική εργασία των μαθητών).

2. Η *Ερωφίλη* παρουσιάστηκε πολλές φορές στο θέατρο. Σε συνεργασία με τον καθηγητή των Καλλιτεχνικών, πειραματιστείτε με θέμα τη δραματοποίηση και σκηνοθεσία αυτού του επεισοδίου ή της σκηνής από την οποία προέρχονται οι στίχοι.

(Προσωπική εργασία των μαθητών).

Βιτσέντσος Κορνάρος, «Ερωτόκριτος»**A (Γ. 891-936)**

Ο Πεζόστρατος εξιδανικεύει το παρελθόν, υποστηρίζοντας ότι στους παλιούς καιρούς δεν ίσχυαν κοινωνικές διακρίσεις. Συμβουλευτείτε το εγχειρίδιο της Ιστορίας ή της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής, για να δείτε αν αληθεύει ο ισχυρισμός του.

Ο Πεζόστρατος ισχυρίζεται ότι στους παλιούς καιρούς η γνώση και η αρετή είχαν μεγαλύτερη αξία για τους ανθρώπους από τον πλούτο και τη δύναμη και ότι επομένως για ένα γάμο αυτές οι αξίες αποτελούσαν το κυριότερο κριτήριο και όχι η κοινωνική θέση.

Προβάλλοντας την απουσία κοινωνικών διακρίσεων και παρουσιάζοντας την άσκηση της εξουσίας ως ένα δύσκολο και υπεύθυνο έργο, ο Πεζόστρατος δίνει μια εξιδανικευμένη εικόνα για το παρελθόν. Πέρα από την προσπάθειά του όμως να αναπτύξει ένα επιχείρημα για να πείσει το συνομιλητή του, ο ισχυρισμός του συμφωνεί και με μια σταθερή αντίληψη των ανθρώπων παλαιότερων εποχών ότι στα πανάρχαια χρόνια οι ανθρώπινες κοινωνίες ήταν πιο αρμονικές, γιατί επικρατούσε κοινωνική δικαιοσύνη και όχι αδικία ή πόλεμος. Η αντίληψη αυτή αντανακλάται κυρίως στους λαούς της ανατολικής Μεσογείου μέσω της ανάμνησης ενός παραδείσου, δηλαδή μιας κοινωνίας ιδανικής, στην οποία οι άνθρωποι ζούσαν μακάρια και ειρηνικά, σε συνθήκες απόλυτης ισότητας. Τέτοιοι παράδεισοι αναφέρονται συχνά από τους αρχαίους Έλληνες ως πεδία-κάμποι (Ηλύσια Πεδία), ως κήποι (Κήπος του Φοίβου, Κήπος των Εσπερίδων) και ως απόμακρα μαγικά νησιά (Μακάρων νήσοι). Στους παραδείσους αυτούς εντάσσεται επίσης και ο Κήπος της Εδέμ των Εβραίων. Ο Ησίοδος τέλος αναφέρει το χρυσό, το αργυρό και το χάλκινο γένος των ανθρώπων, αποδίδοντας στα δύο πρώτα, που ήταν τα αρχαιότερα, ιδανικές συνθήκες ζωής, ενώ στο τελευταίο την απαρχή της κοινωνικής αδικίας και των δεινών της ανθρωπότητας.

Σύμφωνα με τη σύγχρονη έρευνα υπήρξαν στα προϊστορικά χρόνια (στη νεολιθική εποχή, ίσως και στην πρώιμη εποχή του χαλκού) αταξικές κοινωνίες, στις οποίες οι άνθρωποι μοιράζονταν από κοινού τα παραγόμενα αγαθά, ενώ ο άρχοντας ήταν υπηρέτης της κοινότητας, για χάρη της οποίας έπρεπε να δουλεύει σκληρά και υπεύθυνα. Ίσως λοιπόν η αναφορά του Πεζόστρατου να προέρχεται από αυτή την αόριστη ανάμνηση για την ύπαρξη μιας τέτοιας ιδανικής κοινωνίας. Ωστόσο, από τα προϊστορικά ήδη χρόνια άρχισε η ανατροπή αυτής της ισοροπίας, με την άνιση κατανομή του πλεονάσματος των αγαθών και την εμφάνιση της ταξικής κοινωνίας (βασιλιάς – ευγενείς – λαός – δούλοι). Στον ελληνικό χώρο το φαινόμενο αυτό ξεκινά από τη μινωική κιόλας Κρήτη, για να ενταθεί στη μυκηναϊκή εποχή και σε όλα τα μεταγενέστερα χρόνια.

B (Δ. 1003-1038)**1. Επισκεφθείτε την Εθνική Πινακοθήκη και αναζητήστε αναπαραστάσεις μαχών από την εποχή της Αναγέννησης ή βρείτε μια ανάλογη σκηνή πολεμικής σύγκρουσης στην *Ιλιάδα* του Ομήρου (ραψωδίες E, Z, H) και συγκρίνετε τις δύο περιγραφές.**

- Αναπαραστάσεις μαχών σε πίνακες της Αναγέννησης υπάρχουν κυρίως σε ξένα μουσεία, όπως στο Λούβρο, στην Εθνική Πινακοθήκη του Λονδίνου, στην Πινακοθήκη της Φλωρεντίας κ.α. Για παράδειγμα, πολύ γνωστός είναι ο πίνακας του Ιταλού ζωγράφου Πάολο Ουτσέλλο (1397-1475) που εικονίζει σε τρία επεισόδια τη *Μάχη του Σαν Ρομάνο*, που έγινε το 1432 μεταξύ των στρατευμάτων της Φλωρεντίας και της Σιένας. Φωτογραφίες των πινάκων αυτών του Ουτσέλλο μπορείτε να βρείτε στην ηλεκτρονική διεύθυνση: <http://hoche.versailles.free.fr/productions/basr.htm>. Γνωστή είναι επίσης η νωπογραφία του Λεονάρντο ντα Βίντσι (1452-1519) που παρίστανε τη *Μάχη του Ανγκιάρι*, έργο που είχε παραγγελθεί στο ζωγράφο για μια αίθουσα του Παλάτσο Βέκιο της Φλωρεντίας, το οποίο τελικά δεν ολοκλήρωσε. Αργότερα το ζωγράφισε ο Φλαμανδός ζωγράφος Πέτερ Πάουλ Ρούμπενς (1577-1640). Ο πίνακας βρίσκεται σήμερα στο μουσείο του Λούβρου. Φωτογραφία του μπορείτε να βρείτε στην ηλεκτρονική διεύθυνση: http://www.valeriemorignat.net/pages/bataille_anghiari.php.

- Η περιγραφή στο απόσπασμα από τον *Ερωτόκριτο* έχει πολλά κοινά στοιχεία με περιγραφές πολεμικών συγκρούσεων της *Ιλιάδας*:

1ον. Σε σκηνές σύγκρουσης των δύο αντίπαλων στρατευμάτων κυριαρχούν οι σύνθετες εικόνες, κυρίως ηχητικές και κινητικές (βούκινα, σάλπιγγες, χτύπος αρμάτων στον *Ερωτόκριτο*, κονταροχτυπήματα, βρόντος από την πτώση των χτυπημένων στην *Ιλιάδα*).

2ον. Η γενναιότητα του ήρωα στη μάχη προοικονομείται πριν την ηρωική του έφοδο. Ο Διομήδης, για παράδειγμα, ξεκινώντας την αριστεία του ήταν γεμάτος «καρδιά και δύναμη», ενώ «άναβε αδάμαστη απ' το κράνος του φωτιά και απ' το σκουτάρι, ίδια με τ' άστρο του χινόπωρου...» (E, 1-8, μετάφραση Ν. Καζαντζάκη - Ι.Θ. Κακριδή). Παρόμοια και ο Ερωτόκριτος παρουσιάζεται να τρέχει μανιασμένος καβάλα στο άλογό του, σηκώνοντας σύννεφο και βοή σαν τον ανεμοστρόβιλο (Δ. 1013-1020).

3ον. Χρησιμοποιούνται πλατιές παρομοιώσεις πριν από τη μονομαχία του ήρωα με τον αντίπαλό του ή τη στιγμή που ορμά στο πλήθος των εχθρών. Έτσι, ο Διομήδης ξεχύνεται ενάντια στους Τρώες «σαν ξέχειλο ποτάμι μες στον κάμπο, που σπάει τους όχτους πλημμυρίζοντας νερό σαν κατεβάσει» (E, 87-92, μετάφραση Ν. Καζαντζάκη - Ι.Θ. Κακριδή), όπως αντίστοιχα ο Ερωτόκριτος ορμά κατά των Βλάχων «οσά λιοντάρι όντε πεινά...» (Δ. 1025-1034).

2. Ζωγραφίστε τον Ερωτόκριτο, με βάση την εξωτερική εμφάνιση των πολεμιστών της εποχής, αλλά και τα ειδικά χαρακτηριστικά με τα οποία αποδίδεται η ανδρεία τους στο απόσπασμα. Ζητήστε τη βοήθεια του καθηγητή της Ιστορίας.

Η ενδυμασία των πολεμιστών, ιδιαίτερα των αξιωματούχων, στην Κρήτη την εποχή της Αναγέννησης είχε ομοιότητες με την παλαιότερη βυζαντινή πολεμική ενδυμασία, αλλά και με αυτή των Δυτικών, αφού η Κρήτη βρισκόταν για πολλούς αιώνες υπό την κατοχή των Ενετών. Η ενετική πολεμική ενδυμασία ήταν θώρακας, επωμίδες, επιγονατίδες, εσωτερικό κοντό ένδυμα και σκούφος ή περικεφαλαία. Μια ιδέα όμως μπορείτε να πάρετε και από τον πίνακα του Γιάννη Τσαρούχη στο σχολικό βιβλίο. Για να αναδείξετε την ανδρεία του Ερωτόκριτου μπορείτε να τον παρουσιάσετε να τρέχει ορμητικά πάνω στο άλογό του.

Μαρίνος Τζάνε Μπουνιαλής, «Ο Κρητικός Πόλεμος»

1. Συγκρίνετε τη ζωή και τις διασκέδασεις των Κρητικών του 17ου αι. με τις πληροφορίες που δίνονται στο εγχειρίδιο της αρχαίας ιστορίας για τη ζωή και τον πολιτισμό των αρχαίων Μινωιτών. Ποιες ομοιότητες και ποιες διαφορές παρατηρείτε ανάμεσα στις αγροτικές κοινωνίες από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα;

Η ζωή και οι διασκέδασεις των Μινωιτών δεν παρουσιάζουν μεγάλες διαφορές σε σχέση με τη ζωή των Κρητικών του 17ου αιώνα, αν και μεσολάβησαν πάνω από δύο χιλιετίες. Γενικά οι μεταβολές στον τρόπο ζωής των αγροτικών κοινωνιών είναι πολύ αργές. Ακόμα και μέχρι τα μέσα του 20ού αιώνα η ζωή στην ελληνική ύπαιθρο συνέχιζε τους πανάρχαιους ρυθμούς της. Και στη μινωική Κρήτη υπήρχε πλούτος και αποδοτικές καλλιέργειες, όπως παρουσιάζονται στο ποίημα του Τζάνε Μπουνιαλή. Γίνονταν επίσης γιορτές με χορούς και όργανα. Με την ευκαιρία κυρίως θρησκευτικών γιορτών οι κάτοικοι συγκεντρώνονταν στο χώρο της μεγάλης αυλής των ανακτόρων ή στο χώρο του θεάτρου της Κνωσού. Στο πλαίσιο της θρησκευτικής λατρείας γίνονταν και τα ταυροκαθάψια, τελετή στην οποία νέοι εκτελούσαν επικίνδυνα άλματα στη ράχη ταύρου. Στις τελετές συμπεριλαμβάνονταν και αθλητικοί αγώνες, όπως η πυγμαχία. Γενικά ο ειρηνικός τρόπος ζωής που καθρεφτίζει η μινωική Κρήτη δεν διαφέρει από αυτόν των γαιοκτημόνων της εποχής του Τζάνε Μπουνιαλή, πριν από την τουρκική κατάκτηση.

Περισσότερες πληροφορίες μπορείτε να βρείτε στις ιστοσελίδες:

http://www.ics.forth.gr/isl/yppo_site/fokas/istorika_stoixeia/ysterominwikh_zwh.html

<http://www.kairatos.com.gr/zoiminoikikreta.htm> www.ics.forth.gr/isl/yppo_site/fokas/istorika_stoixeia/telikh_fash.html

Ρήγας Βελεστινλής, «Θούριος»

- Συγκεντρώστε υλικό (ύμνους, προκηρύξεις, κείμενα, εικόνες κ.ά.) από τον προεπαναστατικό αγώνα των Ελλήνων, ξεκινώντας από το βιβλίο της Ιστορίας σας. Συγκρίνετε τη διάδοση και την απήχηση που είχαν αυτά στη σκλαβωμένη Ελλάδα, σε σχέση με το Θούριο.

Η προεπαναστατική περίοδος είναι περίοδος προετοιμασίας για την Επανάσταση του 1821. Σημαντικές μορφές της εποχής αναλαμβάνουν την αφύπνιση του Γένους και αντλώντας στοιχεία από την ελληνική παράδοση φροντίζουν για την αναγέννηση της παιδείας. Από το 1600 περίπου, σημαντικοί εκπρόσωποι της ορθοδοξίας, οι οποίοι είχαν σπουδάσει σε διάφορα πνευματικά κέντρα της Ιταλίας, ανασυγκροτούν τη Μεγάλη του Γένους Σχολή και την Πατριαρχική Ακαδημία. Οργανώνουν επίσης το πρώτο τυπογραφείο και τυπώνουν τα πρώτα βιβλία. Ο πατριάρχης Κύριλλος Λούκαρης πρωτοστατεί στην προσπάθεια αυτή και πληρώνει τελικά με τη ζωή του τον αγώνα για την αναγέννηση του Έθνους. Συμπαράστατες σε αυτό τον αγώνα στέκονται και οι Έλληνες της διασποράς, που με το δυναμικό τους παρόν θα τονώσουν το ηθικό των καταπιεσμένων Ελλήνων.

Από τα μέσα του 18ου αιώνα και ιδιαίτερα προς τα τέλη του, καθώς και στις αρχές του 19ου αιώνα, συναντάμε τυπογραφεία Ελλήνων στη Βενετία, στη Βιέννη και στη Λειψία, όπου τυπώνονται ελληνικά βιβλία και διακινείται υλικό απαραίτητο για τη συγκρότηση του ιδεολογικού και πολιτικού πλαισίου που θα οδηγούσε στον ξεσηκωμό. Ψυχή όλης αυτής της προετοιμασίας είναι μορφωμένοι Έλληνες της διασποράς, φοιτητές και άνθρωποι του πνεύματος. Εν τω μεταξύ στην τουρκοκρατούμενη Ελλάδα μεγάλης σημασίας ήταν η προσπάθεια του Κοσμά του Αιτωλού να αφυπνίσει με το κήρυγμά του και την αγάπη του για την παιδεία τις ναρκωμένες συνειδήσεις των σκλαβωμένων Ελλήνων.

Στις αρχές του 19ου αιώνα κυκλοφορούν σημαντικά κείμενα, που διακηρύσσουν την επιτακτική ανάγκη για ξεσηκωμό και ταυτόχρονα εκφράζουν το ιδεολογικό και κοινωνικοπολιτικό πνεύμα των συγγραφέων και της εποχής. Η ανώνυμη χειρόγραφη διαλογική σάτιρα «Ρωσσαγγλογάλλος» έχει ως βασικό στόχο να καταγγείλει τη στάση των Μεγάλων Δυνάμεων, Ρωσίας, Αγγλίας, Γαλλίας, απέναντι στα δεινά των Ελλήνων. Ένα άλλο επίσης σημαντικό κείμενο, που κυκλοφόρησε ανώνυμα στην Ιταλία το 1806, είναι η «Ελληνική Νομαρχία». Ο συγγραφέας, εμπνευσμένος από τις ιδέες της Γαλλικής Επανάστασης, υποστηρίζει την ανάγκη σύνταξης νόμων και αυστηρής τήρησής τους από τους πολίτες. Απ' την άλλη πλευρά, η «Εφημερίς» της Βιέννης (1791-1797) είναι ένα μαχητικό δημοσιογραφικό όργανο της εποχής, που δημοσιεύει ειδήσεις για την επανάσταση στη Γαλλία και τις κατακτήσεις του γαλλικού λαού, επαναστατικές διακηρύξεις και λόγους των αρχηγών της Γαλλικής Επανάστασης, και αργότερα θα συνδεθεί με τη δράση και το τέλος του Ρήγα Φεραίου.

Το 1791 δημοσιεύεται σε αυτήν η «Διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου» στην ελληνική και τη σερβική γλώσσα. Τέλος, ο Αδαμάντιος Κοραής, συμμετέχοντας στο αγωνιστικό προσκλήτήριο, δημοσιεύει τα έργα του: «Αδελφική διδασκαλία» (1798), «Άσμα Πολεμιστήριον» (1800) και «Σάλπισμα πολεμιστήριον» (1806). Ωστόσο, όλο αυτό το έντυπο υλικό δεν είχε στη σκλαβωμένη Ελλάδα την τεράστια απήχηση που είχε ο «Θούριος».

Βιβλιογραφία:

Αικατερίνη Κουμαριανού, *Ο Ελληνικός Προεπαναστατικός Τύπος: Βιέννη - Παρίσι (1784-1821)*, (Aikaterini Koumariou, *Die Griechische Vorrevolutionäre Presse: Vienna - Paris 1784-1821*). Βιέννη. Το εργαστήριο της Νέας των Γραικών Φιλολογίας 2, Ίδρυμα Ελληνικού Πολιτισμού, Αθήνα 1995. Η «Εφημερίς», ο «Ερμής ο Λόγιος», η «Μέλισσα», μαζί με άλλα έντυπα συνιστούν την ιστορία του ελληνικού προεπαναστατικού τύπου, όπως αυτή αναδύεται ζωντανή, σχεδόν επίκαιρη, μέσα από αυτό το βιβλίο. Παρουσιάζονται και τα εννέα ελληνικά περιοδικά της εποχής.

Αθανάσιος Χριστόπουλος, «Τώρα»

- Ζωγραφίστε έναν ανθρώπινο τύπο της εποχής μας με ανάλογα χαρακτηριστικά και στάση ζωής με το ποιητικό υποκείμενο του Χριστόπουλου.

Είναι αυτονόητο ότι σε κάθε εποχή υπάρχουν άνθρωποι που δεν ενδιαφέρονται για τα προβλήματα των συνανθρώπων τους, ή ακόμα και του οικογενειακού τους περιβάλλοντος, και αναλώνουν τη ζωή τους σε μάταιες καθημερινές υλικές απολαύσεις. Για να απεικονίσετε έναν τύπο της εποχής μας παρόμοιο με το ποιητικό υποκείμενο του Χριστόπουλου, μπορείτε να αντλήσετε χαρακτηριστικά στοιχεία της προσωπικότητάς του από άτομα του κοινωνικού σας περιβάλλοντος, από κινηματογραφικές ταινίες ή θεατρικές παραστάσεις που προβάλλουν παρόμοιους χαρακτήρες, από σύγχρονα λογοτεχνικά έργα και από ζωγραφικούς πίνακες που αναπαριστούν ανθρώπους ανέμελους, παραδομένους σε εφήμερες απολαύσεις όπως το ποτό, η διασκέδαση και ο έρωτας.

Ανώνυμος, *Ο Ρωσσαγγλογάλλος*

- Δείτε στο βιβλίο της Ιστορίας (ή αναζητήστε με τη βοήθεια του καθηγητή σας) χαλκογραφίες του 19ου αιώνα, που αναπαριστούν τη σκλαβωμένη Ελλάδα. Συγκρίνετε αυτές τις αναπαραστάσεις με την περιγραφή της Ελλάδας που μας δίνει ο Φιλέλληνας.

Η παρουσίαση της Ελλάδας στο σατιρικό ποίημα έχει εικονογραφικό χαρακτήρα. Εκείνη την εποχή συναντάμε συχνά παραστάσεις που απεικονίζουν την Ελλάδα

ρακένδυτη και εξαθλιωμένη. Σύμφωνα με τον Κ. Θ. Δημαρά «τέτοιες προσωποποιήσεις απαντούν σ' αυτήν την εποχή. Μας ενδιαφέρει η παράσταση της Ελλάδας σκλάβας, αλυσοδεμένης και ταλαιπωρημένης. Δεν γνωρίζουμε την αρχή της, αποτελεί όμως, οπωσδήποτε, ένα μοτίβο εικονογραφικό και ρητορικό πολλού λόγου άξιο για την πυκνότητα την οποία εμφανίζει αυτή την εποχή. Σημειώνω ενδεικτικά μια, πρώτη ίσως σωζόμενη εικαστική παρουσίαση του θέματος, την προμετωπίδα, στο ταξίδι του Choiseul-Gouffier, 1782... Το 1801 έχουμε την ωραία παράσταση η οποία στολίζει το *Πολεμιστήριο Σάλπισμα* του Κοραή... Το 1802 η μετάφραση από τον Μανασσή Ηλιάδη της *Χημικής Φιλοσοφίας* του Foureroy στολίζεται και αυτή με ανάλογη εικόνα...» (Κ. Θ. Δημαράς, *Νεοελληνικός Διαφωτισμός*, Ερμής, Αθήνα, 1989. Βλέπε επίσης Κ. Θ. Δημαράς, *Ο Ρωσσαγγλογάλλος*, κριτική έκδοση με επιλεγόμενα, Πορεία, Αθήνα, 1990. Το εξώφυλλο κοσμεί η παράσταση της Ελλάδας από το *Πολεμιστήριο Σάλπισμα* του Κοραή.)

Περισσότερες πληροφορίες μπορείτε να βρείτε στις ιστοσελίδες:

<http://www.snhell.gr/anthology/> (Σάλπισμα Πολεμιστηρίων).

<http://hri.org/MPA/other/rhgas/intro.html> (Ο Ρήγας και ο Κοραής αναστηκώνουν την Ελλάδα).

http://www.myriobiblos.gr/seminaria/keimeno_charos.html (Η χαρακτηριστική και η τεχνική της).

<http://www.culture.gr/4/42/421/42103/42103e/g42103e8.html> (χαρακτικά στο Εθνικό Ιστορικό μουσείο).

Αδαμάντιος Κοραής, «Ο Παπατρέχας»

- **Επισκεφθείτε κάποιον αρχαιολογικό χώρο ή μουσείο της περιοχής σας, με σκοπό να βρείτε πληροφορίες για τα αρχαία μνημεία και τα εκθέματα. Ζητήστε επίσης πληροφορίες, όπου αυτό είναι δυνατόν, για την εθνικότητα και τη συμπεριφορά των επισκεπτών.**

Πριν επισκεφθείτε έναν αρχαιολογικό χώρο ή ένα μουσείο καλό θα ήταν να συλλέξετε πληροφορίες από αρχαιολογικούς οδηγούς ή από το διαδίκτυο για την ιστορία του συγκεκριμένου τόπου, των μνημείων και των διαφόρων εκθεμάτων. Επίσης, πολύτιμη είναι η βοήθεια των ξεναγών και των αρμόδιων για την καταγραφή των εκθεμάτων. Ενδιαφέρον θα είχε τέλος να συγκρίνετε τη συμπεριφορά των ξένων επισκεπτών και τις εντυπώσεις τους από τους αρχαιολογικούς τόπους της Ελλάδας με την αντίστοιχη στάση των Ελλήνων επισκεπτών.

Λόρδος Μπάουρον, «Το προσκύνημα του Τσάιλντ Χάρολντ»

1. **Μπορούμε να θεωρήσουμε το Βύρωνα ως τον πρώτο υπερασπιστή του ελληνικού αιτήματος για την επιστροφή των κλεμμένων γλυπτών του Παρθενώνα;**

Με το ποίημά του ο Μπάυρον είναι ο πρώτος που καταγγέλλει την αρπαγή των γλυπτών του Παρθενώνα από τον Έλγιν, επιροίπτοντας παράλληλα την ηθική ευθύνη στην Αγγλία που κάλυψε την ενέργειά του. Το ποίημα του Μπάυρον αποτελεί επομένως ένα έμμεσο αίτημα επιστροφής των μνημείων στο χώρο και το λαό στον οποίο ανήκουν. Η προσωπική λάμψη του ποιητή έπαιξε σημαντικό ρόλο στην προώθηση της ιδέας αυτής, η οποία με το χρόνο κερδίζει όλο και περισσότερους οπαδούς, πολλούς μάλιστα ανάμεσα στους σύγχρονους Άγγλους.

2. Πού βρίσκονται σήμερα τα γλυπτά του Παρθενώνα; Αναζητήστε υλικό από τον Τύπο και το διαδίκτυο για την υπόθεση της επιστροφής των Ελληνείων.

Τα γλυπτά του Παρθενώνα βρίσκονται σήμερα στο Βρετανικό Μουσείο. Η πρώτη επίσημη πρόταση για την επιστροφή τους στην Ελλάδα έγινε στη Βουλή των Κοινοτήτων της Αγγλίας από το βουλευτή Χ. Χάμερσλι (Hammersley), το 1816. Προηγουμένως είχαν αποτελέσει αντικείμενο διαμάχης και διαλόγων που δημοσιεύτηκαν στο αγγλικό περιοδικό *Nineteenth Century* (1890-1891). Το 1924 ο Χ. Νίκολσον, υπάλληλος του Βρετανικού Υπουργείου Εξωτερικών, στην επέτειο των 100 χρόνων από το θάνατο του Μπάυρον, πρότεινε την επιστροφή της κλεμμένης από τον Έλγιν Καρυάτιδας του Ερεχθείου. Τη δεκαετία του 1960 το όλο θέμα επανήλθε στον αγγλικό τύπο. Η Ελλάδα κατά καιρούς πρόβαλλε το αίτημα επιστροφής με διάφορους τρόπους. Με αίτηση της ελληνικής κυβέρνησης το 1982 στο Μεξικό, η σύνοδος των υπουργών Πολιτισμού των χωρών μελών της Ουνέσκο τάχθηκε υπέρ της επιστροφής των γλυπτών. Για το σκοπό αυτό μεγάλη ήταν και η συμβολή της Μελίνας Μερκούρη από τη θέση της ως υπουργού Πολιτισμού. Με πρόσημα όμως την καλύτερη προστασία των γλυπτών, το Βρετανικό Μουσείο αρνείται επίμονα μέχρι σήμερα την επιστροφή τους. Πόσο απατηλό είναι αυτό το επιχείρημα αποδείχθηκε από ένα σκάνδαλο που ήρθε στο φως της δημοσιότητας τα τελευταία χρόνια. Αποκαλύφθηκε ότι τα γλυπτά υπέστησαν ανεπανόρθωτη ζημιά το 1938, όταν άνθρωποι του Μουσείου προσπάθησαν να τα καθαρίσουν και να τα λειάνουν με μεταλλικές βούρτσες. Πιθανολογείται επίσης ότι μερικά από τα γλυπτά σμιλεύτηκαν και πάλι, για να διορθωθούν οι βλάβες που είχαν προκληθεί από τον «καθαρισμό» αυτό. Για όλα τα παραπάνω οι υπεύθυνοι του Μουσείου δεν δίνουν απαντήσεις, επιμένοντας ακόμα και σήμερα στο ψεύτικο επιχείρημα της καλύτερης φύλαξης των γλυπτών στο χώρο του Βρετανικού Μουσείου.

Γιάννης Μακρυγιάννης, «Απομνημονεύματα»

- Δείτε πίνακες του Παναγιώτη Ζωγράφου που σχεδιάστηκαν από το 1836 ως το 1839 «κατά στοχασμόν, υπαγόρευσιν και δι' ιδίων εξόδων» του Μακρυγιάννη. Δοκιμάστε να συγκρίνετε την τεχνική αυτών των εικαστικών έργων με το συγγραφικό ύφος των **Απομνημονευμάτων**.

Το Μάιο του 1836, μια επίσκεψη στον τόπο καταγωγής του οδήγησε το Μακρυ-

γιάννη συνειρμικά στα πεδία των μαχών και η μνήμη του άρχισε να ανασυνθέτει εικόνες. Η σκέψη της εικονογραφίας βασάνιζε το μυαλό του «κι έρχοντας εδώ εις Αθήνα, πήρα ένα ζωγράφο Φράγκο [δηλ. Ευρωπαϊό] και τον είχα να μου φτιάσει σε εικονογραφίες αυτούς τους πολέμους. Δεν γνώριζα τη γλώσσα του. Έφκιασε δύο τρεις, δεν ήταν καλές τον πλέρωσα κι έφυγε. Αφού έδωξα αυτό τον ζωγράφο, έστειλα και έφεραν από τη Σπάρτη έναν αγωνιστή, Παναγιώτη Ζωγράφο τον έλεγαν, έφερα αυτόν και μιλήσαμε και συμφωνήσαμεν το κάθε κάδρον την τιμή του, κι έστειλε κι ήφερε και δύο του παιδιά, και τους είχα εις το σπίτι μου όταν εργαζόνταν. Κι αυτό άρχισε από τα 1836 και τελείωσε τα 1839. Έπαιρνα τον Ζωγράφο και βγαίναμεν εις τους λόφους και τόλεγα, “Έτζι είναι εκείνη η θέση, έτζι εκείνη, αυτός ο πόλεμος έτζι έγινε, αρχηγός ήταν των Ελλήνων εκείνος, των Τούρκων εκείνος”».

Έτσι γεννήθηκαν οι ζωγραφικοί πίνακες του Αγώνα. Ο Μακρυγιάννης περιέγραφε το χώρο και τις μάχες, τη διάταξη των αντίπαλων ομάδων και ο ζωγράφος έπρεπε να απεικονίσει τα εξιστορούμενα ακολουθώντας το ύφος και τον τρόπο της αφήγησης. Ο Παναγιώτης Ζωγράφος κατάφερε να απεικονίσει με τον ίδιο συναισθηματισμό και την ίδια παρατακτική σύνταξη όσα του αφηγήθηκε. Εξάλλου ήταν και ο ίδιος αγωνιστής και μπορούσε να νιώσει το πάθος του στρατηγού. Στην ολοκλήρωση του έργου βοήθησε και ο γιος του Ζωγράφου Δημήτριος.

Ο Οδυσσέας Ελύτης στο βιβλίο του *Ανοιχτά χαρτιά* γράφει: «...Ότι κατά βάθος ήτανε μια ιδιοσυγκρασία καλλιτεχνική, παραστρατημένη μέσα στις τραχιές συνθήκες του καιρού εκείνου, ο Μακρυγιάννης, δεν υπάρχει αμφιβολία. Το χτύπημα με τον εχθρό, η προάσπιση της ελευθερίας, το ξημεροβράδιασμα με τ' άρματα, δεν ήταν γι' αυτόν μια απλή έκρηξη δύναμης αλλά κι ένα αίσθημα λεπτό, τρυφερό, πολλές φορές μελαγχολικό ως τα δάκρυα. Όλος ο καημός της Ρωμιούσης πάλλει σε μερικά λόγια του, κι αν χρειάστηκε, αλήθεια, να περάσει τις νύχτες και τις μέρες της νιότης του στα καραούλια, οι νύχτες και οι μέρες αυτές δεν πέρασαν έτσι που ν' αφήσουν τελικά στη μνήμη του μονάχα το βρόντημα και τον καπνό της μπαρούτης. Οι φυσιογνωμίες των δένδρων, η ομιλία του νερού, η μεγάλη σιωπή της νύχτας κι ύστερα πάλι τα μάτια των γυναικών και των παιδιών, ένας κάμπος λουλουδιασμένος τον Απρίλη, ένα τραγούδι που χάνεται στον αέρα, η φύση, ο άνθρωπος, ενωμένοι σφιχτά όπως η φυλή με τον ιστορικό χρόνο, βαθιά μέσα του ζητούνε με τη νωπότητα των χρωμάτων και την άμεση προβολή των γραμμών, να γνωρίσουν το φως...».

Η εικονογραφία του Αγώνα, την οποία αποτελούσαν είκοσι ξύλινα κάδρα, ολοκληρώθηκε το Μάρτιο του 1839. Στη συνέχεια έγιναν τέσσερις σειρές αντίγραφα με υδατογραφία πάνω σε χαρτί. Από την πρωτότυπη σειρά σώζονται οκτώ κομμάτια, τα οποία βρίσκονται στο Εθνικό Ιστορικό Μουσείο. Τη μία σειρά αντιγράφων που είχε χαθεί, 24 υδατογραφίες σε χαρτόνι, ανακάλυψε στη Ρώμη ο Ιωάννης Γεννάδιος και σήμερα βρίσκεται στη Γεννάδιο Βιβλιοθήκη. Από τους 24 πίνακες, οι 21 απεικο-

νίζουν πολεμικά γεγονότα του Αγώνα, οι δύο έχουν αλληγορικά θέματα και ο ένας τιμητικό ψήφισμα αφιερωμένο στους φιλέλληνες.

Περισσότερες πληροφορίες μπορείτε να βρείτε στις ιστοσελίδες:

<http://www.makriyannis.gr/> Πρόκειται για ηλεκτρονικό βιβλίο των *Απομνημονευμάτων*. Σε αυτή την ιστοσελίδα μπορείτε να βρείτε και τους ζωγραφικούς πίνακες που έφτιαξαν ο Παναγιώτης Ζωγράφος και οι γιοι του στηριζόμενοι στις περιγραφές του Μακρυγιάννη, που βρίσκονται στη Γεννάδιο Βιβλιοθήκη και στο Εθνικό Ιστορικό Μουσείο.

<http://durabond.ca/gdouridas/> Επίσης τα *Απομνημονεύματα* σε ηλεκτρονική μορφή.

<http://www.vrellis.org/gr/> του Παύλου Βρέλλη, Μουσείο κέρινων ομοιωμάτων, όπου όπως ο ίδιος λέει «κατάφερα την προσέγγιση 2.500 χρόνων Ελληνικού Πνεύματος».

<http://www.benaki.gr/>, Μουσείο Μπενάκη.

Η ηλεκτρονική διεύθυνση του Υπουργείου Πολιτισμού είναι, επίσης, χρήσιμη:

<http://www.culture.gr> Μπορείτε να βρείτε όλα τα μουσεία που σας ενδιαφέρουν.

Για τα έργα του Παναγιώτη Ζωγράφου δείτε το Εθνικό Ιστορικό Μουσείο.

Ελισάβετ Μπουτζάν-Μαρτινέγκου, «Αυτοβιογραφία»

- Σε συνεργασία με τους καθηγητές της Ιστορίας και της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής, συγκεντρώστε στοιχεία για την καθημερινή ζωή, τις δυνατότητες εκπαίδευσης και δημιουργικής έκφρασης μιας νέας γυναίκας στις αρχές του 19ου αιώνα. Πώς κρίνετε τη θέση της και τον περιορισμένο κοινωνικό της ρόλο;

Βλέπε 1.2. *Η εποχή και η τέχνη της* και 3.5. *Ιδέες συναισθήματα*.

Παναγής Σκουζές, «Ο βίος μου»

- Σε συνεργασία με τον καθηγητή της Ιστορίας συγκεντρώστε στοιχεία για την ανατροφή και την εκπαίδευση των παιδιών στα τέλη του 18ου αιώνα, στην Ευρώπη και στην τουρκοκρατούμενη Ελλάδα.

Περισσότερες πληροφορίες μπορείτε να βρείτε στις ιστοσελίδες:

http://e-rooster.gr/wordpress/wp-content/themes/Blue_Radiant/print.php?m=228 (Συνοπτική ιστορία της ελληνικής παιδείας από το 15ο ως το 19ο αιώνα).

<http://parliament.gr/1821/ekthesi/politismos.asp> (Πολιτισμός και παιδεία).

<http://www.pedia.gr/edu/histg.html> (Η Ιστορία της εκπαίδευσης στην Ελλάδα).

<http://sfr.ee.teiath.gr/historia/historia/parart054.htm> (Ο νεοελληνικός Διαφωτισμός).

<http://web.auth.gr/virtualschool/2.2-3/Praxis/TheodorouKoutlisInequality.html> (Η ανισότητα των δύο φύλων στην εκπαίδευση).

<http://www.zosimaia.gr/MeNuDynamic.asp?menu=10&submenu=23&aID=96> (Νεοελληνικός Διαφωτισμός και η Ήπειρος).

Επίσης, μπορείτε να αναζητήσετε πληροφορίες στα βιβλία:
 Παναγιώτης Κονδύλης, *Ο Ευρωπαϊκός Διαφωτισμός*, Θεμέλιο, Αθήνα, 1998.
 Albert Reble, *Ιστορία της Παιδαγωγικής*, Παπαδήμας, Αθήνα, 1990.

Ανδρέας Κάλβος, «Εις Πάργαν»

- **Χωριστείτε σε ομάδες και ερευνήστε ποια δώρα έδωσε ο θεός στον άνθρωπο, σύμφωνα με την αρχαία μυθολογία, το χριστιανισμό ή όποια άλλη θρησκευτική παράδοση γνωρίζετε. Πώς μπορεί να χρησιμοποιήσει ο άνθρωπος αυτά τα δώρα;**

Ο θεικός σιδηρουργός Ήφαιστος χάριζε απλόχερα τα δώρα του στους θεούς αλλά και στους θνητούς. Έτσι έδωσε στον Ηρακλή ένα χρυσό θώρακα, στην Αριάδνη ένα στεφάνι από πολύτιμα μέταλλα και πετράδια και στον Κάδμο ένα περιδέραιο για το γάμο του με την Αρμονία. Στον Αιήτη, το βασιλιά της Κολχίδας, δώρισε δύο άγριους ταύρους που έβγαζαν φωτιές από τα ρουθούνια τους και είχαν χάλκινα πόδια, και στον Αλκίνοο, το βασιλιά των Φαιάκων, ασημένια σκυλιά για να φρουρούν τα ανάκτορά του. Μια από τις πιο σημαντικές κατασκευές του ήταν και τα όπλα του Αχιλλέα, που τα κατασκεύασε μετά από παράκληση της Θέτιδας. Ο Όμηρος αφιερώνει μισή ραψωδία για να περιγράψει την περίλαμπρη ασπίδα του ήρωα, που αποτελούνταν από πέντε ομόκεντρους δίσκους.

Η Αθηνά ήταν η θεά της σοφίας αλλά και των τεχνών. Προστάτευε πολλές χειρωνακτικές τέχνες, όπως ήταν η υφαντική, το κέντημα, η κεραμική, η γλυπτική και η σιδηρουργία. Προστάτευε επίσης τη γεωργία, όπως η Δήμητρα, και πολλοί μύθοι λένε ότι αυτή πρόσφερε στους ανθρώπους το αλέτρι για να καλλιεργούν τα κτήματά τους. Ωστόσο, το πολυτιμότερο δώρο που έδωσε η θεά στους ανθρώπους ήταν η ελιά. Γι' αυτό και το συγκεκριμένο δέντρο το θεωρούσαν ιερό, ιδιαίτερα στην πόλη των Αθηνών.

Ο Δίας είχε δώσει διαταγή σε δύο Τιτάνες, τον Προμηθέα και τον αδερφό του Επιμηθέα, να στολίσουν τη γη με ζώα, πουλιά και λουλούδια και στο τέλος να φτιάξουν ένα ξεχωριστό πλάσμα που να είναι αρχηγός όλων των πλασμάτων. Με αυτό τον τρόπο δημιουργήθηκε ο άνθρωπος, πλασμένος στο σώμα για να μοιάζει με τους θεούς. Οι Τιτάνες δίδαξαν στους ανθρώπους διάφορα πράγματα για να γίνει η ζωή τους πιο εύκολη, αλλά το μεγαλύτερο δώρο που τους χάρισαν ήταν η φωτιά. Γρήγορα όμως οι άνθρωποι έπαψαν να λογαριάζουν τους θεούς και να τους τιμούν όπως έπρεπε. Και τότε ο Δίας, για να τους τιμωρήσει, πήρε πίσω τη φωτιά, αφήνοντάς τους στο σκοτάδι και το κρύο. Ο Προμηθέας λυπήθηκε τους ανθρώπους και, αφού έκλεψε τη φωτιά, τους την ξανάδωσε. Ο Δίας θύμωσε με την πράξη του Προμηθέα και τον έδεσε σε ένα βράχο, καταδικάζοντάς τον να βασανίζεται αιώνια από έναν αετό.

Η Ελαΐς, η Οινώ και η Σπερμώ ήταν τρεις αδερφές που μοίρασαν απλόχερα τα

δώρα της φύσης στους ανθρώπους. Τα δώρα αυτά ήταν το λάδι, το κρασί και το σιτάρι, τα τρία πολύτιμα προϊόντα της ελληνικής γης. Ο μύθος έχει τις ρίζες του στη μινωική Κρήτη. Η Ελαΐς, η Οινώ και η Σπερμώ ήταν κόρες του Άνιου, που ήταν γιος του Απόλλωνα και της Ροιώς, που με τη σειρά της ήταν κόρη του Στάφυλου, γιου του θεού Διούσου, και της Αριάδνης. Όταν οι απόγονοι του Μίνωα πήγαν να διοικήσουν διάφορα νησιά και περιοχές του αιγιακού χώρου, ο Άνιος έφτασε στο ιερό νησί της Δήλου, όπου ο πατέρας του του δίδαξε την τέχνη της μαντείας. Ύστερα, αφού παντρεύτηκε τη Δωρίππη, απέκτησε τρεις κόρες, οι οποίες ονομάστηκαν Οινοτρόποι ή Οινοφόροι. Σε αυτές ο παππούς τους έδωσε ένα μοναδικό χάρισμα: «Ποιείν εκ γης έλαιον, σίτον και οίνον». Έτσι, η Οινώ μπορούσε να μετατρέπει το νερό σε κρασί, η Σπερμώ το χώμα σε σιτάρι και η Ελαΐς το νερό σε ελαιόλαδο.

Στη χριστιανική θρησκεία ο Θεός πρόσφερε στους ανθρώπους το δώρο του Αγίου Πνεύματος. Το χάρισμα αυτό δε δίδεται μόνο στους επισκόπους και τον κλήρο, αλλά και σε κάθε βαπτισμένο. Το Άγιο Πνεύμα κάνει τους πολλούς να είναι ένα Σώμα εν Χριστώ και φέρνει ενότητα και αμοιβαία κατανόηση. Επίσης είναι ένα δώρο διαφοροποίησης, καθώς οι γλώσσες της φωτιάς «διαμερίζονται» ή «χωρίζονται» και κατανέμονται στον καθένα. Το Άγιο Πνεύμα λοιπόν δεν κάνει μόνο όλους τους ανθρώπους ένα, αλλά κάνει και τον κάθε άνθρωπο διαφορετικό. Η γέννηση του Κυρίου ημών Ιησού Χριστού έφερε και σκόρπισε σε ολόκληρη την οικουμένη τα δώρα της αγάπης και της ευσπλαχνίας, την ειρήνη, την αναγέννηση και την παγκόσμια αδελφοποίηση. Δυστυχώς όμως, οι άνθρωποι μετέτρεψαν την αγάπη σε μίσος και βία, τρομοκρατία και άγχος, δυστυχία και εξαθλίωση των λαών. Η παγκόσμια «αδελφοποίηση» στην εποχή μας εκφράζεται με φτώχεια, πείνα, ανηθικότητα και πολέμους.

Σχετικές πληροφορίες μπορείτε να βρείτε και στις ηλεκτρονικές διευθύνσεις:

<http://mythologia.8m.com/ifaistos.html>

<http://dim-galat.pel.sch.gr/projects/akropolis/athina.htm>

http://www.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_kathglobal_2_01/01/2006_1285079

http://www.greekorthodox-alexandria.org/Pat_messages/Christmas%202005%20GR.htm

Διονύσιος Σολωμός, «Ελεύθεροι Πολιορκημένοι»

- Σε συνεργασία με τον καθηγητή της ιστορίας, βρείτε ιστορικές πηγές με θέμα την κατάσταση που επικρατούσε στο Μεσολόγγι την εποχή της δεύτερης πολιορκίας του. Αναζητήστε επίσης αντιστοιχίες με τη δοκιμασία και την ψυχολογία των *Ελεύθερων Πολιορκημένων*.

Περισσότερες πληροφορίες μπορείτε να βρείτε στις ιστοσελίδες:

<http://www.filologia.gr/ekpaideutika.pdf> (Το διαδίκτυο στο μάθημα της ιστορίας).

<http://www.netschoolbook.gr/messologhi1826.html> (Οι Ελεύθεροι Πολιορκημένοι «μιλούν» για την Πολιορκία).

<http://img.pathfinder.gr/clubs/files/61405/18.html> (Το ηρωικό Μεσολόγγι).

<http://www.archive.gr/modules.php?name=News&file=article&sid=54> (Η πείνα).

Στους *Ελεύθερους Πολιορκημένους* εκφράζονται με δραματικό τρόπο οι δοκιμασίες των πολιορκημένων και η ψυχολογία τους. Οι Μεσολογγίτες δεν είχαν να παλέψουν μόνο με τους πολιορκητές· είχαν να παλέψουν και με την πείνα (I, στ. 3: «Τα μάτια η πείνα εμαύρισε· στα μάτια η μάνα μνέει») και τις αρρώστιες, αποτέλεσμα της πολύμηνης πολιορκίας. Καθώς κορυφωνόταν η τραγωδία, η ανοιξιάτικη φύση τούς υποβάλλει σε μια ακόμη δοκιμασία, φέροντας τη δειλία και το δισταγμό στις ψυχές τους (II, στ. 3-13). Οι πολιορκημένοι κάτοικοι του Μεσολογγίου αγωνίζονται από τη μια ενάντια στην ομορφιά και τη ζωντάνια της ανοιξιάτικης φύσης και από την άλλη, ενάντια στις καταστρεπτικές δυνάμεις του εχθρού, για να επιτύχουν την πραγματική ελευθερία, την ελευθερία της ψυχής. Στο απόσπασμα αυτό αναγνωρίζουμε και την τεχνική της «συναισθησίας», τη συνύπαρξη δηλαδή ήχων (το βέλασμα των προβάτων [II, στ. 3]), εικόνων (τα χρώματα του ουρανού [III, στ. 5]) και μυρουδιών (η ευωδιά της πεταλούδας από την ένωσή της με τον άγριο κρίνο [II, στ. 8]). Η τεχνική αυτή προέκυψε από το συνδυασμό της ιδέας περι συγχώνευσης της ποίησης με τη μουσική με τη διδασκαλία του ρομαντισμού για την ενότητα των αισθήσεων.

Αριστοτέλης Βαλαωρίτης, «Ο Δήμος και το καριοφίλι του»

- Σε συνεργασία με τον καθηγητή των Καλλιτεχνικών, βρείτε έργα που απεικονίζουν πολεμιστές με τα όπλα τους, συλλέξτε εικονογραφικό υλικό και οργανώστε στην τάξη σας μια έκθεση.

Οι αγώνες των ανυπότακτων κλεφτών και αρματολών ενάντια στον Τούρκο κατακτητή έγιναν θρύλος στη φαντασία του λαού. Τα όπλα και οι φορεσιές τους φάνταζαν σαν ιερά κειμήλια και η παραδοσιακή φουστανέλα αποτέλεσε σύμβολο ανδρείας και εθνικής περηφάνιας. Οι καπεταναίοι έδιναν ιδιαίτερη σημασία στην πολεμική τους ενδυμασία και στα όπλα τους. Φρόντιζαν να έχουν αξιοπρεπή εμφάνιση, αν και δεν ήταν καθόλου εύκολο να διατηρούν τις φορεσιές τους καθαρές. Οι Τούρκοι προσπαθώντας να τους υποβιβάσουν τους αποκαλούσαν «τσολιάδες», από το «τσολιάς» που σημαίνει κουρελής (αυτός που φοράει τσόλια, δηλαδή φθαρμένα ενδύματα). Τη φουστανέλα συμπλήρωναν ένα κεντημένο γιλέκο (η φέρμελη), το φέσι, οι κάλτσες και τα τσαρούχια, με φούντες στη μύτη. Ο συνηθέστερος οπλισμός της εποχής ήταν τα καριοφίλια, οι πιστόλες και τα πλατιά σπαθιά, ενώ η ενδυμασία ολοκληρωνόταν με μια ζώνη με θήκες, όπου έβαζαν τα όπλα τους. Το 1824 οργανώθηκε το πρώτο τακτικό σώμα στρατού και συγκροτήθηκε ένα τάγμα πεζικού που αποτελούνταν από έξι λόχους. Ο ένας από αυτούς ήταν ο λόχος Ευζώνων. Είναι η πρώτη φορά που εμφανίζεται η ονομασία εύζωνος (=καλά ζωσμένος) στη νεότερη

Ελλάδα. Οι εϋζώνοι ήταν ντυμένοι με κοντή φουστανέλα, φέρμελη, κόκκινο φέσι και τσαρούχια. Ο όρος εϋζώνος ωστόσο απαντάται για πρώτη φορά στα ομηρικά έπη (ελαφρά οπλισμένοι πολεμιστές, που διακρίνονταν για τις πολεμικές τους ικανότητες).

Στις παρακάτω ηλεκτρονικές διευθύνσεις μπορείτε να βρείτε σχετικές πληροφορίες:

<http://www.bhma.net/archive/2002/0315/18.asp> (Σε αυτή την ιστοσελίδα θα βρείτε πολλές πληροφορίες για την ιστορία των εϋζώνων).

<http://www.culture.gr/4/42/422/42202/42202s/g42202s4d.html> (Είναι η ιστοσελίδα του Ιστορικού και Λαογραφικού Μουσείου Καλαμάτας).

<http://www.culture.gr/4/42/421/42103/42103e/g42103e8.html> (Σε αυτή την ιστοσελίδα γίνεται αναφορά στα εκθέματα του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου. Μέσα από ένα μεγάλο αριθμό όπλων παρουσιάζεται ο αμυντικός και επιθετικός οπλισμός από την εποχή της Ενετοκρατίας μέχρι το πρώτο μισό του 20ού αιώνα. Μοναδική είναι η συλλογή από μεσαιωνικά κράνη, μέσα από την οποία διαγράφεται η εξελικτική τους πορεία από τον 14ο έως τον 16ο αιώνα. Ο κύριος κορμός όμως της συλλογής είναι τα όπλα του Αγώνα του '21: καριοφίλια, πιστόλες, σπάθες, γιαταγάνια κτλ., που ανήκαν σε επώνυμους πολέμαρχους, ναυμάχους και φιλέλληνες. Επίσης, η συλλογή του Εθνικού Ιστορικού Μουσείου παρουσιάζει την εξέλιξη του μορφολογικού τύπου των ελληνικών στρατιωτικών στολών, καθώς και εκείνων του διπλωματικού σώματος. Τη συλλογή απαρτίζουν πλήρεις ενδυμασίες και μεμονωμένα ενδύματα γνωστών αγωνιστών του '21 και φιλελλήνων, όπως οι Θ. Κολοκοτρώνης, Ι. Μακρυγιάννης, Β. Μαυροβουνιώτης, Θ. Γρίβας, Δ. Γουδής, Ρ. Τσώρτς, καθώς και αντιπροσωπευτικά δείγματα τύπων στολών που φορέθηκαν κατά την προεπαναστατική περίοδο και κατά τον αγώνα της ανεξαρτησίας).

Ανδρέας Λασκαράτος, «Ο κακός μαθητής»

- **Γράψτε ένα σύντομο κείμενο με σκοπό να περιγράψετε τη γενική εικόνα της τάξης σας σχετικά με την επίδοση και τη συμπεριφορά των μαθητών.**

Η εργασία είναι προσωπική. Για να δώσετε μια γενική εικόνα της τάξης μπορείτε να παρουσιάσετε συμπεριφορές και επιδόσεις μαθητών κατά ομάδες. Αν δηλαδή πλειοψηφούν οι επιμελείς ή οι αμελείς, οι ευγενικοί ή οι αυθάδεις, οι αστείοι, οι δυναμικοί κτλ., παρουσιάζοντας και κάποια χαρακτηριστικά παραδείγματα που να δείχνουν πώς αυτοί αντιμετωπίζουν το σχολείο και τη διαδικασία της μάθησης και ποιες είναι οι σχέσεις μεταξύ τους και με τους καθηγητές. Με τον τρόπο αυτό διαγράφεται το κλίμα της τάξης και αναδεικνύεται μια γενικότερη εικόνα σύ-

μπνοιας, πειθαρχίας, επιμέλειας και αρμονικής συνεργασίας ή αντίθετα μια εικόνα διάσπασης, διάλυσης, τεμπελιάς, ακαταστασίας κτλ., πάντα βέβαια με τις αναγκαίες εξαιρέσεις.

Λορέντζος Μαβίλης, «Λήθη»

- **Βρείτε στοιχεία για τη ζωική σημασία του νερού (Βιολογία, Γεωγραφία) και αναζητήστε διάφορους συμβολισμούς του (μύθους, λαϊκές παραδόσεις, λογοτεχνικά κείμενα). Ποιες από τις παραπάνω χρήσεις του νερού πιστεύετε ότι συνδέονται περισσότερο με την ειδική σημασία που αποκτά το νερό της λησμονιάς στο ποίημα του Μαβίλη;**

Το νερό είναι ένα στοιχείο απαραίτητο για κάθε μορφή ζωής. Αποτελεί χημική ένωση υδρογόνου και οξυγόνου και σχηματίζεται από την καύση του υδρογόνου. Η παρουσία του ανανεώνεται στη γη με την εξάτμιση και την επαναφορά του υπό μορφή βροχής ή χιονιού. Το νερό της θάλασσας καλύπτει τα 7/10 της επιφάνειας της Γης. Εκτός από το θαλασσινό νερό υπάρχουν επίσης τα νερά των ποταμών και των λιμνών, καθώς και τα υπόγεια νερά. Η περιεκτικότητα των ζωντανών οργανισμών σε νερό είναι περίπου 70%. Στον άνθρωπο το νερό αποτελεί τα 2/3 περίπου του συνολικού του βάρους και περιέχεται στα κύτταρα και στα αιμοφόρα αγγεία του. Η ανάγκη του ανθρώπινου οργανισμού σε νερό είναι περίπου δύο λίτρα καθημερινά, για να αναπληρωθεί η απώλεια από την αναπνοή, την εφίδρωση κτλ.

Το νερό έπαιξε πρωταρχικό ρόλο στην ανάπτυξη του πολιτισμού. Από τα παλιότερα χρόνια ο άνθρωπος κατοίκησε κοντά σε πηγές, ποτάμια και λίμνες, βελτιώνοντας με τον καιρό τις συνθήκες ζωής του, ενώ μέσω της θάλασσας και των ποταμών αναζήτησε δρόμους επικοινωνίας και ανταλλαγών. Και στη σύγχρονη εποχή το νερό είναι αναγκαίο για τις ομαλές συνθήκες ανάπτυξης μιας χώρας, ενώ οι περιοχές που το στερούνται μένουν υπανάπτυκτες. Οι σύγχρονες δυνατότητες εκμετάλλευσης του νερού είναι πολλές. Αν οι αρχαίοι λαοί κατασκεύαζαν πηγάδια, διώρυγες και αρδευτικά κανάλια, σήμερα γίνονται γεωτρήσεις, κατασκευάζονται μεγάλα φράγματα, εκτρέπονται ποταμοί και αναλαμβάνονται τεράστια έργα για να μεταφέρεται το νερό σε περιοχές όπου δεν επαρκεί. Η υπερβολική όμως εκμετάλλευση του νερού και κυρίως η μόλυνσή του στα πλαίσια της γενικότερης καταστροφής του περιβάλλοντος οδηγούν βαθμιαία στη μείωση των αποθεμάτων του.

Οι **συμβολισμοί** του νερού έχουν σχέση κυρίως με τη ζωή και το θάνατο. Ως κοσμογονικό σύμβολο το νερό αποτελεί τη γονιμοποιό, αναγεννητική και εξαγνιστική ουσία του κόσμου. Στις τελετές μύησης πρόσφερε «νέα γέννηση», στις μαγικές τελετές «θεραπεία», ενώ στις νεκρικές τελετουργίες εξασφάλιζε τη μετά το θάνατο «αναγέννηση». Πιο αναλυτικά θα μπορούσαμε να αναφέρουμε τους παρακάτω συμβολισμούς:

- Στα προϊστορικά χρόνια όλα τα ύδατα συμβόλιζαν τη Μεγάλη Μητέρα και

συνδέονταν με τη γέννηση και τη γονιμότητα. Οι ποταμοί, παιδιά του Ωκεανού και της Τηθύος, θεωρούνταν γονιμοποιές δυνάμεις και γεννήτορες των ανθρώπων. Οι γυναίκες έσμιγαν μαζί τους και με αυτό τον τρόπο αποκτούσαν απογόνους. Επίσης, με τη μορφή της βροχής το νερό αντιπροσώπευε τη γονιμότητα του ουράνιου θεού (βλέπε π.χ. το μύθο του Δία και της Δανάης).

- Το τρεχούμενο νερό είναι το νερό της ζωής, το «ζών ύδωρ». Σχετίζεται με την κυκλική κίνηση του αίματος και του χυμού της ζωής, σε αντίθεση με τη στατικότητα του θανάτου. Συμβολιζόταν με την κυματιστή γραμμή, τη σπείρα ή το μαιάνδρο.

- Το νερό του κατακλυσμού συμβολίζει την τιμωρία, αλλά επίσης την κάθαρση και τη σωτηρία. Η σωτηρία επέρχεται με την κιβωτό, που συμβολίζει επίσης τη γονιμότητα.

- Το βύθισμα στο νερό συμβολίζει την επιστροφή στην αρχέγονη κατάσταση της αγνότητας. Είναι ο συμβολικός θάνατος της παλιάς ζωής και η αναγέννησή της. Με το καθαρτήριο νίψιμο, το ράντισμα και τη βάπτισμα επέρχεται ο εξαγνισμός, η κάθαρση και η αναζωογόνηση. Η χριστιανική θρησκεία υιοθέτησε από τις προηγούμενες θρησκείες αυτούς τους συμβολισμούς, με τις πρακτικές του αγιασμού και του βαπτίσματος.

- Το βάδισμα πάνω στο νερό συμβολίζει την υπέρβαση των συνθηκών του φαινομενικού κόσμου.

- Το πέρασμα των υδάτων σημαίνει χωρισμό. Έτσι το πέρασμα του Αχέροντα δηλώνει το χωρισμό εξαιτίας του θανάτου. Οι νεκροί στον Άδη διέσχιζαν επίσης το ποτάμι της Στυγός, ενώ στα νερά της συγκεκριμένης πηγής ορκίζονταν και οι θεοί τους φοβερούς τους όρκους.

- Τα νερά σχετίζονται ακόμα με το ασυνείδητο, τη λησμονιά. Στον Άδη πίστευαν ότι υπήρχε η πηγή της Λήθης.

- Τα βαθιά νερά (θάλασσες, λίμνες, πηγάδια) σχετίζονται με την περιοχή του θανάτου ή είναι διαμονές υπερφυσικών όντων.

- Τα ταραγμένα νερά συμβολίζουν τα πάθη, την πλάνη και τη ματαιότητα της ζωής.

- Το νερό αναμειγμένο με κρασί υποδηλώνει ανάμειξη ανθρώπινης και θείας φύσης (π.χ. στη χριστιανική Θεία Κοινωνία). Αναμειγμένο με πηλό συμβολίζει τη δημιουργία (όπως ο πηλός του αγγειοπλάστη).

- Στη χριστιανική θρησκεία μια πηγή νερού υποδηλώνει το Χριστό, ενώ η Ζωοδόχος Πηγή αντιπροσωπεύει την Παναγία.

Στην αρχαιότητα η **πολυμορφία** και η **δύναμη** του νερού εκφράζονταν με πολυάριθμες θεότητες των υδάτων. Έτσι, η θεοποίηση της δύναμης των θαλάσσιων υδάτων ήταν ο Ποσειδώνας, ενώ υπήρχαν και πολλές άλλες θαλάσσιες θεότητες (Τρίτων, Νηρέας, Νηρηίδες, Γλαύκος, Φόρκυνας) ή γυναικείες θεότητες των γλυκών νερών που λατρεύονταν σε σπήλαια (Ναϊάδες, Κρηνίδες, Ποταμηίδες, Υδριάδες). Η Αφροδίτη επίσης αναδύθηκε μέσα από τα νερά.

Τα νερά των πηγών φυλάσσονταν από δράκοντες. Μύθοι για το δράκοντα που εμποδίζει τη χρήση του νερού και τον ήρωα που τον νικά υπάρχουν σε αρκετούς αρχαίους λαούς. Η δοξασία πέρασε και στο χριστιανισμό με τη νίκη του Αϊ-Γιώργη ενάντια στο δράκοντα.

Οι πανάρχαιες τελετουργίες και δοξασίες για το νερό συνεχίζονται στα μεταγενέστερα χρόνια μέσα από τη **λαϊκή παράδοση**. Στοιχεία που απαντώνται στη λαϊκή παράδοση σχετικά με το νερό είναι τα ακόλουθα:

- Σε παλαιότερα χρόνια η νύφη πήγαινε μετά το γάμο με συνοδεία στη βρύση και έπαιρνε νερό αφήνοντας εκεί ένα ψωμάκι, καρπούς ή χρήματα για να εξευμενίσει τις δυνάμεις του.

- Μετά τον πρώτο θερισμό των δημητριακών άφηναν στη βρύση ένα κουλούρι, κάνοντας ευχές για να έχουν πλούσια αγαθά όπως πλούσια ήταν τα τρεχούμενα νερά.

- Την Πρωτοχρονιά ή την Πρωτομαγιά άφηναν στη βρύση ως προσφορά γλυκίσματα για να γλυκάνουν τα νερά.

- Όταν μια γυναίκα πήγαινε για να γεννήσει, έριχναν νερό για να κυλήσει το μωρό σαν νεράκι.

- Μετά από μια κηδεία, όσοι συμμετείχαν έπλεναν τα χέρια τους για να φύγει το μίasma του θανάτου.

- Πίστευαν ότι νεκροί έπιναν το νερό της λησμονιάς για να ξεχάσουν τον επάνω κόσμο.

- Για τα μαγικά ξόρκια και το ξεμάτιασμα χρησιμοποιείται το νερό, για να διώξει το «κακό μάτι» με το ράντισμα. Στις θαυματουργές δυνάμεις του ραντισμού εντάσσονται και ο ραντισμός των σπιτιών με αγιασμό την ημέρα των Θεοφανίων, ο ραντισμός σε θεμέλια κατά την έναρξη εργασιών κ.ά.

- Οι δοξασίες για το «αθάνατο νερό» σχετίζονται με την αναγεννητική δύναμη του νερού και την αντίληψη ότι το βύθισμα σε αυτό ανασταίνει και χαρίζει την αθανασία.

- Στο νερό αποδόθηκαν και μαντικές ιδιότητες. Με την αντίληψη αυτή σχετίζονται το έθιμο του Κλήδονα, και το «αμίλητο νερό» που παίρνουν από μια πηγή με απόλυτη σιγή, ώστε να διατηρηθούν οι μαντικές του δυνάμεις.

- Υπάρχει η δοξασία ότι τα νερά κοιμούνται κάποιες ώρες και, αν κάποιος μιλήσει κοντά τους τέτοιες στιγμές, παθαίνει κακό. Αν θελήσει να πιει, πρέπει πρώτα να τα ταράξει για να ξυπνήσουν, αλλιώς τον περιμένει συμφορά.

- Λαϊκές παροιμίες που έχουν σχέση με το νερό υπάρχουν πολλές: «Δεν δίνει τ' αγγέλου του νερό», «Έχασε τα νερά του», «Ό,τι βρέξει ας κατεβάσει», «Κολυμπάει σε θολά νερά», «Έκανε μια τρύπα στο νερό», «Είπε το νερό νεράκι», «Το έμαθε νεράκι», «Το σιγανό ποτάμι να φοβάσαι» κ.ά.

Όπως προαναφέρθηκε, το νερό σχετιζόταν και με το ασυνείδητο, τη μακαριότητα, τη λησμονιά. Αυτό εκφράζεται με την πηγή της Λήθης που βρισκόταν στον Άδη. Πίνοντας από αυτήν οι νεκροί ξεχνούσαν τη ζωή και τις ομορφιές του απάνω κόσμου και βρίσκονταν σε μια κατάσταση απόλυτης αταραξίας. Η αντίληψη αυτή

των αρχαίων πέρασε και στις μεταγενέστερες λαϊκές δοξασίες.

Ο ποιητής εκμεταλλεύεται το συγκεκριμένο θέμα προτείνοντας τη δική του **ποιητική εκδοχή** που είναι ενδιαφέρουσα σε δύο σημεία: 1ον. Οι νεκροί πίνουν το νερό της λησιμονιάς από την «χρουσταλλένια βρύση», για να ξεχάσουν τα βάσανα της ζωής και όχι τις χαρές της, αφού η ανθρώπινη ζωή παρουσιάζεται από τον ποιητή γεμάτη πίκρες, και 2ον. Αν τα δάκρυα των ζωντανών σταλάξουν μέσα στο νερό της λησιμονιάς, το θολώνουν και το θολό νερό επαναφέρει τη μνήμη των νεκρών, που θυμούνται τις δυστυχίες της ζωής και υποφέρουν. Γενικά, η παρουσίαση του θέματος γίνεται μέσα από μια απαισιόδοξη αντίληψη του ποιητή για τη ζωή, αντίθετα προς την ελληνική ποιητική παράδοση (Όμηρος, δημοτικό τραγούδι, σολωμική ποίηση κτλ.).

Σχετικές πληροφορίες μπορείτε να βρείτε επίσης στις ιστοσελίδες:

<http://www.eydap.gr/media/Stagonoulis/stagonoulispopup/gr/009.htm>

http://dim-palat.ima.sch.gr/water/water_theme3.htm

Αλέξανδρος Σούτσος, «Ο επιστάτης των εθνικών οικοδομών επί

I. Καποδίστρια»

- Στο ποίημα είναι έκδηλη η αντιπολιτευτική στάση του Αλ. Σούτσου. Σε συνεργασία με τον καθηγητή της Ιστορίας, βρείτε ιστορικές πηγές και συζητήστε σχετικά με τη δημοσιονομική πολιτική του Καποδίστρια, με σκοπό να σχηματίσετε μια πληρέστερη εικόνα για τη στάση και το ήθος του Κυβερνήτη. Συγκρίνετε αυτή την εικόνα με την καταγγελτική για τον Καποδίστρια τρίτη στροφή του ποιήματος.

Ο Καποδίστριας είχε τεράστια διπλωματική και πολιτική πείρα. Εκλέχτηκε προσωρινός Κυβερνήτης το 1827 και έφτασε στο Ναύπλιο τον Ιανουάριο του 1828. Βρήκε την Ελλάδα σε άθλια κατάσταση και αυτό τον έκανε να επιλέξει έναν τρόπο απολυταρχικής διακυβέρνησης, με τις περισσότερες εξουσίες συγκεντρωμένες στο πρόσωπό του, ώστε να μπορέσει να προχωρήσει σε ουσιαστικά μέτρα ανάπτυξης του νεοσύστατου κράτους. Έτσι ήρθε σε σύγκρουση με τους διεκδικητές της εξουσίας, κοτζαμπάσηδες και προκρίτους, ενώ από τις Μεγάλες Δυνάμεις η Αγγλία τον εχθρευόταν φανερά. Τα μέτρα που πήρε για την αναδιοργάνωση του κράτους ήταν τα περισσότερα θετικά. Ανασυγκρότησε το στρατό και το στόλο, εξάλειψε την πειρατεία ανοίγοντας το δρόμο στο εμπόριο, ρύθμισε τη δικαιοσύνη και το φορολογικό σύστημα, έκοψε το πρώτο εθνικό νόμισμα, το φοίνικα, φρόντισε για την ανάπτυξη της βασικής παιδείας, αγωνίστηκε για την επέκταση των συνόρων. Προπάντων πήρε μέτρα στον τομέα της γεωργίας με οικονομική βοήθεια προς τους αγρότες και εισαγωγή νέων τρόπων καλλιέργειας. Δεν προχώρησε όμως στη διανομή της εθνικής γης στους ακτήμονες, κυρίως γιατί συνάντησε πολλές αντιδράσεις από τους τσιφλικάδες, που την ήθελαν για λογαριασμό τους. Αυτοί και οι νησιώτες πλοιοκτήτες

αποτελέσαν τον κύριο κορμό της αντιπολίτευσης, που οδήγησε τελικά στη δολοφονία του το Σεπτέμβριο του 1831, με τη συμμετοχή και ξένων πρακτόρων.

Η τρίτη στροφή του ποιήματος του Αλ. Σούτσου υπαινίσσεται διαφθορά στα ανώτερα στελέχη του Καποδίστρια και αντιδημοκρατικές μεθόδους στη διακυβέρνησή του. Το τελευταίο έχει σχέση με τη συγκεντρωτική πολιτική του και απηχεί ίσως μια πτυχή της πραγματικότητας. Οι περισσότεροι όμως μελετητές παραδέχονται την απουσία προσωπικού συμφέροντος στους στόχους του Κυβερνήτη, ο οποίος είχε κύριο μέλημά του την οργάνωση ευνομούμενου κράτους.

Σπυρίδων Βασιλειάδης, «Η χαρά»

- Δείτε την πλούσια συλλογή από έργα του Άγγλου ρομαντικού ζωγράφου J.M.W. Turner (1775-1851) στο διαδίκτυο, στις σελίδες της Tate Gallery <http://www.tate.org.uk>, της Εθνικής Πινακοθήκης του Λονδίνου <http://www.nationalgallery.org.uk> και του δικτυακού Μουσείου στο Παρίσι <http://www.ibiblio.org/wm/paint/auth/turner>. Εντοπίστε τους πίνακες που, κατά τη γνώμη σας, αποδίδουν ακριβέστερα τα συναισθήματα που μεταφέρει το ποίημα του Βασιλειάδη και αιτιολογήστε τη μεταξύ τους σύνδεση. (Προσωπική εργασία των μαθητών).

Σάμιουελ Τ. Κόλεριτζ, «Δουλειά χωρίς ελπίδα»

- Εξετάστε την έννοια της εργασίας στη φύση (Φυσική, Βιολογία) και στην κοινωνική ζωή (Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή, Επαγγελματικός Προσανατολισμός), με σκοπό να αιτιολογήσετε την αναγκαιότητα ή μη της εργασίας για τη συνέχιση της ζωής.

Ο άνθρωπος ανήκει στο ζωικό βασίλειο, ενώ ταυτόχρονα διακρίνεται από τα υπόλοιπα είδη, όχι μόνο γιατί σκέπτεται, αλλά και γιατί παράγει τα μέσα της ύπαρξής του. Η εργασία απαιτεί κάποια ανατομικά και νευροφυσιολογικά πλεονεκτήματα, ενώ αναδραστικά γίνεται παράγοντας για την ανάπτυξη της νόησης. Η ανάπτυξη της νόησης οδηγεί περαιτέρω στην ικανότητα του ανθρώπου να προβλέπει, να σχεδιάζει, να θέτει στόχους, να υπερβαίνει την πραγματικότητα και να δημιουργεί. Η εργασία είναι λοιπόν η σωματική, πνευματική ακόμα και η ψυχική προσπάθεια που καταβάλλει κάθε άνθρωπος για να κατασκευάζει υλικά μέσα, που διευκολύνουν τη ζωή του, και για να δημιουργεί πνευματικά και καλλιτεχνικά έργα που τον ανυψώνουν και του χαρίζουν την αθανασία.

Με την πάροδο των αιώνων η τεχνική κατάφερε να ξεπεράσει τις δεξιότητες του ατομικού τεχνίτη. Την απλή αξιοποίηση της δύναμης των ζώων, του ανέμου και του νερού ακολούθησαν οι μεσαιωνικές συντεχνίες των διαφόρων επαγγελμάτων, και στη συνέχεια οι πρώτες καπιταλιστικές οργάνωσης μονοπωλίου, για να καταλήξουμε στο τέλος, με τη συμβολή και της φυσικής, στη χρήση νέων μορφών ενέρ-

γείας. Στην υπηρεσία του ανθρώπου τέθηκαν ο ατμός και ο ηλεκτρισμός, ενώ η χημεία έδωσε νέες ύλες (χρώματα, φάρμακα κτλ.). Παράλληλα έκαναν την εμφάνισή τους οι πρώτες τηλεπικοινωνίες, ενώ οι σιδηρόδρομοι και τα ατμόπλοια προώθησαν την ανάπτυξη της βιομηχανίας και του εμπορίου.

Η ανάπτυξη των σύγχρονων θετικών επιστημών, ιδιαίτερα της Φυσικής και της Βιολογίας, είναι ό,τι πιο θετικό έχει προσφέρει ο πολιτισμός του 20ού αιώνα. Στη Φυσική έχουμε την κατανόηση της δομής της ύλης, του ατόμου, των μορίων, της συμπυκνωμένης ύλης, τα νέα τηλεσκόπια για την εξερεύνηση του διαστήματος, τις ακτινοβολίες γ, X, UV, IR, μικροκυμάτων κ.ά. Ακολουθεί από κοντά και η Βιολογία με σημαντικά επιτεύγματα, όπως η μοριακή Βιολογία, η γνώση του μηχανισμού της κληρονομικότητας, η κατανόηση της πολύπλοκης χημείας της ζωής και η πρόοδος στη Νευρολογία. Σε όλα αυτά έρχεται να προστεθεί η ανάπτυξη των υπολογιστών, που αποτελούν ένα από τα σημαντικότερα εργαλεία των σύγχρονων θετικών επιστημών. Τέλος, η εφαρμοσμένη Βιολογία, η Βιοτεχνολογία και η Ιατρική έχουν πετύχει εκπληκτικά αποτελέσματα, όπως ο διπλασιασμός του μέσου όρου ζωής και η εξάλειψη πολλών επιδημιών.

Όλα αυτά τα επιτεύγματα είναι αποτέλεσμα μακραίωνης προσπάθειας. Εκατομμύρια άνθρωποι δούλεψαν και δουλεύουν σκληρά για να εξασφαλιστούν τα διάφορα αγαθά που είναι απαραίτητα στη ζωή μας. Κάθε άνθρωπος με την εργασία του συμβάλλει στη βελτίωση των συνθηκών ζωής και στη δημιουργία πολιτισμού.

Η εργασία ωστόσο δεν είναι απαραίτητη στον άνθρωπο μόνο γιατί του προσφέρει διάφορα αγαθά, αλλά και γιατί του χαρίζει την ψυχική πληρότητα και την ικανοποίηση ότι είναι ενεργό και παραγωγικό μέλος της κοινωνίας. Επίσης, του μαθαίνει να συνεργάζεται με τους συνανθρώπους του, να σέβεται την εργασία τους και να κατανοεί ότι κάθε επάγγελμα έχει τη δική του αξία και είναι απαραίτητο για τη λειτουργία του κοινωνικού συνόλου.

Σχετικές πληροφορίες μπορείτε να βρείτε επίσης στην ιστοσελίδα:

<http://webmail.syros.aegean.gr/sociology/gr/class-curriculum/koinoniologia-ergasias.htm>

Γρηγόριος Παλαιολόγος, «Ο ζωγράφος»

- Παρά τη μεγάλη κοινωνική διαφοροποίηση της δικής μας εποχής από τα ήθη του 1840, παρατηρούνται και σήμερα ανάλογες συμπεριφορές και αντιλήψεις όπως αυτές της Σεβαστής. Ζωγραφίστε ένα σύγχρονο ανθρώπινο τύπο με αυτά τα γνωρίσματα, δίνοντας έμφαση στην παρουσίαση της κοσμικής του εικόνας.

Στην εποχή μας υπάρχουν ακόμα άνθρωποι με συμπεριφορές και αντιλήψεις όπως αυτές της Σεβαστής. Εύκολα μπορούμε να συναντήσουμε, κυρίως σε αστικές συνοικίες, κάποια χαρακτηριστική φιγούρα που η εξωτερική της εμφάνιση, οι κινή-

σεις και ο διάλογος με κάποιο γνωστό της πρόσωπο να μας θυμίσουν την εικόνα της κοσμικής κυρίας του «ζωγράφου».

Ζωγραφίζοντας ένα τέτοιο χαρακτηριστικό τύπο ανθρώπου πρέπει να δώσετε έμφαση στο εξωτερικό παρουσιαστικό, ιδιαίτερα στο ντύσιμο και στα χαρακτηριστικά του προσώπου. Επίσης, μπορείτε να δώσετε κάποια στοιχεία του περιβάλλοντος χώρου που θα τονίζουν το πρόσωπο που απεικονίζεται.

Εμμανουήλ Ροΐδης, «Τα ναλοπωλεία»

1. Βγείτε βόλτα μια ηλιόλουστη μέρα στην περιοχή που ζείτε. Παρατηρήστε και καταγράψτε τυχόν προβλήματα (παραπλήσια με όσα καταγράφει ο Ροΐδης) που θα συναντήσετε στο δρόμο σας.

Αν η βόλτα γίνει στους δρόμους μιας πόλης, τα προβλήματα ενός πεζού είναι σήμερα ακόμα περισσότερα από εκείνα της εποχής του Ροΐδη. Αυτά μπορεί να είναι:

- Αδέσποτα σκυλιά, που μερικές φορές είναι επιθετικά.
- Στενά πεζοδρόμια, όπου είναι παρκαρισμένα μηχανάκια και αυτοκίνητα, εμποδίζοντας την ελεύθερη διάβαση των πεζών.
- Εκθέματα εμπορικών καταστημάτων που καταλαμβάνουν μεγάλο τμήμα των πεζοδρομίων.
- Κατάληψη των πεζοδρομίων από τραπεζάκια και καρέκλες εστιατορίων, καφενείων κ.ά.
- Κακή συντήρηση των πεζοδρομίων και δρόμοι με λακκούβες, σπασμένες πλάκες και διάφορα άλλα εμπόδια.
- Νερά που στάζουν από μπαλκόνια όπου οι ένοικοι ποτίζουν, χωρίς να λαμβάνουν υπόψη τους περαστικούς.
- Τέντες, διαφημιστικές πινακίδες και καλώδια, που εξέχουν και συχνά είναι επικίνδυνα για τους αφηρημένους πεζούς.
- Οικοδομές υπό κατασκευή, που αποκλείουν τα πεζοδρόμια, χωρίς να εξασφαλίζεται η διόδος για τους πεζούς, οι οποίοι πολλές φορές αναγκάζονται να βαδίζουν στο δρόμο.
- Εκκωφαντικοί θόρυβοι από τις κόρνες των αυτοκινήτων, που χρησιμοποιούνται για την παραμικρή αιτία.
- Σωροί από σκουπίδια γύρω από γεμάτους κάδους.
- Νερά και σαπουνάδες στα πεζοδρόμια, από τον καθαρισμό των εισόδων των καταστημάτων, επίφοβα για γλίστρημα.

2. Περιγράψτε την κατάσταση που επικρατεί στους δρόμους και τα πεζοδρόμια της πόλης σας. Συζητήστε στην τάξη με τον καθηγητή της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής για τα

διάφορα προβλήματα που εντοπίσατε ή γράψτε μια επιστολή στο Δήμαρχο στην οποία:
α) θα εκθέσετε τα προβλήματα και β) θα προτείνετε βελτιωτικά μέτρα.

Προβλήματα που μπορείτε να εκθέσετε, πέρα από αυτά που αναφέρονται στην προηγούμενη εργασία, είναι:

- Τα προβλήματα των δρόμων και της κυκλοφορίας: η έλλειψη χώρων στάθμευσης, το διπλό παρκάρισμα, οι λακκούβες στους δρόμους, η ελλιπής σηματοδότηση κοντά σε σχολεία, η έλλειψη πεζόδρομων, οι φραγμένοι από σκουπίδια υπόνοιμοι.

- Η κατάσταση των πεζοδρομίων: τα στενά και κακοσυντηρημένα πεζοδρόμια, η ασυδοσία των εμπόρων που τα εκμεταλλεύονται για διάφορες χρήσεις, η έλλειψη καθαριότητας (σκουπίδια, μικρός αριθμός κάδων, παρατημένα οικοδομικά υλικά, μισοτελειωμένα δημόσια έργα).

- Το περιβάλλον: η έλλειψη πάρκων, τα ελλιπή έργα εξωραϊσμού της πόλης, οι ανεξέλεγκτες άδειες οικοδόμησης τεράστιων πολυκατοικιών, η μόλυνση από εργοστάσια που λειτουργούν ακόμα και δίπλα σε σχολεία, οι άδειες για λειτουργία μπαρ σε πυκνοκατοικημένες περιοχές και γενικά η υποχωρητικότητα των αρχών απέναντι στα μεγάλα συμφέροντα που αλλοιώνουν τη μορφή της πόλης και καταστρέφουν το περιβάλλον.

Βελτιωτικά μέτρα που μπορούν να προταθούν είναι:

- Η διαμόρφωση χώρων παρκάρισματος, η άριστη συντήρηση των δρόμων και των πεζοδρομίων, η πεζοδρόμηση των εμπορικών δρόμων, τα «σαμαράκια» και η σηματοδότηση σε δρόμους όπου υπάρχουν σχολεία.

- Ο αυστηρός έλεγχος της παράνομης κατάληψης πεζοδρομίων και η μείωση των αδειών επέκτασης σε εστιατόρια και καφετέριες, η φροντίδα για την καθημερινή περισυλλογή των απορριμμάτων και η τιμωρία κάθε μορφής υπέρβασης σε κοινόχρηστους χώρους.

- Η δημιουργία πολλών μικρών πάρκων και το φύτεμα δέντρων, η απαγόρευση αδειών σε ρυπογόνα εργοστάσια και σε κέντρα αναψυχής που προκαλούν ηχορύπανση, η εφαρμογή του νόμου για τα διατηρητέα κτίρια, η μείωση του συντελεστή δόμησης για τις πολυκατοικίες.

Γενικά ο δήμαρχος πρέπει να δείξει περισσότερη ευαισθησία και ενδιαφέρον για τους δημότες του και να φροντίσει να τους εξασφαλίσει μια περισσότερο ανθρώπινη διαβίωση μέσα στις εχθρικές για τον άνθρωπο συνθήκες που έχουν δημιουργηθεί στις σύγχρονες πόλεις.

Γεώργιος Βίζυνης, «Στο χαρέμι»

1. Αναζητήστε πληροφορίες και εικονογραφικό υλικό για τη ζωή στην Κωνσταντινούπολη στα μέσα του 19ου αιώνα σε εγκυκλοπαίδειες, λευκώματα και αφιερώματα στην Κωνσταντινούπολη.

Πληροφορίες μπορείτε να αναζητήσετε,

- Στα βιβλία:

Χάρης Εξερετζόγλου, *Εθνική ταυτότητα στην Κωνσταντινούπολη τον 19ο αιώνα*, Φιλολογικός Σύλλογος Κωνσταντινούπολης 1861-1912, Νεφέλη, Αθήνα, 1996.

Κωνσταντίνος Σβολόπουλος, *Κωνσταντινούπολη 1856-1908*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα, 1995.

Philip Mansel, *Κωνσταντινούπολη, η περιπόθητη πόλη (1453-1924)*, Οδυσσέας, Αθήνα, 1999.

Θρασύβουλος Ορ. Παπαστρατής, *Γειτονίες της Κωνσταντινούπολης*, εκδ. Τσουκάτου, Αθήνα, 2003.

Θρασύβουλος Ορ. Παπαστρατής, *Γειτονίες του Βοσπόρου*, εκδ. Τσουκάτου, Αθήνα, 2005.

- Στις ιστοσελίδες:

<http://www.neo.gr/website/ergasiamathiti/16.htm> (Κωνσταντινούπολη).

http://www.fhw.gr/projects/migration/15-19/gr/v3/photo/italy_konstantinoupoli.html (Άποψη της Κωνσταντινούπολης).

http://www.epohi.gr/21020005_culture_theodosopoulou.html (Ερασιτεχνικοί θίασοι της Πόλης).

Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, «Τ' αγνάντεμα»

- Σε συνεργασία με τους καθηγητές της Ιστορίας και της Γεωγραφίας, εξετάστε την ειδική σημασία κάθε εποχής του έτους για τις κοινωνικές, οικονομικές, στρατιωτικές δραστηριότητες των ανθρώπων, από την αρχαιότητα ως τη σύγχρονη εποχή.

Από τα πανάρχαια χρόνια η φύση και ιδιαίτερα το κλίμα και η εναλλαγή των εποχών ήταν αυτά που ρύθμιζαν τη ζωή και τις δραστηριότητες των ανθρώπων.

Στον οικονομικό τομέα, η εξασφάλιση της διατροφής και της παραγωγικότητας, μέσω της ενασχόλησης με τη γεωργία, την κτηνοτροφία και την αλιεία, απαιτούσε ευνοϊκές συνθήκες, προγραμματισμό και σκληρή δουλειά. Η ήρεμη θάλασσα, η εύφορη γη, η επάρκεια σε νερό, οι ομαλές καιρικές συνθήκες έπαιζαν πρωταρχικό ρόλο στην παραγωγικότητα. Για το λόγο αυτό, οι δραστηριότητες των ανθρώπων ήταν προσαρμοσμένες στις ιδιαιτερότητες του κλίματος και των εποχών. Το ίδιο συμβαίνει μέχρι και σήμερα, αν και η εξάρτηση δεν είναι τόσο απόλυτη όσο στο παρελθόν. Έτσι, στις μεσογειακές χώρες το όργωμα γίνεται την άνοιξη, για να διατηρηθεί η υγρασία του χώματος, η σπορά το φθινόπωρο, και το κλάδεμα των δέντρων και η λίπανση των αγρών το χειμώνα (Ιανουάριο-Φεβρουάριο). Οι κτηνοτρόφοι, απ' την άλλη πλευρά, την άνοιξη και το καλοκαίρι οδηγούν τα κοπάδια τους σε πιο ορεινά και δροσερά μέρη, ενώ το φθινόπωρο τα κατεβάζουν στα

χειμαδιά. Η αλιεία τέλος δεν ευνοείται τους χειμερινούς μήνες, ενώ τα παλαιότερα χρόνια οι ναυτικοί ξεκινούσαν τα ταξίδια τους την άνοιξη και επέστρεφαν στα σπίτια τους το φθινόπωρο.

Στο **στρατιωτικό τομέα**, οι στρατιωτικές επιχειρήσεις σε ξηρά και θάλασσα γίνονται από την άνοιξη μέχρι το φθινόπωρο. Στρατιές που αναγκάστηκαν να παρατείνουν τις πολεμικές συγκρούσεις στη διάρκεια του χειμώνα γνώρισαν συχνά την ήττα (π.χ. τα στρατεύματα του Ναπολέοντα και του Χίτλερ στη Ρωσία).

Οι εποχές επηρεάζουν επίσης την **κοινωνική ζωή**. Σε παλαιότερα χρόνια, που η τεχνολογία δεν είχε τόσο μεγάλη εξέλιξη, οι άνθρωποι περιορίζονταν το χειμώνα στα σπίτια τους και άφηναν τις διάφορες κοινωνικές εκδηλώσεις για τις άλλες εποχές του έτους. Παρ' όλα αυτά, στα αρχαία χρόνια ο μήνας του γάμου ήταν ο Γενάρης (Γαμηλιών).

Στην **αρχαία Ελλάδα** οι οικονομικές και κοινωνικές δραστηριότητες των ανθρώπων συνδέονταν με θρησκευτικές τελετές και εορτές, επειδή θεωρούσαν ότι η ευφορία της γης και η παραγωγικότητα οφείλονταν στην εύνοια των θεών. Για τη βροχή, που ήταν απαραίτητη για τα φυτά, τιμούσαν με γιορτές το Δία, για το αμπέλι το Διόνυσο, για τα σπαρτά τη Δήμητρα κτλ. Από τις πιο σημαντικές γιορτές ήταν:

- Τα **Αιάκεια**, γιορτή της Αίγινας προς τιμή του ήρωά της Αιακού, γιατί, όταν κάποτε η Ελλάδα βασανιζόταν από ξηρασία, αυτός είχε δεηθεί στον Ελλάνιο Δία να δώσει βροχή, και είχε εισακουστεί από το θεό.

- Τα **Θαλύσια**, προς τιμή της Δήμητρας. Τελούνταν στις αρχές της συγκομιδής το καλοκαίρι. Οι αγρότες πρόσφεραν στη θεά τις «απαρχές» των δημητριακών και έψαλλαν ύμνους για την ευφορία της γης.

- Τα **Θεσμοφόρια**, πανελλήνια γιορτή της Δήμητρας, που τελούνταν τον Οκτώβριο. Η θεά ευνοούσε την καρποφορία της γης και τη γονιμότητα των γυναικών. Οι γυναίκες έριχναν στα «χάσματα» της Δήμητρας και της Κόρης μικρά ζωντανά γουρουνάκια, σε ανάμνηση του χάσματος που άνοιξε στη γη και κατάπιε το βοσκό Εύβουλο με το κοπάδι του, όταν ο Πλούτων άρπαξε την Περσεφόνη. Στα χάσματα έριχναν επίσης κλαδιά πεύκου και ομοιώματα φιδιών. Τη νύχτα κατέβαιναν και τα μάζευαν, τα έκαιγαν σε βωμό και σκόρπιζαν τη στάχτη στη γη για ευφορία και γονιμότητα.

- Τα **Δημήτρια** ήταν πανάρχαια γιορτή της Ελευσίνας. Οι πιστοί χτυπούσαν ο ένας τον άλλο με μαστίγια πλεγμένα από φλοιούς δέντρων. Αργότερα η γιορτή αντικαταστάθηκε από τα **Ελευσίνια**, που τελούνταν στην πεδιάδα της Ελευσίνας το μήνα Αύγουστο, και στη διάρκειά τους γίνονταν αγώνες και δίνονταν έπαθλα από κριθάρι.

- Τα **Αλώα**, γιορτή της Αττικής προς τιμή της Δήμητρας Αλωάδας, του Διονύσου και του Ποσειδώνα Φυτάλμιου. Οι ιεροπραξίες γίνονταν στα αλώνια κατά τη διάρκεια του τρύγου, όταν άνοιγαν τα νέα κρασιά, καθώς και κατά τη διάρκεια της συγκομιδής των καρπών. Η γιορτή άρχιζε στην Αθήνα και ολοκληρωνόταν στην Ελευσίνα.

- Τα **Προηρόσια**, που γιορτάζονταν στην Αθήνα το μήνα Οκτώβριο, με θυσίες βοδιών στη Δήμητρα και την Περσεφόνη, για την εξασφάλιση της ευφορίας της γης πριν από το όργωμά της.

- Η **Μείζων τελετή**, προς τιμή της Κιδαρίας Δήμητρας, κατά την οποία ο ιερέας εκπροσωπούσε τη θεά φορώντας την προσωπίδα της και χτυπούσε με το ραβδί του το έδαφος για να προκαλέσει ευφορία της γης.

- Τα **Ανθεςφόρια**, προς τιμή της Περσεφόνης. Γιορτάζονταν στη Σικελία την πρώτη μέρα της άνοιξης και ήταν γυναικεία γιορτή. Περιλάμβανε χορούς κοριτσιών στεφανωμένων με άνθη (ανθεςφόροι). Παρόμοια γιορτή τελούνταν και στο Άργος προς τιμή της Ήρας Ανθείας και του Διονύσου, όπως επίσης και στην Κνωσό, αφιερωμένη στην Ανθεια Αφροδίτη.

- Τα **Ανθεςτήρια**, προς τιμή του Διονύσου και του χθόνιου Ερμή, γιορτάζονταν στην Αθήνα το Φεβρουάριο. Η γιορτή διαρκούσε τρεις ημέρες. Η πρώτη μέρα ονομαζόταν «Πιθοίγια», γιατί τότε άνοιγαν τα πιθάρια για να δοκιμάσουν τα νέα κρασιά. Η δεύτερη μέρα λεγόταν «Χόες», και κατά τη διάρκειά της γίνονταν συμπόσια και αστεισμοί από τους πιστούς, που βρίσκονταν πάνω σε άμαξες και πείραζαν τους περαστικούς. Την τρίτη μέρα, που λεγόταν «Χύτροι», προσφέρονταν στο θεό αγγεία με άνθη, μαγειρεμένα λαχανικά και σιτηρά. Επίσης, μέσω του Ψυχοπομπού Ερμή γινόταν επίσημη ανάκληση των νεκρών, τους οποίους ο ιερέας καλούσε να ξαναγυρίσουν στον Άδη στο τέλος των εορταστικών εκδηλώσεων.

- Τα **Οσχοφόρια**, προς τιμή του Διονύσου και της Αριάδνης. Γιορτάζονταν τον Οκτώβριο μήνα στην Αθήνα. Οι «οσχοφόροι» ήταν δύο νέοι, των οποίων ζούσαν και οι δύο γονείς. Ντυμένοι με γυναικεία ρούχα έμπαιναν μπροστά από την πομπή των πανηγυριστών, κρατώντας «όσχους» (κλαδιά αμπελιού φορτωμένα σταφύλια). Την πομπή ακολουθούσαν και άλλοι νέοι καθώς και χορός που έφαλλε οσχοφορικούς ύμνους.

- Τα **Θαργήλια**, γιορτή του Δηλίου Απόλλωνα, γιορτάζονταν το μήνα Μάιο (Θαργηλιώνα) στην Αθήνα, στη Δήλο και στην Ιωνία, με θυσίες, πομπές και μουσικούς αγώνες. Τα παιδιά τοποθετούσαν στις εξώπορτες των σπιτιών τους την «ειρεσιώνη», δηλαδή ένα κλαδί ελιάς στολισμένο με διάφορους καρπούς, ενώ από τα πρώτα ώριμα σιτηρά οι γυναίκες ζύμωναν τον άρτο «Θάργηλο».

- Τα **Πυανέφια**, γιορτή της Αθήνας προς τιμή του Απόλλωνα, το μήνα Οκτώβριο (Πυανεφιώνα). Την ημέρα της γιορτής οι πιστοί έτρωγαν κουικιά, όσπρια και λαχανικά, και ένα μέρος τους το πρόσφεραν στο θεό, για να δώσει αφθονία καρπών. Οι ιερείς έπαιναν την «ειρεσιώνη», σύμβολο ευφορίας που ήταν αφιερωμένο στην Αθηνά, τον Απόλλωνα και τις Ώρες, και την κρεμούσαν στις θύρες των ναών, για να ευχαριστήσουν τους θεούς για τη γονιμότητα της γης και να παρακαλέσουν για μια γόνιμη νέα χρονιά.

- Τα **Δελφίνια**, προς τιμή του Δελφινίου Απόλλωνα. Στην Αθήνα η γιορτή σχετιζόταν με τη θυσία που έκανε ο Θησέας στο Δελφίνιο Απόλλωνα, πριν ξεκινήσει

για την Κρήτη, με προσφορά κλώνου ελιάς δεμένης με λευκό μαλλί. Με τη γιορτή αυτή εγκαινιάζοταν και η περίοδος των θαλασσινών ταξιδιών.

- Τα **Πλυντήρια**, γιορτή προς τιμή της Αθηνάς, που γιορταζόταν το μήνα Μάιο στην Αθήνα. Με πομπή οι πιστοί πήγαιναν να πλύνουν το ξόανο της θεάς στο Φάληρο, και ύστερα τη νύχτα το οδηγούσαν πίσω στον Παρθενώνα, όπου τελούσαν θυσία. Στην πομπή κρατούσαν και την «Ηγητήριο Παλάθη», δηλαδή συμπιεσμένα ξερά σύκα, σε ανάμνηση της ανακάλυψης της τροφής των σύκων, γεγονός που θεωρούσαν το πρώτο βήμα προς τον πολιτισμό.

- Τα **Σκιροφόρια**, γιορτή προς τιμή της Αθηνάς Σκιράδας, της Δήμητρας, της Περσεφόνης και του Ποσειδώνα Φυτάλμιου. Γινόταν το μήνα Ιούνιο (Σκιροφοριώνα). Περιλάμβανε πομπή και περιφορά του «σκιαδείου» της Αθηνάς, που προστάτευε την πόλη και τους αγρούς από τον καλοκαιρινό καύσωνα και εξασφάλιζε με αυτό τον τρόπο την ευφορία της γης. Οι πιστοί περιέφεραν επίσης το «κώδειον» του Μειλίχιου Δία, δηλαδή δέρμα κριαριού που είχαν θυσιάσει προς τιμή του, για αποτροπή του καύσωνα και αποφυγή των ζημιών της παραγωγής.

- Τα **Διάσια**, γιορτή προς τιμή του Δία Μειλίχιου, που σηματοδοτούσε την αρχή της άνοιξης και γιορταζόταν το μήνα Φεβρουάριο στο Ολυμπείο του Ιλισσού στην Αθήνα. Περιλάμβανε αναίμακτες θυσίες, χορούς, ιππικούς αγώνες και προσφορές άρτων σε σχήμα βοδιού.

- Οι **Αροτοί**, γιορτές γεωργικές που τελούνταν σε τρεις διαφορετικές εποχές και περιοχές. Ο πρώτος Αροτός γιορταζόταν την άνοιξη, σε ανάμνηση της πρώτης σποράς, στην Ελευσίνα και την Αθήνα. Ο δεύτερος γιορταζόταν στην πεδιάδα της Ελευσίνας. Ο τρίτος, που λεγόταν «βουζύγιο», τελούνταν στους πρόποδες της Ακρόπολης, σε ανάμνηση της ζεύξης βοδιών και της καλλιέργειας του σταριού, γεγονός που κατά την παράδοση συνέβη για πρώτη φορά κάτω από την Ακρόπολη. Στη διάρκεια της γιορτής γινόταν σπορά σταριού, για να προσφερθεί αργότερα στην Αθήνα και το Δία Πολιέα.

- Τα **Χαλκεία**, προς τιμή του Ηφαίστου και της Αθηνάς Εργάνης, που γιορτάζονταν στην Αθήνα το Μάρτιο. Ήταν κυρίως γιορτή των σιδηρουργών.

- Τα **Κρόνια** ήταν γιορτή προς τιμή του Κρόνου και γιορτάζονταν τη νύχτα της εαρινής ισημερίας στην Ολυμπία. Η γιορτή γινόταν και σε πολλές άλλες πόλεις (Ολυμπία, Αθήνα, Θήβα, Χαιρώνεια Αρκαδία, Πήλιο, νησιά του Αιγαίου). Στην Αθήνα γιορταζόταν τον Ιούλιο με ευχαριστήριες θυσίες στον Κρόνο και τη Ρέα για το τέλος της συγκομιδής.

- Τα **Μαιμακτήρια** και τα **Πομπαία**, γιορτές προς τιμή του Δία Μαιμάκτου και του Δία Μειλίχιου. Γιορτάζονταν στην Αθήνα το μήνα Νοέμβριο (Μαιμακτηριώνα). Αυτό το μήνα ο Δίας Μαιμάκτος τάραζε τον ουρανό και προανάγγελλε την αρχή του χειμώνα, γι' αυτό και οι πιστοί έκαναν προς αυτόν δεήσεις για ήπιο, μειλίχιο χειμώνα. Τα Πομπαία ήταν καθαρτήρια γιορτή για την καλή σπορά.

Οι πληροφορίες για το αρχαίο εορτολόγιο προέρχονται από την ιστοσελίδα:
<http://pantheon.20m.com/eortologio.htm>

Άντον Τσέχωφ, «Ο Παχύς και ο Αδύνατος»

- **Γράψτε μια χιουμοριστική ιστορία με θέμα την τυχαία συνάντησή σας με ένα συμμαθητή σας έπειτα από τριάντα χρόνια.**
(Προσωπική εργασία των μαθητών).

Η ιστορία μπορεί να αντλήσει τα χιουμοριστικά της στοιχεία από την εξωτερική εμφάνιση των δύο πρωταγωνιστών (τα τριάντα χρόνια που έχουν μεσολαβήσει από την τελευταία τους συνάντηση σίγουρα έχουν αφήσει τα σημάδια τους), από το επάγγελμά τους, από στοιχεία της προσωπικής τους ζωής που είναι δυνατόν να διακωμωδηθούν, από κάποια περιστατικά ή γεγονότα του παρελθόντος και από αναμνήσεις φιλικών τους προσώπων.

Ανδρέας Καρκαβίτσας, «Ο Ζητιάνος»

- **Συγκρίνετε την ειρωνική περιγραφή του ζητιάνου του Καρκαβίτσα με εικόνες ζητιάνων που έχετε δει. Εντοπίζετε διαφορές;**

Οι εικόνες ζητιάνων, στους δρόμους κυρίως των μεγαλουπόλεων, είναι οικείες σε όλους μας. Ο ειρωνικός τρόπος που ο Καρκαβίτσας παρουσιάζει τους ζητιάνους θα μπορούσε να αφορά και κάποια χαρακτηριστικά των ζητιάνων της εποχής μας. Η προσποίηση σωματικής αναπηρίας είναι συνηθισμένο φαινόμενο. Πριν από λίγο καιρό, στην τηλεόραση παρουσιάστηκε ένα ρεπορτάζ από τη Λατινική Αμερική σχετικό με την επαιτεία. Είδαμε παιδιά να προσποιούνται ότι είναι ανάπηρα, με την «καθοδήγηση» βέβαια ενηλίκων, με σκοπό να προκαλέσουν τον οίκτο των περαστικών για να τους δώσουν χρήματα.

Όσotόσο υπάρχουν και διαφορές. Στην εποχή μας συνηθέστερη είναι η περίπτωση οικονομικών μεταναστών, παιδιών και ενηλίκων, που ζητιανεύουν, και γυναικών με μωρά στην αγκαλιά. Η εξωτερική τους εμφάνιση δηλώνει εξαθλίωση, πείνα και ανασφάλεια, και είναι απόδειξη της ανικανότητας των κρατών να αντιμετωπίσουν το τραγικό αυτό κοινωνικό πρόβλημα.

Πολλές φορές συναντάμε και ζητιάνους που προσποιούνται ότι πουλάνε χαρτομάντιλα ή κάποια άλλα μικροαντικείμενα, για να μη δείχνουν ότι ζητιανεύουν. Επίσης, υπάρχουν και άνθρωποι που προσπαθούν να μη δηλώνουν με την εξωτερική τους εμφάνιση ότι είναι ζητιάνοι, προσέχοντας το ντύσιμό τους. Μπορούμε λοιπόν να εντοπίσουμε δύο κατηγορίες ζητιάνων. Η μία είναι οι επαγγελματίες ζητιάνοι και η άλλη αυτοί που αναγκάζονται να καταφύγουν στη ζητιανιά για να επιβιώσουν.

Κωστής Παλαμάς, «Ίαμβοι και ανάπαιστοι», «Ύμνος στον Παρθενώνα»

- Αναζητήστε αναπαραστάσεις των θεών που αναφέρονται στο ποίημα σε φωτογραφίες αγγείων και αγαλμάτων και, αν είναι δυνατόν, επισκεφθείτε ένα αρχαιολογικό μουσείο.

Φωτογραφίες με αναπαραστάσεις των θεών σε αγγεία υπάρχουν σε βιβλία αρχαιολογικού περιεχομένου (π.χ. στην *Πρώιμη Ελληνική Αγγειογραφία* του John Boardman, εκδόσεις Α. Καρδαμίτσα, Αθήνα 2001), σε βιβλία ιστορίας της τέχνης και σε εγκυκλοπαιδείες. Επίσης, στα διάφορα ελληνικά μουσεία υπάρχουν αγγεία, αγάλματα και νομίσματα, που αναπαριστούν τον Απόλλωνα και τον Πάνα, ενώ για τον Άδωνη σώζονται λίγα αρχαία έργα. Εξαιρετης τέχνης είναι η μορφή του Απόλλωνα ανάμεσα στους άλλους θεούς, από την ανατολική ζωφόρο του Παρθενώνα, που βρίσκεται στο Μουσείο της Ακρόπολης. Πολλά γλυπτά όμως του θεού, έργα περίφημων δημιουργών όπως ο Πραξιτέλης, ο Λεωχάρης κ.ά., σώζονται σήμερα μόνο σε ρωμαϊκά αντίγραφα, αρκετά από τα οποία βρίσκονται σε ξένα μουσεία.

1. Συγκεντρώστε στοιχεία για την αρχιτεκτονική και την κατασκευή του Παρθενώνα και εξετάστε σε ποιο βαθμό ο ποιητής έχει αναδείξει αυτά τα πραγματικά στοιχεία στο λυρικό του ύμνο.

Ο Παρθενώνας φημίζεται για την τελειότητα του αρχιτεκτονικού του σχεδίου. Όλες οι οριζόντιες επιφάνειές του παρουσιάζουν καμπύλες που δημιουργήθηκαν με σκοπό την οπτική αποκατάσταση των επιφανειών αυτών, γιατί αν ήταν οριζόντιες θα φαινόταν στο μάτι κοιλίες. Για λόγους οπτικής αποκατάστασης επίσης οι κίονες έχουν κλίση προς τα μέσα και οι αποστάσεις μεταξύ τους είναι άνισες. Γενικά ο ναός είναι ένα καλλιτεχνικό αριστούργημα που ο ποιητής πετυχαίνει να αναδείξει παραστατικά τονίζοντας την αρμονία του σχεδίου του, την κομψότητα και την τέλεια ισορροπία των γραμμών του.

Περισσότερες πληροφορίες για τον Παρθενώνα μπορείτε να βρείτε στις ιστοσελίδες:

http://dim-galat.pel.sch.gr/projects/akropolis/akr_03parthenonas.htm (Παρθενώνας).

<http://www.focusmag.gr/articles/view-article.rx?oid=744> (Πώς κτίστηκε ο Παρθενώνας).

<http://users.sch.gr/ipap/Ellinikos%20Politismos/parthenonas/Parthenonas.htm> (Ο Παρθενώνας, Ιστορικά στοιχεία).

http://www.fhw.gr/chronos/05/gr/culture/1121acrop_parth.html (Η αρχιτεκτονική του Παρθενώνα).

<http://www.archive.gr/modules.php?name=News&file=article&sid=46> (Παρθενώνας) http://users.forthnet.gr/ath/deleps/Unknown_Hellenic_History/katastrofes-Elgin (Τα Ελγίνεια Μάρμαρα).

<http://www.ekt.gr/parthenonfrieze/index.jsp?w=1024> (Η ζωοφόρος του Παρθενώνα).

2. Ο Παλαμάς ενδιαφέρθηκε για την καλλιέργεια και τον πλουτισμό της δημοτικής γλώσσας, η οποία στη εποχή του δεν είχε να επιδείξει παρά ελάχιστα σημαντικά ποιητικά δημιουργήματα. Εξετάστε αν στη Φλογέρα του βασιλιά υπάρχουν δείγματα αυτού του ενδιαφέροντος και αναζητήστε, σε συνεργασία με το φιλόλόγό σας, κείμενα από την εποχή των αγώνων για την καθιέρωση της δημοτικής.

Στο απόσπασμα από τη *Φλογέρα του βασιλιά* υπάρχουν πολλά δείγματα της φροντίδας του Παλαμά για την καλλιέργεια και τον πλουτισμό της δημοτικής. Χρησιμοποιεί πολλά ωραία επίθετα και σύνθετα και πλούσια εκφραστικά μέσα (βλέπε παράγραφος 2.4 *Τεχνική του ποιήματος – Γλώσσα, εκφραστικά μέσα, στιχουργική*, σ. 348). Χρησιμοποιεί επίσης πολλές λέξεις της απλής δημοτικής με τρόπο που να αναδεικνύουν τις μεγάλες δυνατότητες της γλώσσας αυτής στον τομέα της λογοτεχνίας («γνέφια», «ερμοτόπι», «διαφανάδα», «γκαρδιακά» κ.ά).

Ο Παλαμάς ήταν πρωτοπόρος στο κίνημα του δημοτικισμού και υπέστη διώξεις για τη στάση του αυτή. Η διαμάχη μεταξύ δημοτικιστών και καθαρευουσιάνων έχει τις ρίζες της στα χρόνια πριν από την Επανάσταση. Μετά τη δημιουργία του ελληνικού κράτους, το πρόβλημα της καθιέρωσης μιας ενιαίας εθνικής γλώσσας συνδέθηκε και με την υπεράσπιση της εθνικής ταυτότητας του νέου κράτους. Οι οπαδοί της καθαρεύουσας θεωρούσαν ότι μόνο η γλώσσα αυτή αποδείκνυε τη συνέχεια με την αρχαία Ελλάδα. Από την άλλη πλευρά η δημοτική συνδέθηκε με την αναγέννηση του έθνους (*Σολωμός, Διάλογος*, 1824) και στην εποχή του Παλαμά αντιπροσώπευε τις δημοκρατικές εκσυγχρονιστικές δυνάμεις της ελληνικής κοινωνίας, σε αντίθεση με τους καθαρευουσιάνους που εξέφραζαν συντηρητικές αντιλήψεις. Το γλωσσικό ζήτημα απασχόλησε την ελληνική κοινωνία όλο το 19ο αιώνα και μέχρι τις πρώτες δεκαετίες του 20ού. Η καθαρεύουσα κυριάρχησε στην εκπαίδευση και τη διοίκηση μέχρι το 1974, οπότε καθιερώθηκε συνταγματικά η δημοτική.

Κείμενα που πρόβαλλαν την αξία της δημοτικής ή συντέλεσαν στη συστηματοποίηση και ανάπτυξή της είναι πολλά. Μερικά από αυτά είναι: *Η Ρομέηκη γλώσσα*, Ι. Βηλαράς, 1814, *Το ζήτημα της γλώσσας*, Ν. Κονεμένος, 1873, *Περί της σημερινής ελληνικής γλώσσας*, Ε. Ροΐδης, 1885, *Το ταξίδι μου*, Γ. Ψυχάρης, 1888. Σημαντικό ρόλο έπαιξαν επίσης περιοδικά όπως ο *Νουμάς* (1903-1931), το *Δελτίο του Εκπαιδευτικού Ομίλου* (1911-1924) κ.ά. Πολύ σημαντικός ήταν και ο ρόλος των παιδαγωγών Α. Δελμούζου, Μ. Τριανταφυλλίδη, Δ. Γληνού και πολλών άλλων.

Πληροφορίες μπορείτε να βρείτε και στις ιστοσελίδες:

<http://abnet.agrino.org/htmls/Z/ZO02.html> - <http://www.strofi.com/writersgr/vilaras/vilaras/html>

<http://tovima.dolnet.gr/print.php>

Κ.Π. Καβάφης, «Φωνές», «Όσο μπορείτε», «Στα 200 π.Χ.»

- **Με αφορμή τις διδακτικές ενότητες για τα ατομικά δικαιώματα και τις κοινωνικές υποχρεώσεις, συζητήστε με τον καθηγητή της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής τις παραινήσεις που απευθύνει ο Καβάφης. Αναφερθείτε ιδίως στους κινδύνους που διατρέχουν οι νέοι της ηλικίας σας από την έλλειψη μέτρου και την υπερβολή που χαρακτηρίζει τη σημερινή εποχή.**

Το σχολικό βιβλίο της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής αναφέρει ότι στις σύγχρονες δημοκρατικές κοινωνίες η πολιτεία εκφράζει τη βούληση του λαού, ο οποίος μέσω των αντιπροσώπων του καθορίζει τους κανόνες με τους οποίους θα οργανωθούν η κοινωνική συμβίωση και η λειτουργία των θεσμών. Οι κανόνες αυτοί ορίζουν τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματα των πολιτών.

Τα δικαιώματα των πολιτών διακρίνονται σε ατομικά, κοινωνικά και πολιτικά. Τα ατομικά δικαιώματα προστατεύουν την αξιοπρέπεια του ατόμου και κατοχυρώνονται από το Σύνταγμα. Αυτά είναι η προσωπική ελευθερία, η ισότητα, η ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας, η ατομική ιδιοκτησία, το οικογενειακό άσυλο, η θρησκευτική ελευθερία, το δικαίωμα αναφοράς στις αρχές και η ελευθερία της έκφρασης.

Οι κοινωνικές υποχρεώσεις των πολιτών είναι η κοινωνική ευθύνη και αλληλεγγύη, η τήρηση του Συντάγματος και των νόμων και η υπεράσπιση της δημοκρατίας.

Οι παραινήσεις του Καβάφη αφορούν κυρίως τις σχέσεις του ατόμου εντός του κοινωνικού συνόλου, οι συνέπειες όμως των κοινωνικών σχέσεων, θετικές ή αρνητικές, επηρεάζουν και τα ατομικά δικαιώματα, αφού αυτά αναφέρονται στην αξιοπρέπεια του ατόμου, στην ανάπτυξη μιας υγιούς προσωπικότητας και στην προάσπιση της προσωπικής ελευθερίας. Ο ποιητής συμβουλεύει αποχή από συναναστροφές που ουσιαστικά αναιρούν αυτά τα δικαιώματα, γιατί τέτοιες συναναστροφές οδηγούν στην αλλοτρίωση. Ένα άτομο αλλοτριωμένο δεν μπορεί να διατηρεί την προσωπική του ελευθερία και την ιδιαίτερη φυσιογνωμία του, αφού δε δρα με δική του βούληση αλλά παρασυρμένο από την ιδεολογία και τη νοοτροπία της μάζας. Ένα τέτοιο άτομο είναι κενό και άβουλο και έχει την τάση να υποκύπτει δουλικά σε κάθε μορφής εξουσία.

Ιδιαίτερα στην εποχή μας, οι κίνδυνοι της υποταγής σε διάφορες αρνητικές ιδεολογίες και πρότυπα είναι πολλοί, κυρίως για τους νέους. Η υπερβολή και η έλλειψη μέτρου σε όλους τους τομείς της κοινωνικής ζωής δίνουν άσχημα παραδείγματα στη νεολαία, που έχει την τάση να μιμείται και να προσελκύεται εύκολα από είδωλα και μόδες. Ένας καταιγισμός μηνυμάτων από την τηλεόραση, την οικογένεια και τους φίλους προβάλλει τον καταναλωτισμό, τις υλικές απολαύσεις και την εύκολη ζωή ως τις ανώτερες αξίες και ιδανικά. Πολλές από τις συναναστροφές των νέων είναι ευκαιριακές, ρηχές και ανώφελες, ενώ μερικές φορές τούς

παρασύρουν σε πράξεις ακραίες ή νοσηρές (εγκληματικότητα, ναρκωτικά). Η εικόνα αντανακλά την έλλειψη πνευματικότητας και ήθους της σύγχρονης κοινωνίας, η οποία φέρει έντονα τα σημάδια της παρακμής. Η ποιότητα των συναναστροφών είναι επομένως πολύ σημαντική για τους νέους, γιατί οι ωφέλιμες παρέες συντελούν στη διαμόρφωση μιας προσωπικότητας που έχει την ικανότητα να κρίνει, να επιλέγει και να δημιουργεί, έχοντας πίστη στις ηθικές αξίες και διατηρώντας την αυτοεκτίμηση και την αξιοπρέπειά της.

- **Βρείτε στοιχεία για τις ιστορικές περιόδους στις οποίες αναφέρεται το ποίημα, από το βιβλίο της Ιστορίας της Α' Γυμνασίου ή εγκυκλοπαίδειες. Μελετήστε πώς αξιοποιεί ο Καβάφης τις ιστορικές πηγές, ποιες πληροφορίες δηλαδή επιλέγει, με ποιον τρόπο χειρίζεται το ιστορικό υλικό και τι τον ενδιαφέρει περισσότερο να αναδείξει στο ποίημά του.**

Για τις ιστορικές περιόδους, βλ. 2.2. *Το ιστορικό πλαίσιο και η ποιητική εκδοχή*, σ. 365. Για τον τρόπο με τον οποίο ο ποιητής αξιοποιεί τις ιστορικές πηγές βλ. 3.3 *Τεχνική του ποιήματος – Τα χρονικά επίπεδα και η σημασία του τίτλου του ποιήματος*, σ. 369 – *Τα γεγονότα από την προοπτική του ποιητή*, σ. 371.

Περισσότερες πληροφορίες μπορείτε να βρείτε και στις ιστοσελίδες:

<http://www.e-yliko.gr/filistu.htm> (Χρήσιμες διευθύνσεις Ιστορίας).

http://www.phys.uoa.gr/~nektar/history/historia_abstract.htm (Αρχαία Ελλάδα, χρονολογικοί πίνακες).

http://www.sansimera.gr/archive/articles/show.php?id=142&features=Granicus_Battle (Η μάχη του Γρανικού).

<http://users.sch.gr/ipap/Ellinikos%20Politismos/maxes/Granikos.htm> (Η μάχη του Γρανικού σύμφωνα με τον Αρριανό).

<http://www.army.gr/n/g/archive/history/alexander/index.shtml> (Μέγας Αλέξανδρος πορεία προς την αποθέωση).

<http://egnatia.ee.auth.gr/~sthat/kids/alexander.html> (Αλέξανδρος ο Μέγας).

<http://www.e-yliko.gr/Fyyl/Istoria/maps/EllinistikaBasileia/files/helpelvas.htm> (Τα ελληνοιστικά βασίλεια).

<http://www.fhw.gr/chronos/06/gr/society/202population.html> (Η πληθυσμιακή σύνθεση των ελληνοιστικών Βασιλείων).

<http://www.kairatos.com.gr/ellodial.htm> (Ελληνικές διάλεκτοι και ελληνοιστική κοινή).

Γρηγόριος Ξενόπουλος, «Ο τύπος και η ουσία»

- Σε συνεργασία με τους καθηγητές των Καλλιτεχνικών και της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής, δώστε με θεατρικό τρόπο την υπόθεση του διηγήματος. Μπορείτε, αν θέλετε, να προσαρμόσετε το σενάριο σε νεότερες εποχές και να σκηνοθετήσετε ανάλογα τη θεατρική σας παράσταση.

Χαρακτηριστικό των θεατρικών έργων είναι ο διάλογος και η παρουσίαση της υπόθεσης σε πράξεις, που καθεμιά μπορεί να διαιρείται σε σκηνές.

Το σενάριο του συγκεκριμένου θεατρικού έργου μπορεί να αποτελείται από τρεις πράξεις. Η πρώτη πράξη θα περιλαμβάνει την επίσκεψη του Γερασιμάκη Δαρέζη στο νομάρχη, με σκοπό να εκφράσει τις ευχαριστίες του για το διορισμό του ως επάρχου. Ο διάλογος μεταξύ τους θα πρέπει να παρουσιάζεται με τρόπο που να αναδεικνύονται όλα τα στοιχεία του χαρακτήρα και των συνηθειών του Δαρέζη που περιγράφονται στην πρώτη ενότητα του διηγήματος, η οποία δεν μπορεί να παρουσιαστεί σκηνικά γιατί είναι περιγραφική. Μέσα από το διάλογο επίσης πρέπει να παρουσιάζεται η διαφορά αντιλήψεων ανάμεσα στους δύο ήρωες. Η δεύτερη πράξη, που θα διαδραματίζεται στο βαπόρι, μπορεί να διαιρείται σε δύο σκηνές. Η πρώτη σκηνή θα αποδίδει την ενόχληση του Δαρέζη από την απουσία τιμών προς το πρόσωπό του, μέσα από τους σύντομους διαλόγους του με επιβάτες και με μέλη του πληρώματος, όπως τον καμαρότο και το λοστρόμο. Η δεύτερη σκηνή, η οποία είναι και η πιο ουσιαστική του έργου, θα περιλαμβάνει τον επεισοδιακό διάλογο και τη σύγκρουση του Δαρέζη με τον καπετάνιο. Τέλος, η τρίτη πράξη θα δίνει το φινάλε του έργου, με την επίσκεψη του Δαρέζη στο νομάρχη, για την υποβολή της παραίτησής του, και με το διάλογο μεταξύ τους.

Κωνσταντίνος Θεοτόκης, «Η τέχνη του αγιογράφου»

- **Επισκεφθείτε έναν παλιό και ένα σύγχρονο ναό της περιοχής σας, με σκοπό να παρατηρήσετε και να συγκρίνετε την τεχνική της αγιογράφησης άλλοτε και τώρα. Απευθυνθείτε στους καθηγητές των Θρησκευτικών και των Καλλιτεχνικών, οι οποίοι μπορούν να βοηθήσουν και να κατευθύνουν την έρευνά σας για την ιστορική εξέλιξη της αγιογραφίας.**

Η αγιογράφηση των ναών γίνεται με φορητές εικόνες, τοιχογραφίες και ψηφιδωτά και χαρακτηρίζεται από αυστηρότητα και λιτότητα, ενώ παρατηρούμε ότι στις φορητές εικόνες και στις τοιχογραφίες απουσιάζει η απεικόνιση της φύσης. Επίσης, τα χρώματα και οι φωτοσκιάσεις είναι τυποποιημένα και τα πρόσωπα έχουν ύφος σοβαρό. Η ορθόδοξη αγιογραφία διαμορφώθηκε οριστικά τον 3ο μ.Χ. αιώνα και η τέχνη της αντλεί στοιχεία από την ελληνιστική εποχή.

Φορητές εικόνες: Ο αγιογράφος ετοιμάζει την επιφάνεια του ξύλου, στην οποία τυλίγει βαμβακερό ύφασμα, και την επεξεργάζεται ώστε να γίνει λεία. Μετά, σχεδιάζει επάνω τις μορφές και χρωματίζει το φόντο μπλε ή στο χρώμα της ώχρας. Σε περίπτωση που θέλει να επιχρυσώσει το φόντο, λειαίνει καλά την επιφάνεια και μετά κολλάει με ειδική κόλλα τα φύλλα χρυσού. Η ζωγραφική των μορφών γίνεται με χρώματα γήινα, που έχουν διαλυθεί με κρόκο αυγού, νερό και ξύδι. Τα πρόσωπα και η ενδυμασία τους ζωγραφίζονται με πολλά στρώματα χρωμάτων, το ένα επάνω στο άλλο. Στη βάση τοποθετούνται σκούρα χρώματα και μετά ακολουθούν ανοιχτό-

τερες επιστρώσεις. Το περίγραμμα των χαρακτηριστικών του προσώπου ζωγραφίζεται με σκούρο χρώμα. Τα μάτια γίνονται πιο μεγάλα από το φυσιολογικό, για να τονιστεί η έκφρασή τους. Έπειτα ο αγιογράφος περνά στα πρόσωπα ανοιχτότερους τόνους χρωμάτων. Ακολουθούν οι τόνοι στο χρώμα της σάρκας και τέλος οι ψιμυθίες, οι λεπτές πινελιές λευκού χρώματος που διαμορφώνουν την έκφραση του προσώπου. Με ανάλογες επιστρώσεις χρωμάτων φτιάχνεται και η ενδυμασία. Όταν τελειώσει η ζωγραφική, η εικόνα περνιέται με βερνίκι, για να σταθεροποιηθούν τα χρώματα.

Τοιχογραφίες: Η εκκλησιαστική τοιχογραφία γίνεται με διάφορες τεχνικές, αλλά η πιο διαδεδομένη είναι η νωπογραφία, η ζωγραφική δηλαδή πάνω στη νωπή επιφάνεια του τοίχου. Άλλη τεχνική είναι η ξηρογραφία, δηλαδή η ζωγραφική σε στεγνό τοίχο, ο οποίος προηγουμένως έχει λειανθεί και περαστεί με ένα στρώμα κόλλας. Υπάρχει τέλος και η ζωγραφική σε καμβά, ο οποίος επικολλάται έπειτα στον τοίχο του ναού και στη συνέχεια ο αγιογράφος τελειοποιεί τις λεπτομέρειες των φωτοσκιάσεων, των γραμμάτων κ.ά.

Ψηφιδωτά: Αγιογράφηση των ναών γίνεται και με ψηφιδωτά, μια τεχνική που αναπτύχθηκε τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες και ιδιαίτερα τον 5ο και τον 6ο αιώνα μ.Χ.

Η αγιογράφηση των ορθόδοξων ναών γίνεται με ιεράρχηση καθορισμένη από την Εκκλησία, η οποία καθιερώθηκε από τα βυζαντινά χρόνια. Ο τρούλος αναπαριστά το σύμπαν και δίνει την προοπτική του ουράνιου βασιλείου του Θεού. Έτσι σε αυτόν εικονογραφείται ο Χριστός ως Παντοκράτορας, ενώ στο τύμπανο του τρούλου οι προφήτες της Παλαιάς Διαθήκης. Στα τρίγωνα που συνδέουν τον τρούλο με τις τέσσερις κεντρικές κολόνες ζωγραφίζονται οι τέσσερις Ευαγγελιστές. Στην κόγχη του ιερού βήματος εικονογραφείται η Θεοτόκος, ενώ στην είσοδο του ναού απεικονίζεται ο Χριστός ως διδάσκαλος ή πάνω σε θρόνο. Επίσης στην κόγχη, σε ζώνες χαμηλότερες από τη Θεοτόκο τοποθετούνται οι άγιοι Απόστολοι, άγγελοι και ιεράρχες. Στην καμάρα πάνω από την αψίδα του ιερού βήματος εικονίζεται η ετοιμασία του θρόνου ή η ανάληψη του Χριστού. Στις τέσσερις καμάρες του ναού παρουσιάζονται σκηνές από τη ζωή και τα πάθη του Χριστού, ενώ στους πλάγιους τοίχους αποτυπώνονται μορφές ιεραρχών και μαρτύρων. Τέλος, στο δυτικό τοίχο απεικονίζεται η σκηνή της Δευτέρας Παρουσίας. Η ιεράρχηση αυτή των αγιογραφιών έχει σκοπό να υπενθυμίζει στους πιστούς το έργο του Χριστού για τη σωτηρία του ανθρώπου.

Η αγιογράφηση των ναών γίνεται εδώ και αρκετά χρόνια με ζωγραφική σε καμβά. Κατόπιν ο καμβάς επικολλάται στους τοίχους και εκεί γίνεται το τελικό φινιρίσμα. Ο καμβάς που χρησιμοποιείται είναι από βαμβάκι, και είναι κατάλληλα προετοιμασμένος. Η ζωγραφική γίνεται με ορυκτές σκόνες που αραιώνονται με κόλλα αντί αυγού. Η εργασία γίνεται κυρίως στο εργαστήριο και ένα μέρος της μόνο στο ναό, αφού γίνει η επικόλληση. Σε αυτό το τελικό στάδιο της εργασίας

μπαίνουν τα τελευταία φωτίσματα, τα γραφίματα, οι ψιμυθίες και οι χρυσοκονδυλιές των παραστάσεων.

Μια πρωτοποριακή τεχνική της νεώτερης αγιογράφησης είναι του ζωγράφου Γεώργιου Γουναρόπουλου στον ιερό ναό της Αγίας Τριάδος Νοσοκομείου Βόλου.

Στην περιοχή του Αναύρου, δίπλα στο νοσοκομείο του Βόλου, βρίσκεται η εκκλησία της Αγίας Τριάδος. Ο επισκέπτης της έχει την ευκαιρία να δει και να θαυμάσει από κοντά τις τοιχογραφίες και τις αγιογραφίες του τέμπλου, μοναδικής ομορφιάς και πρωτοτυπίας, από το χέρι του γνωστού ζωγράφου Γεώργιου Γουναρόπουλου.

Ο Γεώργιος Γουναρόπουλος, επιφανής και διακεκριμένος καλλιτέχνης, δραστηριοποιήθηκε εικαστικά κυρίως κατά το πρώτο μισό του 20ού αιώνα. Γεννήθηκε στις 22 Μαρτίου του 1889 στη Σωζούπολη (αρχαία Απολλωνία) της Ανατολικής Ρωμυλίας, στη Μαύρη Θάλασσα. Στα δεκαεπτά του χρόνια αποφάσισε να εγκατασταθεί στη Θεσσαλονίκη, όπου έπιασε δουλειά σε ένα επιγραφοποιείο. Λίγο αργότερα ήρθε στην Αθήνα, όπου εργάστηκε και πάλι σε επιγραφοποιείο, χωρίς ωστόσο να εγκαταλείψει το σχέδιο και τη ζωγραφική. Φοιτά σε σχολή Γραφικής και σε σύντομο χρονικό διάστημα διακρίνεται για τις καλλιτεχνικές του ικανότητες. Βραβεία, υποτροφίες και πολλές ομαδικές εκθέσεις κάνουν το έργο του γνωστό και τον καθιερώνουν στο χώρο των εικαστικών τεχνών. Μετά από μία διαμονή γεμάτη καλλιτεχνική δραστηριότητα στον ελλαδικό χώρο, και έχοντας αποφοιτήσει από το ελληνικό σχολείο των Τεχνών, φεύγει για το Παρίσι το φθινόπωρο του 1919, με το τέλος του Α΄ Παγκόσμιου πολέμου. Την εποχή εκείνη η γαλλική πρωτεύουσα αποτελεί το κέντρο της σύγχρονης τέχνης. Καινοτομίες, πρωτοποριακές αναζητήσεις και προτάσεις, εικαστικά ρεύματα, διεθνείς καλλιτέχνες που βρίσκονται στο απόγειο της δημιουργικής τους εξέλιξης έχουν ως σημείο αναφοράς το Παρίσι. Ο Γεώργιος Γουναρόπουλος βρίσκεται στο χώρο μιας πολύ έντονης και ποικιλόμορφης εικαστικής έκφρασης και δέχεται ποικίλα ερεθίσματα και επιδράσεις που συντελούν στην τελική διαμόρφωση του καλλιτεχνικού του ύφους. Ρεύματα όπως ο ιμπρεσιονισμός, ο φωβισμός, ο κυβισμός, ο πουαντισμός, ο ντανταϊσμός, ο κονστρουκτιβισμός, ο φουτουρισμός, το de Stijl και ο γαλλικός σουρεαλισμός, και καλλιτέχνες όπως ο Πικάσσο, ο Ματίς, ο Ντε Κίρικο, ο Ντερέν, ο Λεγκέρ, ο Μοντλιάνι και κυρίως ο Πολ Σεζάν δεσπόζουν στη γαλλική και ευρωπαϊκή εικαστική σκηνή και εύλογα συγκεντρώνουν την προσοχή του Γουναρόπουλου. Από το 1924 μέχρι και τη δεκαετία του '50 θα πραγματοποιηθούν πολλές σημαντικές αλλαγές στην τέχνη του, κυρίως διαφοροποιήσεις στο φως και στις κινήσεις και θέσεις της γραμμής.

Το 1951 θα είναι η χρονιά που ο Γεώργιος Γουναρόπουλος θα αγιογραφήσει τον ιερό ναό της Αγίας Τριάδος Νοσοκομείου Βόλου. Η αγιογράφηση του ιερού ναού θα γίνει ύστερα από παραγγελία του βιομήχανου κ. Παπαγεωργίου. Στο τέμπλο έχουμε οχτώ εικόνες, όπου παριστάνονται οι μορφές της Θεοτόκου, του Ιησού Χριστού, του αγίου Ιωάννου του Προδρόμου, της Αγίας Τριάδος, της αγίας Βαρβά-

ρας, του αγίου Παντελεήμονος, του αρχαγγέλου Μιχαήλ και του αρχαγγέλου Γαβριήλ. Οι αγιογραφίες κοσμούν τον τρούλο και τα τεταρτοσφαιρία του, την κόγχη του ιερού και τους χώρους ανάμεσα στις θύρες και τα τρίβηλα παράθυρα του βόρειου και του νότιου κλίτους, καθώς και της δυτικής πλευράς.

Στην πραγματικότητα, η τεχνική που ακολουθεί ο Γεώργιος Γουναρόπουλος για την αγιογράφιση του ιερού ναού της Αγίας Τριάδος δε διαφέρει από το ύφος της κυρίως ζωγραφικής του. **Πρόκειται για μια ελεύθερη απόδοση, πέρα από τις συμβάσεις που πρεσβεύει η παραδοσιακή βυζαντινή αγιογραφία.** Οι φιγούρες των αγίων διακρίνονται για το άρτιο σχέδιο και τον αέρα της ελεύθερης γραμμής. Πρόσωπα λιτά, έντονη ζωγραφικότητα και πλαστικότητα της φόρμας και γλυκές ήρεμες μορφές κυριαρχούν. Το φως αποδίδεται με κόκκινους, κίτρινους, πορτοκαλί και ιώδεις τόνους, το ημίφως με πρασινοκίτρινες αποχρώσεις και η σκιά με μπλε-μοβ χρώμα. Γενικά, αν εξετάσουμε τη χρωματική κλίμακα εκείνης της φάσης της ζωγραφικής του όσο και της αγιογραφίας του, παρατηρούμε ότι δε χρησιμοποιείται από άλλους ζωγράφους. Χρώματα όχι τόσο γήινα και φυσικά δίνουν μια εξωπραγματική διάσταση και οδηγούν σε μια προσωπική ερμηνεία του θρησκευτικού ιδεώδους. Ο Γεώργιος Γουναρόπουλος πετυχαίνει και εδώ, όπως και στην κοσμική του ζωγραφική, το συγκερασμό του υπερφυσικού και του πραγματικού στοιχείου. Τόσο στο φόντο όσο και στο κυρίως θέμα συναντούμε μεγάλες σχετικά επιφάνειες φωτός και σκιάς να εναλλάσσονται, δημιουργώντας δυνατές αντιθέσεις, ενώ τα πρόσωπα των αγίων προβάλλονται ολοφάνερα μέσα στο σκούρο μπλε-μοβ χρώμα. Ένα άλλο αξιοπρόσεκτο στοιχείο στο αγιογραφικό έργο του Γουναρόπουλου είναι η σχεδιαστική απόδοση των ματιών. Το σχέδιο και η έκφραση— το βλέμμα των ματιών είναι σχεδόν ίδιο σε όλες τις εικόνες, ένα βλέμμα ήρεμο, γαλήνιο, μακάριο.

Η αγιογράφιση του ιερού ναού της Αγίας Τριάδος αποτέλεσε μεγάλη και σημαντική καινοτομία για την εποχή της και οπωσδήποτε εντυπωσιάζει και γοητεύει και σήμερα, περισσότερο βέβαια τους πιο τολμηρούς και δεκτικούς σε πρωτοποριακές ιδέες θεατές.

Τα στοιχεία προέρχονται από τις παρακάτω ιστοσελίδες, όπου μπορείτε να βρείτε περισσότερες πληροφορίες:

<http://dir.forthnet.gr/1550-0-gr.html> (Σχετικές ιστοσελίδες).

<http://www.byzarticon.gr/gr/vizant.htm>

<http://www.byzarticon.gr/gr/tehnikiik.htm>

<http://www.byzarticon.gr/gr/toihografiagr.htm>

<http://www.byzarticon.gr/gr/toihografiagr.htm> (Η τεχνική της αγιογράφισης).

<http://www.imalex.gr/ecclesiastical-museum.html> (Μουσείο Εκκλησιαστικής Τέχνης).

http://www.elbi-icons-byzantinecretan.gr/index_gr.html

<http://www.hagiographer.gr/>

<http://www.holy-icon.com/>
<http://www.theiconart.gr/main.htm>
<http://www.agiografos.gr/>
<http://www.agiografisi.gr/technic.php>

Πηνελόπη Δέλτα, «Πρώτες ενθυμήσεις»

- **Συζητήστε με την καθηγήτρια της Οικιακής Οικονομίας σχετικά με το ρόλο που είχε η μητέρα στη διαχείριση των οικονομικών του σπιτιού την παλιότερη εποχή. Συζητήστε επίσης για την κατάσταση που επικρατεί σήμερα στις περισσότερες ελληνικές οικογένειες.**

Η θέση της γυναίκας της αστικής τάξης, στις αρχές του 19ου αιώνα δεν ήταν ισότιμη με του άνδρα. Ιδιαίτερα ο ρόλος της μητέρας μέσα στην οικογένεια περιοριζόταν αυστηρά στη διαχείριση των οικονομικών του σπιτιού, στη φροντίδα του συζύγου και των παιδιών της. Δεν είχε δικαίωμα στη μόρφωση ούτε μπορούσε να πάρει αποφάσεις για τη ζωή της ή τη ζωή των παιδιών της.

Σήμερα η κατάσταση έχει αλλάξει. Η γυναίκα κατάφερε με πολλούς αγώνες να καταξιωθεί κοινωνικά και επαγγελματικά, ενώ ο ρόλος της, στις περισσότερες ελληνικές οικογένειες, είναι ισότιμος με του άντρα. Με την εργασία της συμβάλλει στα οικονομικά του νοικοκυριού, συμμετέχει στην επίλυση των οικογενειακών προβλημάτων και στις αποφάσεις που αφορούν την ανατροφή και μόρφωση των παιδιών.

Άγγελος Σικελιανός, «Γιατί βαθιά μου δόξασα»

- **Βρείτε τα φυσικά φαινόμενα που αναφέρονται στο κείμενο και αντιστοιχίστε τα με τις πραγματικές συνέπειες που έχουν στη φύση και στη ζωή των ανθρώπων. Πώς αντιμετωπίζει τα ίδια φυσικά φαινόμενα ο ποιητής; Συζητήστε τις σχετικές απόψεις του με τον καθηγητή της Φυσικής.**

Τα φυσικά φαινόμενα που αναφέρονται στο ποίημα είναι η βροχή και ο σεισμός, που αντιδιαστέλλονται με την ηλιόλουστη μέρα και τη σταθερότητα της κτίσης. Ο ποιητής αντιμετωπίζει τη βροχή θετικά, αφού τη θεωρεί απαραίτητη για να κατανοήσει ο άνθρωπος την αξία της ηλιόλουστης μέρας που τη διαδέχεται, όπως επίσης θεωρεί ότι και ο σεισμός έχει τη θετική του πλευρά, γιατί με αυτόν η κτίση αποκτά πιο σταθερά και βαθιά θεμέλια. Σύμφωνα δηλαδή με την εκδοχή του ποιητή, από καθετί το αρνητικό προκύπτει κάτι θετικό. Η εκδοχή αυτή στην ουσία δεν απέχει πολύ από την πραγματική σημασία που έχουν τα φαινόμενα αυτά για τη φύση και για τη ζωή των ανθρώπων.

Η βροχή, με τη μορφή κυρίως της καταιγίδας, έχει αρκετές αρνητικές συνέπειες, όπως είναι οι πλημμύρες, οι κατολισθήσεις, οι καταστροφές των καλλιεργειών και άλλων ανθρώπινων έργων, ενώ ταυτόχρονα οι βροχερές μέρες δημιουργούν μελαγχολική διάθεση στον άνθρωπο. Από την άλλη πλευρά όμως, η βροχή είναι αναγκαίο φαινόμενο για την αλυσίδα ανανέωσης του υγρού στοιχείου στον πλανήτη και συντελεί στη διατήρηση της ζωής όλων των οργανισμών που ζουν σε αυτόν. Ειδικότερα για τον άνθρωπο, η βροχή είναι σημαντική για την πρόοδο της ζωής του, καθώς από αυτήν εξαρτώνται οι καλλιέργειες, τα έργα ύδρευσης, οι υδροδυναμικές μονάδες ενέργειας και άλλα πολλά έργα ανάπτυξης. Τέλος, οι βροχοπτώσεις, καθώς ρυθμίζουν την καλλιέργεια και την παραγωγή, έχουν πολύ σημαντικό ρόλο στην εθνική οικονομία των κρατών.

Αντίθετα, οι συνέπειες του σεισμού φαίνονται εκ πρώτης όψεως από κάθε πλευρά αρνητικές. Ανάλογα με την έντασή του, ο σεισμός προκαλεί καταστροφές στα έργα των ανθρώπων και απώλειες σε ανθρώπινες ζωές, ενώ συνδέεται και με άλλα τρομακτικά γεωλογικά φαινόμενα στη φύση, όπως κατακρημνίσεις, παλιρροϊκά κύματα, καταβύθιση παράλιων περιοχών κτλ. Ωστόσο, όλα τα φυσικά φαινόμενα που οι άνθρωποι ονομάζουν «καταστροφικά», όπως ο σεισμός, αποτελούν μέρος της εξελικτικής διαδικασίας της φύσης, και είναι αυτά που έδωσαν τελικά τη μορφή στον πλανήτη μας και διαμόρφωσαν ένα περιβάλλον που επέτρεψε στον άνθρωπο να ζήσει και να προοδεύσει. Υπάρχει επομένως και από επιστημονικής πλευράς η θετική άποψη για τους σεισμούς, που έρχεται να συμφωνήσει με αυτήν του ποιητή. Ειδικά στον ελλαδικό χώρο, στον οποίο υπάρχουν οκτακόσιες περίπου ενεργές σεισμικές εστίες, η έντονη σεισμική δραστηριότητα διαμόρφωσε μέσα στα εκατομμύρια χρόνια ένα μαγευτικό τοπίο στο Αιγαίο, με καταπληκτικής καλλονής βουνά, ακρογιαλίες και νησιά, δίνοντας έτσι ομορφιά και έμπνευση στη ζωή των ανθρώπων.

Σχετικές πληροφορίες μπορείτε να αναζητήσετε και στην ιστοσελίδα:

http://www.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_kathcommon_2_12/02/2005_1283766

Κώστας Βάρναλης, «Ορέστης»

- Βρείτε πληροφορίες για τον Ορέστη στην ελληνική μυθολογία και συζητήστε στην τάξη σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο αξιοποιεί το μύθο ο Βάρναλης.

Ο Ορέστης ήταν γιος του Αγαμέμνονα, βασιλιά των Μυκηνών, και της Κλυταιμνήστρας, και είχε αδερφές την Ιφιγένεια, την Ηλέκτρα και τη Χρυσόθεμη. Ως απόγονος του Ατρέα, έφερε και αυτός το βάρος της κατάρας της οικογένειας των Ατρείδων, η οποία είχε στιγματιστεί από φοβερά πάθη και φοιικά εγκλήματα.

Ξεκινώντας ο Αγαμέμνονας για τον πόλεμο της Τροίας, αναγκάστηκε, έπειτα από ένα χρησμό που του δόθηκε, να θυσιάσει την κόρη του Ιφιγένεια στη θεά

Άρτεμη. Η Κλυταιμνήστρα, συγκλονισμένη από το χαμό της κόρης της, ορκίζεται εκδίκηση. Στο διάστημα της απουσίας του συζύγου της συνδέεται με τον Αίγισθο, εξάδερφο και αντίπαλό του. Όταν ο Αγαμέμνωνας επιστρέφει από την Τροία, δολοφονείται από τον Αίγισθο, με τη συνεννοχή της Κλυταιμνήστρας, ενώ ο μικρός Ορέστης φυγαδεύεται από την Ηλέκτρα στη Φωκίδα, για να γλιτώσει από τα φονικά σχέδια του σφετεριστή, που μαζί με την Κλυταιμνήστρα βασιλεύει πια στο Άργος. Ο Ορέστης μένει στη Φωκίδα μέχρι την ενηλικίωσή του και έπειτα επιστρέφει στο Άργος, σταλμένος από το θεό Απόλλωνα, για να εκδικηθεί το φόνο του πατέρα του. Φτάνοντας στο Άργος, αποκαλύπτει την ταυτότητά του στην αδερφή του Ηλέκτρα και μαζί σχεδιάζουν το φόνο της μητέρας τους και του Αίγισθου. Μπροστά στη μητέρα του ο Ορέστης αρχικά λυγίζει, έπειτα όμως εκτελεί το φόνο. Μετά από τη μητροκτονία καταδιώκεται από τις Ερινύες, τις θεότητες που προσωποποιούν τις φρικτές τύψεις που βασανίζουν τους ανθρώπους. Ζητώντας τη λύτρωση καταφεύγει στον Απόλλωνα των Δελφών, ο οποίος του δίνει κάθαρση. Οι Ερινύες όμως αρνούνται την κάθαρση και εξακολουθούν να τον καταδιώκουν, μέχρι που ο ήρωας, με εντολή και πάλι του Απόλλωνα, καταφεύγει στο ναό της Αθηνάς στην Αθήνα, όπου δικάζεται στον Άρειο Πάγο και απαλλάσσεται οριστικά από την κατηγορία με τη βοήθεια της ψήφου της θεάς.

Ξεκινώντας από την εκδοχή των τραγικών ποιητών, του Αισχύλου και του Σοφοκλή, ο Βάρναλης επικεντρώνει στο δίλημμα του Ορέστη ανάμεσα στη μητροκτονία (αν σκοτώσει την ίδια του τη μητέρα) και στην ατίμωση (αν αφήσει ατιμώρητο το φόνο του πατέρα του). Στο σημείο αυτό ο Βάρναλης αξιοποιεί με διαφορετικό τρόπο το μύθο, προτρέποντας τον Ορέστη να μη χαραμίσει τα νιάτα του μέσα στις τύψεις, αλλά να απελευθερωθεί από το δίλημμα διαπράττοντας το φόνο, αφού αυτή είναι η θείκη εντολή και δεν μπορεί να την αποφύγει. (Βλέπε επίσης 3.3 *Τεχνική του ποιήματος*. Ο λογοτεχνικός μύθος και η επαναδιαπραγματέυσή του, σελ. 425, και 3.4 *Ιδέες, συναισθήματα*, σελ. 426).

Ναπολέον Λαπαθιώτης, «Νυχτερινό»

- Το ποίημα έχει πρόσφατα μελοποιηθεί. Ακούστε τη μουσική του εκτέλεση από το Γιώργο Νταλάρα και συζητήστε με τον καθηγητή της Μουσικής σχετικά με τον τρόπο που αποδίδεται στο τραγούδι η μελαγχολική διάθεση του ποιητή. (Προσωπική εργασία των μαθητών).

Κ. Καρυωτάκης, «Σαν δέσμη από τριαντάφυλλα», «Βράδυ»

- Συγκεντρώστε απεικονίσεις του δειλινού σε καρτ ποστάλ, πίνακες ζωγραφικής ή φωτογραφίες. Φτιάξτε κολάζ με αυτό το εικαστικό υλικό και διακοσμήστε την τάξη σας.

Το εικαστικό υλικό θα αποτελείται βασικά από φωτογραφίες, εικόνες περιοδικών και καρτ ποστάλ. Σημαντικό για το κολάζ είναι να δημιουργηθεί ένας πετυχημένος συνδυασμός των διαφορετικών στοιχείων σε μια ενιαία εικόνα με τη δική της αισθητική εντύπωση και το δικό της ιδιαίτερο περιεχόμενο.

Μαρία Πολυδούρη, «Γιατί μ' αγάπησες»

- **Ακούστε και σχολιάστε τη μελοποίηση του ποιήματος από το συνθέτη Δημήτρη Παπαδημητρίου στο δίσκο *Τραγούδια για τους μήνες με την Ελευθερία Αρβανιτάκη*.**

Ο δίσκος *Τραγούδια για τους μήνες* κυκλοφόρησε το 1996 και περιλαμβάνει τραγούδια σε ποίηση Σαπφώς, Κώστα Καρυωτάκη, Μαρίας Πολυδούρη, Οδυσσέα Ελύτη και Μιχάλη Γκανά, καθώς και δημοτικά δίστιχα.

Μπορείτε να ακούσετε κάποια από αυτά στην ηλεκτρονική διεύθυνση:

http://www.arvanitaki.gr/gr/discography.cfm?id=6&action=detail&disc_cat=studio_live

Γιάννης Σκαρίμπας, «Ουλαλούμ»

- **Ακούστε το ποίημα, μελοποιημένο από το Νικόλα Άσιμο, στο δίσκο του Βασίλη Παπακωνσταντίνου *Πες μου ένα ψέμα ν' αποκοιμηθώ* (Minos-Emi, 1997), και σχολιάστε τη μουσική του απόδοση.**

(Προσωπική εργασία των μαθητών).

Ζυλ Λαφόργκ, «Μοιρολόι φεγγαριού στην επαρχία»

- **Στον Ηλεκτρονικό Κόμβο του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας θα βρείτε το ίδιο ποίημα, σε μετάφραση της Αιμιλίας Δάφνη, με τίτλο «Η θρηνώδια στη σελήνη της επαρχίας» (αρ. 26, στη διεύθυνση: <http://www.komvos.edu.gr/diaglossiki/catalog.htm>). Συγκρίνετε τις δύο μεταφράσεις, εντοπίστε τις ομοιότητες και τις διαφορές τους. Στη συνέχεια διαλέξτε εκείνη που σας αρέσει περισσότερο, αιτιολογώντας την προτίμησή σας.**

Η μετάφραση της Αιμιλίας Δάφνη:

Ω! να Η Σελήνη φουσκωτή, / σαν ολόγιομο πουγκί. / Μια σάλπιγγα μακριά σημαίνει... / Ο κύριος πρόεδρος διαβάνει / Παίξει ένα πιάνο μες στο βράδυ, / μια γάτα τρέχει στο σκοτάδι, / κι αποκοιμείται η Επαρχία!... / Με μια στερνή του συγχορδία / το πιάνο κλει το σκέπασμά του, / Τι ώρα νάναι απάνω-κάτου! / Τι εξορία, φτωχιά Σελήνη! / Πρέπει να πούμε «Τι να γίνει;» / Λοιπόν, Σελήνη – που όλ' οι τόποι / σε χαίρονται όμοια κι όλ' οι άνθρωποι / του Παρισιού είδες τα οχυρά, / του Μισούρη χτες τα νερά, / της Νορβηγίας τα γαλανά / τα φιόρδ. Τους πόλους, τα βουνά... / Καλότυχη, που βλέπεις τώρα / σ' αυτή την ήσυχη την ώρα, / του γάμου

της τη συνοδεία! / Φύγαμε, λέει, για τη Σκωτία... / Τι γλέντι, αν πάρει μια φορά / τους στίχους μου στα σοβαρά! / Σελήνη, αλήτισσα κι ωραία, / στον πόνο ας γίνουμε παρέα... / Έχω, ως πεθαίνω, ω θεία βραδιά / Την επαρχία μες στην καρδιά! / Κι είναι η Σελήνη σα γριά / που έχει μπαμπάκι μες στ' αυτιά.

Μελετώντας τις δύο μεταφράσεις εντοπίζουμε ομοιότητες αλλά και διαφορές.

Ομοιότητες υπάρχουν στη στιχουργική, καθώς οι στροφές αποτελούνται από δύο στίχους, ο στίχος είναι ιαμβικός και η ομοιοκαταληξία ζευγαρωτή.

Οι διαφορές είναι ότι οι στίχοι της Αιμιλίας Δάφνη είναι εννιάσύλλαβοι μέχρι ενδεκάσύλλαβοι, ενώ η μετάφρασή της είναι ποιητικότερη και πιο μουσική.

Άγγελος Τερζάκης, «Ο ματωμένος λυγισμός»

- **Βρείτε ιστορικές πληροφορίες για την Αθήνα του 1920 και συγκρίνετέ τη με τη σημερινή. Μπορείτε επίσης να αναζητήσετε κάρτες ή φωτογραφίες, που δείχνουν την αρχιτεκτονική ή την κοινωνική ζωή της πρωτεύουσας κατά τη δεκαετία του 1920.**

Μία συνοπτική αναφορά στην Αθήνα του 19ου και του 20ού αιώνα θα δώσει μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα της ιστορικής πόλης που έγινε η πρωτεύουσα του νεοσύστατου ελληνικού κράτους. Μιας πόλης καινούριας, που ανοικοδομήθηκε σύμφωνα με τις αρχές του ρομαντικού κλασικισμού, ενός ρυθμού που επικράτησε στην Ευρώπη αλλά και στον υπόλοιπο κόσμο από τα μέσα του 18ου αιώνα. Ο φωτογραφικός φακός της εποχής κατάφερε να απαθανατίσει δρόμους, πλατείες, εκκλησίες, δημόσια κτίρια και σπίτια. Οι πλατείες Συντάγματος και Ομονοίας, όπου χτίστηκαν τα πρώτα μεγάλα ξενοδοχεία της πρωτεύουσας και πολλά από τα πρώτα αρχοντικά, οι οδοί Ερμού, Αθηνάς, Αιόλου, Αμαλίας και Βασιλίσσης Σοφίας, αλλά και δημόσια κτίρια όπως το Πανεπιστήμιο, η Ακαδημία, το Πολυτεχνείο, το Μουσείο και το Ζάππειο είναι τα σημαντικότερα σημεία της πόλης, που θα υποστούν πολλές αλλαγές από τότε μέχρι τις μέρες μας. Αυτό που είναι ιδιαίτερα χρήσιμο για την παρακολούθηση της πολεοδομικής εξέλιξης της Αθήνας είναι τα πανοράματα και οι πανοραμικές απόψεις. Υπάρχει ένα πρώιμο ζωγραφικό πανόραμα, το γνωστό Πανόραμα του F. Stademann, που ο Γερμανός ζωγράφος σχεδίασε το 1835 από το λόφο των Νυμφών και απεικονίζει την περιοχή από το λόφο του Φιλοπάππου έως τον Ελαιώνα. Συγκρίνοντας το συγκεκριμένο πανόραμα με τα μεταγενέστερα φωτογραφικά πανοράματα, μπορούμε να παρακολουθήσουμε την εξέλιξη της Αθήνας και να έχουμε μια εικόνα της πόλης μετά τα μέσα του 19ου αιώνα, όταν η έκτασή της αρχίζει να μεγαλώνει. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν και οι πανοραμικές απόψεις. Από το λόφο του Φιλοπάππου και κυρίως από το Λυκαβηττό ξεδιπλώνονταν σαν μέσα από χάρτη όχι μόνον η πόλη, αλλά και ολόκληρο το λεκανοπέδιο των Αθηνών. Σε αυτές τις πανοραμικές απόψεις διαγράφονται καθαρά οι νέες λεωφόροι –Βασ. Σοφίας, Βασ. Αμαλίας, Βασ. Όλγας και Σταδίου–, οι κεντρικοί δρόμοι –Ερμού, Αθηνάς, Αιόλου και Πειραιώς–, αλλά και οι αγροτικοί τότε δρόμοι – οι σημερινοί

οδοί Διονυσίου Αρεοπαγίτου, Αποστόλου Παύλου, Φαλήρου και Πατησίων. Τέλος, τα δημόσια κτίρια και οι εκκλησίες της Αθήνας, αντιπροσωπευτικά δείγματα του νεοκλασικού ρυθμού, οι μικρές βυζαντινές εκκλησίες του 11ου και του 12ου αιώνα, αλλά και τα σπίτια και τα αρχοντικά δε λείπουν από τις πρώτες αυτές φωτογραφικές απεικονίσεις.

Στις 3 Φεβρουαρίου του 1830 υπογράφεται στο Λονδίνο το πρωτόκολλο με το οποίο αναγνωρίζεται η Ελλάδα ως ανεξάρτητο και ελεύθερο κράτος. Παρ' όλα αυτά οι Τούρκοι δεν έχουν ακόμα αποχωρήσει από την Αθήνα και η τουρκική φρουρά εξακολουθεί να κατέχει την Ακρόπολη, την οποία παραδίδει σχεδόν τρία χρόνια αργότερα, το Μάρτη του 1833. Τρεις μήνες μετά υπογράφεται και το διάταγμα με το οποίο η πόλη των Αθηνών ορίζεται πρωτεύουσα του νεοσύστατου ελληνικού κράτους. Η κατάσταση της Αθήνας τη χρονική αυτή στιγμή είναι τραγική. Στο συμπέρασμα αυτό συγκλίνουν οι μαρτυρίες όλων των περιηγητών που πέρασαν από την πόλη εκείνη την περίοδο. Έτσι, αρχίζει μια τεράστια προσπάθεια πολεοδόμησης και οικοδόμησης, για να μπορέσει η πόλη τα επόμενα χρόνια να ανταποκριθεί στις ανάγκες του διοικητικού και εμπορικού κέντρου που καλείται να αποτελέσει. Ο πρώτος πολεοδομικός χάρτης της πόλης εκπονήθηκε από τους αρχιτέκτονες Κλεάνθη και Schaubert. Πρόκειται για ένα σχέδιο με αυστηρή και άνετη ρυμοτόμηση, που αφήνει αρκετούς ελεύθερους χώρους και εξασφαλίζει μια εκτεταμένη αρχαιολογική ζώνη γύρω από την Ακρόπολη. Το σχέδιο αυτό δε θα πραγματοποιηθεί ποτέ, γιατί μετά από τις πρώτες χαράξεις οι Αθηναίοι συνειδητοποίησαν ότι οι ιδιοκτησίες τους δεσμεύονταν και τα στενά τους συμφέροντα βλάπτονταν. Στις 18 Σεπτεμβρίου 1834 εγκρίνεται το νέο πολεοδομικό σχέδιο του Klenze, το οποίο έχει ως βάση εκείνο που εκπονήθηκε από τους Κλεάνθη και Schaubert, με σημαντικές ωστόσο τροποποιήσεις ως προς τα πλάτη των οδών, τον αριθμό και το μέγεθος των ελεύθερων χώρων και την έκταση της αρχαιολογικής ζώνης. Ακόμα και αυτό όμως δεν εφαρμόστηκε ποτέ στην ολότητά του.

Η περίοδος του Μεσοπολέμου αρχίζει ουσιαστικά από το 1922, μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή και τελειώνει το 1940 με την κήρυξη του Ελληνοϊταλικού πολέμου. Στη δεκαετία του 1920 η Αθήνα αλλάζει όψη. Εξαπλώνεται, με τη δημιουργία νέων συνοικιών, και ο πληθυσμός της πολλαπλασιάζεται. Οι χιλιάδες πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία αντιμετωπίζουν τεράστιο πρόβλημα στέγασης. Η κυβέρνηση δεν μπορεί να αντιμετωπίσει το πρόβλημα και αναγκάζεται να διαθέσει κρατικά κτίρια και εκκλησίες, για να φιλοξενήσει προσωρινά τους ξεριζωμένους ανθρώπους. Η φτωχολογιά στις λαϊκές συνοικίες αγωνίζεται για το καθημερινό φαγητό. Τα μεροκάματα είναι πολύ χαμηλά και η ανεργία μαστίζει. Οι νοικοκυρές δουλεύουν από ξημέρωμα σε ξημέρωμα για να αντεπεξέλθουν στις δουλειές του σπιτιού. Τα σπίτια τους δε διαθέτουν ευκολίες. Η μπουγάδα γίνεται στη σκάφη και το νερό είναι δυσεύρετο. Το 1923 το ηλεκτρικό ρεύμα είναι για τα περισσότερα σπίτια είδος πολυτελείας. Όσο για ηλεκτρικές συσκευές δεν υπάρχουν ούτε στα πιο

τρελά όνειρα των ανθρώπων. Τα φτωχόσπιτα φωτίζονται με το αχνό φως της λάμπας πετρελαίου, ενώ υπάρχουν και γειτονιές στις οποίες δεν υπάρχουν ούτε λάμπες. Το Δεκέμβριο του 1924 υπογράφεται σύμβαση με την αμερικάνικη εταιρεία Ούλεν για την κατασκευή τεχνητής λίμνης στο Μαραθώνα, που θα λύσει το πρόβλημα της ύδρευσης της πρωτεύουσας.

Υπάρχει όμως και η άλλη όψη της πόλης. Εκείνη του γλεντιού και της ανεμελιάς. Στην Αθήνα λειτουργούν πολλά ρωσικά κέντρα διασκέδασης, με τραγούδια και εθνικούς χορούς από τη μακρινή αυτή χώρα. Οι Αθηναίοι, ανακατεμένοι με τους Έλληνες και τους Ρώσους πρόσφυγες από τη Ρωσία, συνωστίζονται στις αίθουσες των κέντρων αυτών. Οι ντόπιοι φαίνεται να ενθουσιάζονται από το θέαμα, ενώ οι πρόσφυγες αναπολούν τις παλιές καλές ημέρες. Αν και τα οικονομικά της χώρας δεν πάνε καλά, η ζωή στην Αθήνα έχει τους δικούς της ρυθμούς. Ένα πλήθος καλλιτεχνικών εκδηλώσεων, συναυλιών και θεατρικών παραστάσεων και η εμφάνιση νέων καλλιτεχνών δίνουν στην πόλη αέρα ευρωπαϊκής πρωτεύουσας.

Από το 1926 η Γλυφάδα αποτελεί πόλο έλξης για τους ευκατάστατους Αθηναίους. Χτίζονται μεγάλα πολυτελή σπίτια και το καλοκαίρι οι παραλίες γεμίζουν κόσμο που αναζητάει λίγη δροσιά. Επίσης, στο Φάληρο συγκεντρώνονται οι κοσμικοί Αθηναίοι, για να φάνε και να εντυπωσιάσουν με τις μοντέρνες εμφανίσεις τους.

Στο τέλος της δεκαετίας του '20 φιλολογικές και καλλιτεχνικές εκδηλώσεις αποτελούν ανάσα ζωής στους δύσκολους καιρούς. Στο Ζάππειο διοργανώνονται εκθέσεις ζωγραφικής, ενώ η ίδρυση της Ακαδημίας Αθηνών τονώνει την πνευματική ζωή. Πολλοί ευεργέτες, όπως ο Εμμανουήλ Μπενάκης, κάνουν στην Ακαδημία μεγάλες δωρεές, για να έχει τη δυνατότητα απονομής βραβείων. Το Μάη του 1927 γίνονται οι Δελφικές γιορτές, στις οποίες συμμετέχουν ποιητές, μουσικοί, ζωγράφοι, διανοούμενοι και πολλοί πνευματικοί άνθρωποι της εποχής.

«Το 1927 η ιστορική πλατεία Ομονοίας αναμορφώνεται. Την έχουν περικλείσει με σανίδια και την έχουν ξεκοιλιάσει ως τα έγκατα του εδάφους της. Οι ωραίοι φοίνικες, που όλοι καμάρωναν επί χρόνια, κόπηκαν και ο καταπράσινος κήπος της δεν υπάρχει πια. Το κυριότερο κέντρο της νυχτερινής και της ημερήσιας ζωής της Αθήνας αλλάζει όψη. Κάτω από την πλατεία πρόκειται να γίνει ο μεγάλος κεντρικός σιδηροδρομικός σταθμός. Εκεί κάτω θα κατεβαίνουν οι Αθηναίοι για να πάνε στον Πειραιά και στο Φάληρο, στην Κηφισιά και στο Μαρούσι... Το 1840, όταν ονομάστηκε πλατεία Όθωνος και διαμορφώθηκε, ξεριζώθηκαν τα αμπέλια και οι συκιές και φυτεύτηκαν βελανιδιές, κυπαρίσσια και πεύκα. Το 1860 αποτελούσε εξοχικό κέντρο, έξω από την πόλη και δημιουργήθηκαν σ' αυτήν τα πρώτα καφενεία. Το 1864 ονομάστηκε πλατεία Ομονοίας... Το 1905, επί δημοκρατίας Σπύρου Μερκούρη, η πλατεία άλλαξε πάλι όψη. Κόπηκαν οι βελανιδιές, τα πεύκα και τα κυπαρίσσια και φυτεύτηκαν οι φοινικιές. Το 1909 η πλατεία ασφαλοστρώθηκε γύρω από τον κήπο και έγινε το κέντρο των πρώτων ηλεκτρικών τραμ... Στα

καφενεία της Ομονοίας δεν συγχάζουν μόνο οι άνθρωποι του πνεύματος. Συχνάζουν και οι θερμόαιμοι οπαδοί των πολιτικών παρατάξεων και από εκεί ξεκινούν για τις θυελλώδεις διαδηλώσεις τους...» (Γιάννη Καιροφύλα, *Η Αθήνα του Μεσοπολέμου*, εκδόσεις Φιλιππότη, Αθήνα 1988).

Η σύγκριση της σημερινής Αθήνας με εκείνη της δεκαετίας του 1920 θα μας αποκαρδιώσει. Η πυκνή και άναρχη δόμηση, η τεράστια αύξηση του πληθυσμού, τα αντιαισθητικά πολυώροφα κτίρια και η σχεδόν παντελής έλλειψη πρασίνου, σε συνδυασμό με τα χιλιάδες αυτοκίνητα, θα άφηναν άναυδους τους πολίτες της Αθήνας του 1920. Τα όμορφα νεοκλασικά κτίρια που κοσμούσαν την πόλη κατεδαφίστηκαν για να δώσουν τη θέση τους στις πολυώροφες πολυκατοικίες με τα ασφυκτικά διαμερίσματα. Ο σημερινός κάτοικος της μεγαλόπολης, περπατώντας στους κεντρικούς δρόμους, μπορεί να καταλάβει πώς ήταν η Αθήνα κάποτε, αν προσέξει τα λίγα παλιά κτίρια που έχουν διασωθεί από τη μαγία του κέρδους. Όσο για τον πληθυσμό της πρωτεύουσας, παρατηρούμε ότι έχει αλλάξει, καθώς ένα πλήθος ξένων μεταναστών έχουν εγκατασταθεί στην πόλη την τελευταία δεκαετία. Έτσι, η Αθήνα είναι τώρα μια πολυπολιτισμική ευρωπαϊκή πρωτεύουσα, με την Αχρόπολη να δεσπόζει στο βράχο της θυμίζοντας το ένδοξο παρελθόν.

Σχετικές πληροφορίες μπορείτε να βρείτε στις ιστοσελίδες:

http://www.legalink.gr/pavlea/poli_istoriko.html <http://www.greekarchitects.gr/index.php?maincat=2&newid=621> <http://www2.fhw.gr/chronos/13/gr/general/gallery/civilization/043.html>

http://www.emporiki.gr/cbg/gr/press/press_publications.jsp?page=2

<http://www.sadas-pea.gr/34075.htm>

Στρατής Μυριβήλης, «Τα ζα»

- Πολλά είδη ζώων πρόσφεραν από την αρχαιότητα έως τη σημερινή εποχή τις υπηρεσίες τους στον άνθρωπο. Χωριστείτε σε ομάδες, με σκοπό να μελετήσετε το ρόλο που έπαιξε κάθε ζώο στην κοινωνική εξέλιξη. Μπορείτε να συμβουλευτείτε τους καθηγητές της Βιολογίας, της Ιστορίας και της Οικιακής Οικονομίας.

Η αγελάδα και το βόδι ήταν πάντοτε ζώα πολύ χρήσιμα για τον άνθρωπο. Βοηθούσαν τους γεωργούς στο όργωμα και στο αλώνισμα, ενώ πρόσφεραν και προσφέρουν το κρέας τους για τη διατροφή του ανθρώπου, και το γάλα τους για την παρασκευή γαλακτοκομικών προϊόντων.

Τα αιγοπρόβατα έδιναν και δίνουν στον άνθρωπο το κρέας, το μαλλί και το γάλα τους, από το οποίο παράγονται το τυρί, το βούτυρο και το γιαούρτι.

Το άλογο ήταν από την αρχαιότητα και για πολλούς αιώνες το μεταφορικό του μέσο. Επίσης το χρησιμοποιούσε ως υποζύγιο.

Το σκυλί ήταν και είναι ο πιστός και αφοσιωμένος φίλος του ανθρώπου. Φύλα-

κας του σπιτιού, των παιδιών του και των κοπαδιών του. Σύντροφος στη μοναξιά του και σε όσους έχουν προβλήματα όρασης.

Τα πουλερικά έδιναν και δίνουν το κρέας τους, τα αυγά τους και τα πούπουλα για να φτιάχνει ο άνθρωπος ζεστά σκεπάσματα και ρούχα για το χειμώνα.

Το κουνέλι δίνει το εξαιρετικό κρέας του.

Η μέλισσα πρόσφερε και προσφέρει το μέλι και το βασιλικό πολτό. Το μέλι θεωρείται από τις πιο ωφέλιμες τροφές, ενώ τα πλούσια συστατικά του βασιλικού πολτού χρησιμοποιούνται για την τόνωση του οργανισμού.

Ο αετός έδινε τα φτερά του για να την κατασκευή γραφικής ύλης, καθώς και για πένες έγχορδων οργάνων.

Η γάτα ήταν και είναι κυνηγός των ποντικών και σύντροφος στις ώρες της μοναξιάς.

Η αλεπού δίνει τη γούνα της για την κατασκευή παλτών.

Ο ελέφαντας ήταν χρήσιμος ως μεταφορικό μέσο και υποζύγιο και δίνει επίσης το ελεφαντόδοντο για την κατασκευή πολύτιμων διακοσμητικών αντικειμένων.

Ο τάρανδος χρησιμοποιήθηκε και χρησιμοποιείται ακόμα ως μεταφορικό μέσο στις βόρειες περιοχές (Λαπωνία) και δίνει το κρέας και το γάλα του.

Ο κροκόδειλος δίνει το δέρμα του για να κατασκευάζονται παπούτσια, τσάντες και άλλα είδη πολυτελούς ένδυσης.

Η φώκια δίνει το λίπος της.

Νίκος Καζαντζάκης, «Βίος και Πολιτεία του Αλέξη Ζορμπά»

- **Βρείτε πληροφορίες για το σαντούρι και στο μάθημα της μουσικής ακούστε τον ήχο του.**

Η λέξη «σαντούρι» προέρχεται από το αρχαιοελληνικό «ψαλτήριο». Οι ανατολικοί λαοί το μετονόμασαν «σαλτήρ», «σαντίρ», σαντούρ, ενώ στη Δύση το αποκαλούν συνήθως «κύμβαλον», επίσης ελληνική λέξη. Στους Άραβες διαδόθηκε με την ονομασία «κανών». Το όργανο διαδόθηκε σε Ανατολή και Δύση το 15ο αιώνα. Το σχήμα του είναι τραπεζοειδές και είναι τοποθετημένο σε βάση πάνω από τα γόνατα του οργανοπαίχτη. Το παίξιμό του γίνεται με την κρούση των χορδών του με δύο μπαγκέτες. Οι χορδές του διαιρούνται σε καβαλάρηδες, δηλαδή σε παιζόμενα τμήματα. Το ελληνικό σαντούρι ανήκει στην οικογένεια των κυμβάλων, διαφέρει όμως από τα άλλα κύμβαλα της Βαλκανικής ως προς τη διάταξη των χορδών και το κούρδισμα. Από το 18ο μέχρι τον 20ό αιώνα ήταν πολύ διαδεδομένο ανάμεσα στις ελληνικές κομπανίες των μεγάλων πόλεων της Μ. Ασίας, Σμύρνη και Κωνσταντινούπολη, και από εκεί διαδόθηκε στα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου. Στα τέλη του 19ου αιώνα παιζόταν στα λεγόμενα «καφέ σαντούρ», που υπήρχαν κυρίως στην Αθήνα, Πειραιά, Πάτρα, Τρίκαλα κ.ά. Καθιερώθηκε ουσιαστικά σε όλη την Ελλάδα μετά τη Μικρασιατική καταστροφή (1922), με την άφιξη και εγκατά-

σταση των προσφύγων. Έχει μεγάλες εκφραστικές δυνατότητες, γι' αυτό έγινε απαραίτητο στις κομπανίες που παίζουν δημοτικά τραγούδια.

Περισσότερες πληροφορίες μπορείτε να βρείτε στις ιστοσελίδες:

http://www.kofteros.gr/Santouri_in_greece.html

http://www.kofteros.gr/Santouri_history.html

<http://www.mousikoergastiri.gr/kan-san.html>

Γιώργος Σεφέρης, «Με τον τρόπο του Γ.Σ.»

- **Μελετήστε στο βιβλίο της Ιστορίας τα ιστορικά γεγονότα του 1936 και ελέγξτε αν η κατάσταση και το κλίμα που δίνει στο ποίημα του ο Σεφέρης αντιστοιχεί στη σύγχρονη του ιστορική πραγματικότητα.**

Το ποίημα απηχεί τη θλίψη του Σεφέρη για την παρακμή της εποχής, η οποία σχετίζεται και με τις πολιτικές εξελίξεις. Μετά από μια τετραετία πολιτικών συγχρούσεων και στρατιωτικών κινήσεων κηρύχθηκε η δικτατορία του Μεταξά, στις 4 Αυγούστου του 1936. Ακολούθησε περιορισμός της δράσης των κομμάτων και διώξεις των αριστερών πολιτών, με φυλακίσεις και εξορίες. Το τέλος της δικτατορίας επήλθε με το θάνατο του Μεταξά (Ιαν. 1941), αλλά σε κάθε περίπτωση το καθεστώς δε θα μπορούσε να διατηρηθεί, γιατί είχε ξεσπάσει ο Β΄ Παγκόσμιος πόλεμος. Βλέπε και 2.1 Εισαγωγή (σελ. 512-513).

Ανδρέας Εμπειρικός, «Τριαντάφυλλα στο παράθυρο»

- **Κάθε επιστήμη μελετά με συγκεκριμένο τρόπο την έννοια και την αξία της ζωής. Απευθυνθείτε στους καθηγητές της Θεολογίας, της Βιολογίας, της Φυσικής και της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής και ζητήστε τους να δώσουν μια σύντομη απάντηση στο ερώτημα «Ποιος είναι ο σκοπός της ζωής;» σύμφωνα με την επιστήμη τους. Συγκεντρώστε τις απαντήσεις τους και φτιάξτε ένα συνθετικό κείμενο για το κρίσιμο ερώτημα που διατυπώσατε.**

Το υπαρξιακό ερώτημα για τη ζωή, το σκοπό και τη συνέχειά της, απασχολεί τον άνθρωπο από τη στιγμή που αρχίζει να σκέφτεται. Η απορία για την ύπαρξή του και κυρίως ο φόβος του θανάτου φέρνουν τον άνθρωπο στο σημείο να αναρωτιέται για τη ματαιότητα των εγκόσμιων αγαθών του, για τη μεταθανάτια ή μη συνέχιση της ζωής του και για τον παράδεισο ή την κόλαση που ίσως να τον περιμένουν, ως ανταμοιβή ή τιμωρία για τις επίγειες πράξεις του. Αυτό είναι η αρχή μιας έρευνας που αναπόφευκτα οδηγεί το άτομο στην αναζήτηση απαντήσεων για το αν υπάρχει ζωή μετά θάνατο, για το πώς είναι αυτή η ζωή, και για το ποιος είναι ο τρόπος ζωής που θα του φέρει γαλήνη και θα σταματήσει την υπαρξιακή του αγωνία και ανασφάλεια.

Η μεταφυσική είναι μια έννοια που παίρνει το όνομά της από το «Μετά τα Φυσικά», το έργο όπου ο Αριστοτέλης εξετάζει όσα υπάρχουν πέρα από τη φύση. Μεταφυσική είναι η έννοια που καλύπτει όλα όσα δεν μπορεί να παρατηρήσει το ανθρώπινο μάτι και δεν μπορεί να ακούσει το ανθρώπινο αυτί. Είναι ο απεριόριστος χώρος που βρίσκεται πέρα από την ανθρώπινη αντίληψη και περιέχει όσα μεσολαβούν ανάμεσα στον άνθρωπο και στην πηγή που τον δημιούργησε. Στις μεταφυσικές του ανησυχίες ο άνθρωπος δίνει στην αρχή απλές απαντήσεις. Λατρεύει τον προσωπικό του θεό, με τον τρόπο που του παρέχει η θρησκεία και του ορίζει η κοινωνία. Αργότερα, κάτω από την πίεση της υπερφυσικής του εμπειρίας, και από μια έφεση για ολοένα και βαθύτερη ενδοσκοπήση, αναζητά τη μεταφυσική γνώση. Και τότε το υπερφυσικό παίρνει το σχήμα μιας συγκεκριμένης μεταφυσικής φιλοσοφίας, η οποία τον καθοδηγεί στην πορεία προς την πνευματική του τελείωση. Η Ερμητική φιλοσοφία, η Καμπάλα, το Τάο, η Σάμκχα-Γιόγκα, ο Εσωτερικός Βουδισμός, το Βετάντα, ο Πλατωνισμός, η Θεοσοφία, τα αρχαία μυστήρια, τα σύγχρονα μυστήρια και όλες οι θρησκείες, παλιές και νέες, είναι μεταφυσικές φιλοσοφίες που πληροφορούν τον άνθρωπο για το τι συμβαίνει πέρα από τα όρια της αντίληψής του. Ταυτόχρονα, οι ίδιες αυτές εσωτερικές θεωρίες προσδιορίζουν τρόπους για την ανάπτυξη της πνευματικότητας μέσω γνώσης, λατρείας, διαλογισμού και υπηρεσίας. Η μεταφυσική λοιπόν υπάρχει πρώτον ως έννοια που περιλαμβάνει όλα όσα βρίσκονται πέρα από τις αισθήσεις και την απλή λογική και δεύτερον ως συγκεκριμένη φιλοσοφία που στηρίζει το άτομο, προκειμένου να πορευτεί μέσα στο μεταφυσικό χώρο και ναπραγματώσει τον πνευματικό προορισμό του.

Η μεταφυσική ως φιλοσοφία αναφέρεται στις αρχές που καθορίζουν τη δημιουργία και τη λειτουργία του κόσμου, και συνεπώς του ανθρώπου, και υποδεικνύει τους σκοπούς της ατομικής ζωής, προσδιορίζοντας έτσι το δρόμο του εξαγνισμού από τις αχαλίνωτες επιθυμίες και τα πάθη. Υπάρχει ένας σκοπός μέσα στο σύμπαν που λέγεται «εξέλιξη». Αυτός ο σκοπός εμφανίζεται ως νόμος που καθορίζει την τάξη στο σύμπαν. Για την πραγμάτωση αυτού του σκοπού, που είναι η εμφάνιση του πνευματικού αρχετύπου στην ανθρώπινη διάσταση, η μεταφυσική εμφανίζει το μεγάλο νόμο ή τη θεϊκή βούληση μέσα από άλλους μικρότερους νόμους, που κατάλληλα στηρίζουν την τάξη στον ανθρώπινο κόσμο. Επομένως, η μεταφυσική δεν είναι μια απλή έννοια που ηλεκτρίζει το ενδιαφέρον του ατόμου για πληροφόρηση, ούτε είναι πείραμα παραψυχολογικό που αφορά στην εφαρμογή απόκρυφων δυνάμεων. Η μεταφυσική είναι το λίκνο της ζωής μας, της ηθικής μας τελείωσης και της πνευματικής μας εξέλιξης. Το μεταφυσικό είναι τμήμα της υπάρξεώς μας, καθώς υπάρχει μέσα στο είναι μας και ταυτόχρονα πλαισιώνει την καθημερινότητά μας.

Αλλά και οι διάφορες θρησκείες απ' την πλευρά τους προβάλλουν ως σκοπό της ζωής την πίστη στην τελείωση του ανθρώπου. Ο άνθρωπος ως δημιουργήμα του Θεού πρέπει να έχει ως στόχο την κατάκτηση την αγνότητας και της μεταθανάτιας αιωνιότητας.

Επανάσταση στην κατανόηση της ζωής έφερε η Βιολογία. Καθώς η Μοριακή Βιολογία έχει προσφέρει έναν τεράστιο όγκο πληροφοριών και η Πληροφορική μπορεί να αναγνωρίζει και να επεξεργάζεται τέτοιους όγκους δεδομένων, σκοπός είναι πια το «πάντρεμα» των δύο αυτών επιστημών με έναν κοινό στόχο, ο οποίος δεν είναι άλλος από τη μίμηση της λειτουργίας του κυττάρου. Ο νέος κλάδος που προκύπτει είναι ο κλάδος της Υπολογιστικής Μοριακής Βιολογίας ή Βιοπληροφορικής, που σιγά σιγά καθιερώνεται, από τη μια ερμηνεύοντας τη φυσιολογική και παθολογική λειτουργία του κυττάρου και από την άλλη επαναπροσδιορίζοντας τις δικές του αφετηρίες.

Η αποκωδικοποίηση του ανθρώπινου γονιδιώματος αποτελεί την απαρχή ραγδαίων εξελίξεων στις επιστήμες της ζωής. Το γεγονός ότι μέχρι τώρα έχει απλώς καταγραφεί η αλληλουχία των βάσεων (Αδενίνης, Κυτοσίνης, Γουανίνης και Θυμίνης) δίνει τη δυνατότητα ανάγνωσης της γλώσσας του γενετικού υλικού, αλλά όχι και κατανόησής της. Στόχος της Βιοπληροφορικής είναι να δώσει στα επόμενα χρόνια το αναγκαίο μέσο κατανόησης της συμπεριφοράς των γονιδίων, να συμβάλει στην καταγραφή του τρόπου δράσης τους και να δώσει απαντήσεις σε πολύπλοκα ερωτήματα. Έτσι, θα δοθούν στους γενετιστές χρήσιμες πληροφορίες για τη φυσιολογία και την εξέλιξη των οργανισμών. Παράλληλα όμως θα είναι δυνατή και η σύγκριση του γενετικού υλικού διαφορετικών οργανισμών, προκειμένου να αναζητηθούν κοινές συμπεριφορές, λειτουργίες και προβλήματα, και να εξαχθούν συμπεράσματα για τη μέχρι τώρα εξέλιξη των ειδών, αλλά και για τη μελλοντική τους πορεία.

Η επιστήμη της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής θέτει ως σκοπό της ζωής την οργάνωση και την ειρηνική συνύπαρξη των ανθρώπων στα πλαίσια μιας κοινωνίας όπου θα κυριαρχούν η δίκαιη κατανομή του πλούτου, οι ίσες ευκαιρίες και ο σεβασμός στα ανθρώπινα δικαιώματα.

Σχετικές πληροφορίες μπορείτε να βρείτε στις ιστοσελίδες:

http://tovima.dolnet.gr/print_article.php?e=B&f=13664&m=Y10&aa=1

<http://www.translatum.gr/downloads/humphreysprint.htm>

Νίκος Εγγονόπουλος, «Μπολιβάρ»

- Σε συνεργασία με τον καθηγητή της Γεωγραφίας, εντοπίστε στο χάρτη τους τόπους που αναφέρονται στο απόσπασμα.

Στο συγκεκριμένο απόσπασμα η ματιά του ποιητή αγκαλιάζει τα ελληνικά νησιά μέχρι τη Μονεμβασιά, για να απλωθεί στη συνέχεια στις χώρες της Κεντρικής και Νότιας Αμερικής (Γουατεμάλα, Νικαράγουα, Βολιβία, Κολομβία, Περού, Βενεζουέλα, Χιλή, Αργεντινή, Βραζιλία, Ουρουγουάη, Παραγουάη). Επίσης ο ποιητής αναφέρει την «οροσειρά των Άνδεων», τους ποταμούς «Αμαζόνιο» και «Ορινόλο», τις «ερημιές της Παταγονίας» και τα «ηφαίστεια στο Περού».

Χάρτες των περιοχών μπορείτε να βρείτε στις παρακάτω ιστοσελίδες:
http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/04/South_america.jpg
<http://library.certh.gr/libraries/globallibraries.html>

- **Συζητήστε με τον καθηγητή της Ιστορίας για τους θρύλους γύρω από τη μορφή του Κωνσταντίνου Παλαιολόγου και συσχετίστε τους με ιστορικές πηγές για την άλωση της Κωνσταντινούπολης.**

Η άλωση της Κωνσταντινούπολης, στις 29 Μαΐου του 1453, επέδρασε καθοριστικά στην ιστορική πορεία των Ελλήνων. Ο Κωνσταντίνος ΙΑ΄ Παλαιολόγος, τελευταίος αυτοκράτορας του Βυζαντίου, αφού απέρριψε την πρόταση για παράδοση της πόλης, πολέμησε με γενναιότητα τους Τούρκους και σκοτώθηκε στις επάλξεις του αγώνα, τη στιγμή που η βασιλεύουσα έπεφτε στα χέρια του κατακτητή. Ο ηρωισμός και η θυσία του τροφοδότησαν τη φαντασία του λαού, που έπλασε θρύλους για το βασιλιά, συνέθεσε θρηνητικά τραγούδια για την πόλη του και εναπόθεσε τις ελπίδες του στις λαϊκές παραδόσεις. Θρύλοι και παραδόσεις, από στόμα σε στόμα και από γενιά σε γενιά, έφτασαν μέχρι τις μέρες της επανάστασης του 1821.

Ο γνωστότερος θρύλος για την άλωση είναι αυτός του μαρμαρωμένου βασιλιά: «Όταν ήλθε η ώρα η πόλη να τουρκέψει και μπήκαν μέσα οι Τούρκοι, έτρεξε ο βασιλιάς μας καβάλα στ' άλογό του να τους εμποδίσει. Ήταν πλήθος αρίφνητο η Τουρκιά, χιλιάδες τον έβαλαν στη μέση κι εκείνος χτυπούσε κι έκοβε με το σπαθί του. Τότε σκοτώθη τ' άλογό του κι έπεσε κι αυτός. Κι εκεί που ένας Αράπης σήκωσε το σπαθί να χτυπήσει το βασιλιά, ήρθε άγγελος Κυρίου και τον άρπαξε και τον πήγε σε μια σπηλιά βαθιά στη γη κάτω, κοντά στη Χρυσόπορτα. Εκεί μένει μαρμαρωμένος ο βασιλιάς και καρτερεί την ώρα να 'ρθει πάλι ο άγγελος να τον σηκώσει. Οι Τούρκοι το ξέρουν καλά αυτό, μα δεν μπορούν να βρουν τη σπηλιά που είναι ο βασιλιάς, γι' αυτό έχτισαν την πόρτα που ξέρουν πως απ' αυτή θα μπει ο βασιλιάς να τους πάρει πίσω την Πόλη. Μα, όταν είναι θέλημα Θεού, θα κατεβεί ο άγγελος στη σπηλιά και θα τον ξεμαρμαρώσει και θα του δώσει στο χέρι το σπαθί που είχε στη μάχη. Και θα σηκωθεί ο βασιλιάς και θα μπει στην Πόλη από τη Χρυσόπορτα και, κυνηγώντας με τα φουσάτα του τους Τούρκους, θα τους διώξει ως την Κόκκινη Μηλιά. Και θα γίνει μεγάλος σκοτωμός, που θα κολυμπήσει το μουσκάρι στο αίμα». (Νικολάου Πολίτη, *Παραδόσεις*, εκδόσεις Βιβλιόραμα, Αθήνα 1998).

Τα πραγματικά γεγονότα της άλωσης τα αποτυπώνουν διάφορες ιστορικές πηγές. Σε κείμενα της εποχής που στηρίζονται σε όσα διηγήθηκαν αυτόπτες μάρτυρες συναντάμε συγκλονιστικές περιγραφές. Η τελευταία και μεγάλη επίθεση των Τούρκων ξεκίνησε τα ξημερώματα της 29ης Μαΐου 1453. Οι πολιορκημένοι, αφηφώντας τη ζωή τους, πολέμησαν με ηρωισμό μέχρι την τελευταία στιγμή. Όμως ο εχθρός, εκμεταλλευόμενος τον τραυματισμό του φρούραρχου Ιουστινιάνη, που προκάλεσε την υποχώρηση των μαχητών, κατάφερε να εισχωρήσει στο τείχος. Ταυτόχρονα, οι

Τούρκοι περνώντας την Κερκόπορτα βρέθηκαν πίσω από τις θέσεις των Βυζαντινών και τους αιφνιδίασαν. Η αντίσταση σε όλες τις θέσεις κάμφθηκε. Επικράτησε πανδαιμόνιο και η κραυγή «Η Πόλις εάλω» (η Πόλη κυριεύτηκε) ακούστηκε σαν να πέφτει ταφόπλακα πάνω από τη βασιλεύουσα.

Η άλωση εξιστορείται κυρίως από τέσσερις ιστορικούς σύγχρονους με αυτήν: το Δούκα, το Μιχαήλ Κριτόβουλο, το Γεώργιο Φραντζή ή Σφραντζή και το Λαόνικο Χαλκοκονδύλη, οι οποίοι προσεγγίζουν το γεγονός από διαφορετική σκοπιά ο καθένας.

Ο **Δούκας** γεννήθηκε γύρω στο 1400. Το 1421 τον συναντάμε ως γραμματέα του Γενουάτη διοικητή της Φώκαιας, στην οποία έζησε και το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του. Μετά την άλωση επισκέφτηκε την πόλη και είδε ο ίδιος από κοντά την καταστροφή. Τότε ήταν στην υπηρεσία των Gattilusi της Λέσβου, που του ανέθεταν πολλές διπλωματικές αποστολές. Το έργο του είναι στην ουσία μια χρονογραφία, καθώς ξεκινά από κτίσεως κόσμου και φτάνει ως το 1462. Η πραγματική ιστορία αρχίζει ουσιαστικά από το 1341, ενώ διηγείται λεπτομερέστερα τα γεγονότα από το 1391 ως το 1453. Ο Δούκας χρησιμοποίησε ιταλικές και τουρκικές πηγές, ενώ για τα γεγονότα από το 1421 και εξής γράφει βάσει προφορικών μαρτυριών καθώς και από προσωπική εμπειρία. Ο Δούκας είναι ο ακριβέστερος και ο πιο φιλαλήθης και αμερόληπτος από τους ιστορικούς της αλώσεως και χρησιμοποιεί την καθομιλουμένη για να γράψει το έργο του.

Ο **Μιχαήλ Κριτόβουλος** γεννήθηκε στις αρχές του 15ου αιώνα από επιφανείς γονείς στην Ίμβρο, γι' αυτό αποκαλείται και Ίμβριος. Η ιστορία του περιλαμβάνει τα γεγονότα των ετών 1451-1467 και αποτελείται από πέντε βιβλία. Είναι αφιερωμένη στο Μωάμεθ Β' και αποσκοπεί στην προβολή των κατορθωμάτων του Τούρκου σουλτάνου, γι' αυτό αποσιωπά ό,τι δεν αποτελεί εγκώμιο γι' αυτόν. Ωστόσο, η αφήγησή του είναι παντελώς απαλλαγμένη από παραποιήσεις της αλήθειας και διατηρεί κάποια αντικειμενικότητα. Τα στοιχεία αυτά μπορούν να αποσείσουν από τον Κριτόβουλο την κατηγορία του υποταγμένου ιστορικού.

Ο **Γεώργιος Σφραντζής** γεννήθηκε στην Πόλη το 1401. Σε νεαρή ηλικία μπήκε στην υπηρεσία του αυτοκράτορα Μανουήλ Β'. Το 1424 πήρε μέρος σε διπλωματική αποστολή προς τον Μουράτ Β'. Μετά το θάνατο του Μανουήλ, μπήκε στην υπηρεσία του δεσπότη του Μυστρά Κωνσταντίνου. Από το 1431 ως το 1447 διορίστηκε διαδοχικά έπαρχος Πατρών, Σηλυβρίας και Σπάρτης, ενώ το 1451 πήρε το αξίωμα του Μέγα Λογοθέτη. Έλαβε μέρος σε πολλές διπλωματικές αποστολές και πάντοτε βρισκόταν στο επίκεντρο των γεγονότων. Μετά την άλωση, την οποία έζησε από κοντά, πήγε στην Πελοπόννησο και τέθηκε στην υπηρεσία του Θωμά Παλαιολόγου, ενώ στο τέλος της ζωής του κατέφυγε μαζί με τη γυναίκα του στην Κέρκυρα, όπου μπήκαν σε μοναστήρι. Ο Σφραντζής κρατά μια καθαρά ανθενωτική στάση, ενώ γράφει το έργο του χρησιμοποιώντας μια μέση οδό ανάμεσα στην καθαρεύουσα και την καθομιλουμένη. Είναι ο μόνος ιστορικός από τους τέσσερις που ζει την άλωση

μέσα από την Κωνσταντινούπολη και έτσι δίνει τα γεγονότα εξαιρετικά παραστατικά, προβάλλοντας ιδιαίτερα όλες τις φιλότιμες προσπάθειες του αυτοκράτορα.

Ο **Λαόνικος Χαλκοκονδύλης** κατάγεται από επιφανή οικογένεια των Αθηνών. Πιθανόν το 1447 βρισκόταν στην αυλή των δεσποτών του Μυστρά και το 1449 συνόδευσε τον Κωνσταντίνο στην Κωνσταντινούπολη. Ωστόσο, κατά τη διάρκεια της αλώσεως δε βρισκόταν εκεί. Το έργο του ονομάζεται *Αποδείξεις Ιστοριών* και αποτελείται από δέκα βιβλία. Σε αυτά γίνεται αρχικά επισκόπηση των παγκόσμιων γεγονότων μέχρι το 1298. Ακολουθεί η ιστορία των ετών 1298-1463 που αποτελεί το κύριο μέρος του έργου του, αλλά υπάρχουν και γεγονότα που αναφέρονται στην περίοδο 1463-1487. Ο Χαλκοκονδύλης είναι ο πρώτος ιστορικός που γράφει στην ελληνική γλώσσα όχι πια την ιστορία του βυζαντινού κράτους, αλλά την ιστορία των Οθωμανών Τούρκων.

Εκτός από τα έργα των Ελλήνων συγγραφέων της αλώσεως, υπάρχουν και αξιόλογες πληροφορίες που προέρχονται από Ιταλούς συγγραφείς που κατέγραψαν τις εμπειρίες τους. Άλλοι από αυτούς ήταν στρατιωτικοί, άλλοι διπλωμάτες και άλλοι θρησκευτικοί αξιωματούχοι. Μία ιδιαίτερα χρήσιμη πηγή είναι και ο Nicolo Barbaro, που ήταν Βενετός και υπήρξε αυτόπτης μάρτυρας της αλώσεως, αφού υπηρετούσε ως γιατρός σε ένα βενετικό πλοίο. Μας δίνει μια λεπτομερή περιγραφή της αλώσεως σε μορφή ημερολογίου και είναι ο μόνος από τους Δυτικούς που δίνει ακριβείς πληροφορίες.

Οι πληροφορίες για την άλωση προέρχονται από τις παρακάτω ιστοσελίδες, όπου μπορείτε να βρείτε και άλλα στοιχεία:

<http://www.geocities.com/antequem/Polι.htm>

<http://www.immspartis.gr/links/afieromata/afier00012.html>

Οδυσσέας Ελύτης, «Το Άξιον Εστί», «Δώρο ασημένιο ποίημα»

- **Συγκεντρώστε εικόνες με αιγαιοπελαγίτικα ή ηπειρωτικά ελληνικά τοπία. Φτιάξτε κολάζ και διακοσμήστε την τάξη σας.**

Τοπία της ηπειρωτικής χώρας (ορεινών χωριών, βουνών, περιοχών με ποτάμια ή λίμνες κ.ά.) ή των νησιών του Αιγαίου μπορείτε εύκολα να βρείτε σε περιοδικά, εφημερίδες, καρτ ποστάλ και φωτογραφίες. Στο κολάζ ενώνονται διαφορετικές εικόνες σε μια σύνθετη εικόνα, που πρέπει να έχει ενότητα, αρμονία χρωμάτων και νέο, ιδιαίτερο περιεχόμενο.

- **Αναζητήστε στοιχεία για τη στάση των ποιητών την εποχή της δικτατορίας. Πού βρίσκονται οι γνωστοί ποιητές την εποχή εκείνη, τι έγραφαν και πού δημοσίευαν τα ποιήματά τους;**

Η στάση των ποιητών ήταν γενικά αντίθετη προς τη δικτατορία (1967-1974) και την προληπτική λογοκρισία που επιβλήθηκε στην πνευματική ζωή. Την αντίθεση

αυτή εξέφρασαν αρχικά οι ποιητές με την απόφασή τους να μη δημοσιεύσουν τίποτε σε τέτοιες συνθήκες. Έτσι δημοσίευσαν ελάχιστοι ποιήματά τους (Ν. Καρούζος, Ν. Θέμελης), ενώ ο Ελύτης, που έφυγε το 1969 για τη Γαλλία όπου και παρέμεινε μέχρι το 1971, δημοσίευσε τα ποιήματά του στο εξωτερικό. Το Μάρτιο του 1969 ο Γ. Σεφέρης δημοσιοποίησε τη «Δήλωσή» του κατά της δικτατορίας από τον αγγλικό σταθμό του BBC. Το Νοέμβριο του 1969 το δικτατορικό καθεστώς προχώρησε σε αντικατάσταση της προληπτικής λογοκρισίας με την υποχρέωση προς τους εκδότες να λογοκρίνουν οι ίδιοι τις εκδόσεις τους. Οι λογοτέχνες εκμεταλλεύτηκαν αυτή την απόφαση εκδίδοντας τα *Δεκαοχτώ κείμενα* (1970), μια συλλογική έκδοση στην οποία συμμετείχαν με ποιήματά τους ποιητές όπως ο Γ. Σεφέρης (*Οι γάτες τ' Αι Νικόλα*) και ο Μ. Αναγνωστάκης (*Ο Στόχος*). Τα περισσότερα κείμενα της έκδοσης αυτής έχουν έμμεσο στόχο τη δικτατορία και τη λογοκρισία. Ακολούθησαν και άλλες συλλογικές εκδόσεις όπως τα *Νέα Κείμενα* και *Νέα Κείμενα 2*, στα οποία συμπεριλήφθηκαν και νεότεροι ποιητές και πεζογράφοι. Το 1971 κυκλοφόρησε και ο τόμος *Έξι ποιητές*. Ακολούθησαν προσωπικές συλλογές νέων ποιητών, της γενιάς του '70, όπως του Γ. Κοντού (*Το χρονόμετρο*), της Τζένης Μαστοράκη (*Διόδια*), της Ρέας Γαλανάκη (*Πλην εύχαρις*). Άλλες συλλογικές εκδόσεις της εποχής είναι επίσης η *Κατάθεση 73* και *Κατάθεση 74*.

Γιάννης Ρίτσος, «Αρχαίο θέατρο», «Ρωμιοσύνη»

1. Με αφετηρία τη διδασκαλία του αρχαίου δράματος συγκεντρώστε πληροφορίες για την αρχιτεκτονική του αρχαίου θεάτρου και το ρόλο που έπαιζαν οι θεατρικές παραστάσεις στην αρχαιότητα. Αν είναι εφικτό, οργανώστε μια εκπαιδευτική επίσκεψη σε κάποιο αρχαίο θέατρο, πάρτε θέση στην ορχήστρα του, φωνάξτε δυνατά ή συνομιλήστε με τους συμμαθητές σας. Ακούστε το ηχητικό αποτέλεσμα της φωνής και προσπαθήστε, σε συνεργασία με τον καθηγητή της Φυσικής ή το/τη φιλόλογο, να εξηγήσετε την ακουστική του χώρου.

(Θα βρείτε την απάντηση στο κεφάλαιο 2.3. Λεξιλογικά, πραγματολογικά, σημασιολογικά).

2. Σε ποια χρονική περίοδο της ελληνικής ιστορίας αναφέρεται η «Ρωμιοσύνη»; Εντοπίστε τους σχετικούς προσδιορισμούς που δίνει στο απόσπασμα ο ποιητής και συζητήστε με τον καθηγητή της Ιστορίας για τον τρόπο που ο ποιητής αναφέρεται στη σύγχρονή του ιστορική πραγματικότητα.

Ο τίτλος της ποιητικής σύνθεσης «Ρωμιοσύνη» εκφράζει από την αρχή την πρόθεση του ποιητή να δηλώσει το ιδεολογικό του στίγμα. Ο Ρίτσος διαχωρίζει τη θέση του από την αστική τάξη της εποχής του, που επιμένει να αποσιωπά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, και ανατρέχει στην αρχαία Ελλάδα για να συνδέσει

τους σύγχρονους Έλληνες με τους μακρινούς προγόνους τους. Ο ποιητής στρατεύεται με το λαό, που την ψυχή του κυριεύει η συλλογική μνήμη της αδιάσπαστης ιστορικής πορείας, μιας πορείας που περνώντας από τη μακραίωνη τουρκική κατοχή, φτάνει πίσω στο Βυζάντιο, τη δεύτερη Ρώμη, και στη συνέχεια στην αρχαία Ελλάδα και την ομηρική εποχή. Ο ποιητής με αυτή την έννοια αισθάνεται Ρωμιός, και ως Ρωμιός νιώθει ζωντανή την ιστορική παράδοση να κυλάει στις φλέβες του. Η ποίησή του υμνεί την Αντίσταση, τους αγώνες του λαού στην περίοδο της γερμανικής κατοχής, αλλά εκφράζει και την πίκρα του για την προδοσία και τη διάψευση των ελπίδων.

Ο Γιάννης Ρίτσος έγραψε αυτή την ποιητική σύνθεση μετά την Κατοχή, από το 1945 ως το 1947, και την ενέταξε στη συλλογή *Αγρύπνια*. Η συλλογή κυκλοφόρησε το 1954 και περιλάμβανε ποιήματα που γράφτηκαν την περίοδο 1941-1953. Η «Ρωμιοσύνη» και η «Κυρά των αμπελιών» είναι από τα πιο αξιολόγα ποιήματα της συλλογής· ποιήματα που συνδέουν την Αντίσταση την περίοδο της γερμανικής κατοχής με την επανάσταση του 1821 και τους λαϊκούς θρύλους.

Στη «Ρωμιοσύνη» εκφράζεται το αγωνιστικό πνεύμα του λαού την εποχή της Αντίστασης, που ακόμα και μετά την πίκρα της ήττας (ήττα και παράδοση του ΕΛΑΣ με τη συμφωνία της Βάρκιζας το Φεβρουάριο του 1945) διατηρεί την πίστη και την ελπίδα για το μέλλον. Επίσης, το φυσικό τοπίο στο έργο συνδέεται άρρηκτα με την ιστορία, με σκοπό να προβάλλει το μαχόμενο ελληνισμό ως σύμβολο αντίστασης και ελευθερίας.

Η αναφορά του ποιητή στον Εμφύλιο είναι εμφανής στη «λεκιασμένη» από το αίμα φούστα της Παναγιάς, στο ορφανό παιδί που κλαίει μόνο του στο δρόμο, στην προβατίνα που έχασε τα παιδιά της και στον αβάσταχτο πόνο της μάνας που έχασε τα παλικάρια της.

3. Μεγάλο μέρος της «Ρωμιοσύνη» και του «Άξιον Εστί» έχει μελοποιηθεί από το Μίκη Θεοδωράκη. Ακούστε τα τραγούδια και παρακολουθήστε τη μουσική απόδοση των ποιημάτων και εξηγήστε τη μεγάλη απήχηση αυτών των έντεχνων τραγουδιών στο ευρύ κοινό. Σχολιάστε επίσης την αναφορά σε μουσικά όργανα στην προτελευταία στροφή του αποσπάσματος της «Ρωμιοσύνης».

Το «Άξιον Εστί» και η «Ρωμιοσύνη» μελοποιήθηκαν από το συνθέτη Μίκη Θεοδωράκη. Τα μουσικά όργανα που αναφέρονται στο απόσπασμα είναι το λαγούτο, η λύρα και το βιολί. Πρόκειται για λαϊκά όργανα κατάλληλα να αποδώσουν την πίκρα και τα βάσανα του λαού. Και οι δύο συνθέσεις είχαν και συνεχίζουν να έχουν μεγάλη απήχηση στην ελληνική ψυχή, γιατί εκφράζουν τους αγώνες για ελευθερία και δικαιοσύνη, τα βιώματα κάθε Έλληνα και την πίστη στη δύναμη της Ρωμιοσύνης.

Νίκος Καββαδίας, «Kuro Siwo»

- Ο Θάνος Μικρούτσικος έχει μελοποιήσει πολλά ποιήματα του Ν. Καββαδία στο δίσκο του *Ο Σταυρός του Νότου*. Ακούστε τα τραγούδια και γράψτε ένα μικρό κείμενο, όπου θα εκθέσετε την προσωπική σας άποψη για το μουσικό τους άκουσμα.

Ο δίσκος *Σταυρός του Νότου* περιλαμβάνει ποιήματα από τις ποιητικές συλλογές του Νίκου Καββαδία *Μαραμπού*, *Πούσι* και *Τραβέρσο*. Η μελοποίηση έγινε από το Θάνο Μικρούτσικο και κυκλοφόρησε το 1979, με ερμηνευτές το Γιάννη Κούτρα, την Αιμιλία Σαρρή και το Βασίλη Παπακωνσταντίνου.

Το είδος της μουσικής του έργου ανήκει στα «συμφωνικά ποιήματα», δηλαδή στα συμφωνικά έργα των οποίων το θέμα εμπνέεται ο συνθέτης από την ποίηση. Τα μουσικά όργανα που χρησιμοποιούνται σε αυτό είναι πιάνο, τσέλο, κόρνο, φαγκότο, φουσαρμόνικα, φλογέρες, κλασική κιθάρα, ηλεκτρικό μπάσο, ακουστική, δωδεκάχορδη και ηλεκτρική κιθάρα, μπουζούκι και κρουστά. Η ενορχήστρωση και ο τρόπος με τον οποίο ο συνθέτης χρησιμοποιεί τα λαϊκά ή τα μοντέρνα όργανα δείχνουν ότι έχει αξιοποιήσει τις γνώσεις του στην κλασική μουσική, πράγμα που φαίνεται και από τα μεγάλης διάρκειας θέματα για πιάνο που περιλαμβάνει το έργο.

Η μουσική του δίσκου σέβεται απόλυτα το περιεχόμενο και το ύφος της ποίησης του Καββαδία. Αν και είναι έντεχνη μουσική, τα συναισθήματα που προκαλεί αγγίζουν την καρδιά του λαϊκού ακροατή. Αυτό φαίνεται και από τη μεγάλη επιτυχία των τραγουδιών του δίσκου, που άντεξαν στο χρόνο και, ενώ είναι σχετικά δύσκολα ερμηνευτικά, τραγουδιούνται και από ερασιτέχνες. Επίσης, ο τρόπος παρουσίασης της συλλογής, από το εξώφυλλο (έργο του ζωγράφου Αλέκου Φασιανού) μέχρι την ενορχήστρωση και την ερμηνεία, φανερώνει μια θεατρικότητα, που έχει σχέση με την εμπειρία του συνθέτη στη μουσική για θέατρο (π.χ. μουσική για το θεατρικό έργο «Άννα, μην κλαις», του Κουρτ Βάιλ).

Το 1989 ο Θάνος Μικρούτσικος κυκλοφόρησε το δίσκο *Γραμμές των Οριζόντων*, χρησιμοποιώντας σαν βάση την προηγούμενη συλλογή και προσθέτοντας και άλλα μελοποιημένα ποιήματα από τις ποιητικές συλλογές του Καββαδία, με νέα ενορχήστρωση και νέους αλλά και παλιούς ερμηνευτές (Γιώργος Νταλάρας, αδερφοί Κατσιμίχα, Γιάννης Κούτρας).

Φράντς Κάφκα, «Ποσειδώνας»

- Διαλέξτε ένα επάγγελμα που θα θέλατε να ασκείτε ή φανταστείτε ότι διευθύνετε μια μεγάλη επιχείρηση. Ποια προβλήματα πιστεύετε ότι θα αντιμετωπίσετε στη ζωή και στην εργασία σας, εξαιτίας των επαγγελματικών σας υποχρεώσεων; Συζητήστε το θέμα στην τάξη στο μάθημα του Σχολικού Επαγγελματικού Προσανατολισμού.

Η επιλογή του επαγγέλματος θα γίνει από τους μαθητές. Τα προβλήματα ποικίλουν. Κάθε επάγγελμα έχει τις δικές του ιδιαιτερότητες. Τα βασικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν σχεδόν όλοι οι εργαζόμενοι είναι:

- Έλλειψη χρόνου για ψυχαγωγία και ξεκούραση.
- Μισθοί που δεν επαρκούν για να καλύψουν τις ανάγκες τους.
- Άγχος και ανασφάλεια για το μέλλον.
- Μειωμένη απόδοση στη δουλειά, εξαιτίας της κόπωσης και των οικονομικών προβλημάτων.
- Προβλήματα στη συνεργασία με τον προϊστάμενο ή με τους συναδέλφους.
- Μεγάλος ανταγωνισμός στην αγορά εργασίας, αλλά και μέσα στο περιβάλλον εργασίας.
- Οι γυναίκες είναι επιπλέον επιφορτισμένες με τις δουλειές του σπιτιού, τα ψώνια και τα παιδιά, με αποτέλεσμα οι αντοχές τους να εξαντλούνται. Έτσι πολλές φορές έχουν μειωμένη απόδοση στην εργασία ή δεν προλαβαίνουν να ασχοληθούν όσο θα ήθελαν με την οικογένειά τους.

Γιώργος Θεοτοκάς, «Η διαδύλωση»

- **Βρείτε πληροφορίες σχετικά με τη δικτατορία της 21ης Απριλίου και την αντίδραση των φοιτητών σε αυτήν (διαδηλώσεις, διαμαρτυρίες, εξεγέρσεις κ.ά.).**

Η δικτατορία της 21ης Απριλίου ήταν έργο αμερικάνικης έμπνευσης, που διεκπεραιώθηκε από μια ομάδα επίορκων Ελλήνων αξιωματικών, με επικεφαλής το συνταγματάρχη Γεώργιο Παπαδόπουλο και κυριότερους συνεργάτες τον ταξίαρχο Στυλιανό Παττακό και το συνταγματάρχη Νικόλαο Μακαρέζο. Η δικτατορία επιβλήθηκε μετά από μια περίοδο πολιτικής ανωμαλίας, που ξεκίνησε από τον Ιούλιο του 1965, όταν με ενέργειες του τότε βασιλιά Κωνσταντίνου εξαναγκάστηκε σε παραίτηση η νόμιμα εκλεγμένη κυβέρνηση του Γεωργίου Παπανδρέου. Στο επόμενο διάστημα ο βασιλιάς προσπάθησε να σχηματίσει κυβερνήσεις με τη συμμετοχή βουλευτών της Ένωσης Κέντρου, του κόμματος δηλαδή του Γεωργίου Παπανδρέου. Όσοι από τους βουλευτές του κόμματος αυτού έδωσαν ψήφο εμπιστοσύνης στις βασιλικές κυβερνήσεις ονομάστηκαν «αποστάτες». Η πολιτική ανωμαλία που ακολούθησε θα έφτανε πιθανώς σε ένα αίσιο τέλος με τις εκλογές που είχαν προκηρυχτεί για το Μάιο του 1967, στις οποίες νικητής φαινόταν ότι θα είναι ο Γεώργιος Παπανδρέου. Πρόλαβε όμως η δικτατορία να καταλύσει τους δημοκρατικούς θεσμούς και τις ελευθερίες των πολιτών με το πρόσχημα του κομμουνιστικού κινδύνου.

Το ξημέρωμα της 21ης Απριλίου 1967 οι πραξικοπηματίες, έχοντας κινητοποιήσει περίπου εκατό τεθωρακισμένα άρματα στην πρωτεύουσα, κατέλαβαν αρχικά το Υπουργείο Εθνικής Άμυνας και έβαλαν αμέσως σε εφαρμογή το σχέδιο «Προμηθεύς» (σχέδιο έκτακτης ανάγκης του ΝΑΤΟ για εξουδετέρωση κομμουνιστικής εξέ-

γερσης), πετυχαίνοντας να θέσουν υπό τον έλεγχό τους τις στρατιωτικές μονάδες της Αττικής. Έπειτα, ο Οδυσσέας Αγγελής, που διορίστηκε από τους πραξικοπηματίες αρχηγός του Γενικού Επιτελείου Στρατού, έδωσε εντολή να εφαρμοστεί το σχέδιο «Προμηθεύς» σε όλη τη χώρα. Η δικτατορική εξουσία κατάργησε άμεσα πολλά βασικά άρθρα του Συντάγματος, διέλυσε τα κόμματα, συνέλαβε τους πολιτικούς αρχηγούς και προχώρησε σε συλλήψεις αρκετών χιλιάδων δημοκρατικών πολιτών.

Οι πολίτες ήταν στην αρχή επιφυλακτικοί απέναντι στη δικτατορία. Έπειτα όμως πολλοί δημοκράτες άρχισαν να οργανώνονται σε αντιστασιακές ομάδες, ενώ αρκετοί κατέφυγαν σε χώρες της Ευρώπης, όπου προχώρησαν στην καταγγελία της δικτατορίας και των μεθόδων της, κάνοντας ευρύτερα γνωστή την αντίθεση του ελληνικού λαού απέναντί της.

Μια από τις πρώτες εκδηλώσεις με αντιστασιακό περιεχόμενο στην Ελλάδα έλαβε χώρα στην κηδεία του Γεωργίου Παπανδρέου, το Νοέμβριο του 1968, στην οποία συμμετείχαν και πολλοί φοιτητές. Συμμετοχή φοιτητών υπήρχε και στην κηδεία του ποιητή Γιώργου Σεφέρη το Σεπτέμβριο του 1971, η οποία εξελίχτηκε σε αντιδικτατορική διαδήλωση. Η μεγάλη όμως αντίδραση των φοιτητών ξεκίνησε ύστερα από την καταπίεση στο χώρο των πανεπιστημιακών σχολών, στις οποίες οι δικτάτορες είχαν διορίσει στρατιωτικούς επιτρόπους και είχαν καταργήσει τις συνδικαλιστικές ελευθερίες. Στις διαμαρτυρίες των φοιτητών για ελεύθερες εκλογές στα πανεπιστήμια το καθεστώς απάντησε με αυταρχικά μέτρα, διακόπτοντας την αναβολή στράτευσης εκείνων που πρωτοστατούσαν στις κινητοποιήσεις. Η ενέργεια αυτή οδήγησε σε έντονες αντιδράσεις, με αποκορύφωμα τις δύο κατάληψεις της Νομικής, το Φεβρουάριο και το Μάρτιο του 1973, οι οποίες αντιμετωπίστηκαν από τη δικτατορία με ξύλο, συλλήψεις και βασανισμούς φοιτητών. Η κατάσταση πλέον είχε φτάσει σε επικίνδυνη κλιμάκωση, που οδήγησε τελικά στην κατάληψη του Πολυτεχνείου το βράδυ της 14ης Νοεμβρίου 1973. Μια κατάληψη που μέσα στο τριήμερο που ακολούθησε εξελίχτηκε σε μεγαλειώδη εξέγερση. Τα χαράματα της 17ης Νοεμβρίου η δικτατορική ηγεσία έδωσε εντολή στο ταγκ να εισβάλει στο Πολυτεχνείο, γκρεμίζοντας την πύλη και παρασύροντας στο θάνατο πολλούς νέους που βρίσκονταν παραταγμένοι πίσω της. Στη συνέχεια εισέβαλε στο χώρο στρατιωτική δύναμη που ολοκλήρωσε το έργο της καταστολής. Τα γεγονότα αυτά του Πολυτεχνείου, ο αγώνας και η ηρωική θυσία των νέων, σήμαναν την αρχή του τέλους για το καθεστώς των δικτατόρων. Δυστυχώς όμως, πριν η δικτατορία καταρρεύσει, έδωσε την ευκαιρία στις ΗΠΑ και την Τουρκία να πραγματοποιήσουν τα εγκληματικά τους σχέδια για την Κύπρο. Έδωσε δηλαδή το πρόσχημα για την κατάληψη του βόρειου τμήματός του από τον τουρκικό στρατό και για τον ουσιαστικό διαμελισμό του νησιού, προκαλώντας έτσι τη μεγαλύτερη εθνική συμφορά για τη σύγχρονη Ελλάδα.

Μ. Καραγάτσης, «Ένας Ρώσος συνταγματάρχης στη Λάρισα»

1. Βρείτε από το βιβλίο της Ιστορίας στοιχεία για την εποχή του Μεσοπολέμου.

Η εποχή του Μεσοπολέμου (1919-1939) περιλαμβάνει τα χρόνια ανάμεσα στο τέλος του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου και την έκρηξη του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου. Η εποχή αυτή χαρακτηρίζεται από σημαντικές εξελίξεις και ανακατατάξεις στην πολιτική και κοινωνική ζωή των Ευρωπαίων.

Ο αιματηρός Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος (1914-1918) άφησε στα πεδία των μαχών της Ευρώπης εκατομμύρια νεκρούς, ενώ η οικονομική κρίση που ακολούθησε, καθώς και οι ιδέες της ρωσικής επανάστασης (1917) που είχαν διαδοθεί οδήγησαν σε αναταραχές και εργατικές εξεγέρσεις σε όλο τον ευρωπαϊκό χώρο. Οι νικήτριες δυνάμεις του πολέμου, Αγγλία και Γαλλία, επέβαλαν βαριές αποζημιώσεις στην ηττημένη Γερμανία, ενώ και οι ίδιες δεν ήταν σε θέση να σηκώσουν το βάρος των χρεών τους προς τις ΗΠΑ. Ανεργία, δυσaréσκεια, δυσπιστία προς τον κοινοβουλευτισμό, που δεν είχε αποτρέψει τον πόλεμο, και πολιτική αστάθεια σηματοδοτούν τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια στην Ευρώπη. Στους λίγους άντρες που επέστρεψαν από τα πεδία των μαχών ήταν διάχυτα τα αισθήματα της απογοήτευσης και της απόγνωσης, ενώ τα Βαλκάνια αναστατώνονταν από τις μετακινήσεις των προσφύγων, τις οποίες επέβαλαν οι ισχυροί, για να αποκατασταθεί στις χώρες αυτές, όπως ισχυρίζονταν, η εθνική ομοιογένεια. Νωρίτερα, πάνω από ένα εκατομμύριο Ρώσοι πρόσφυγες είχαν κατακλύσει την Ευρώπη, για να αποφύγουν τις συνέπειες της σοσιαλιστικής επανάστασης στη χώρα τους (όπως συνέβη και με τον ήρωα του Καραγάτση, συνταγματάρχη Λιάπκιν). Τα αντιπολεμικά αισθήματα που αναπτύχθηκαν αυτή την εποχή ώθησαν πολλούς Ευρωπαίους να ενταχθούν στα σοσιαλιστικά κόμματα, τα οποία πρόβαλλαν συνθήματα κατά του πολέμου. Από την άλλη πλευρά, ως αντίδραση στην ενδυνάμωση της Αριστεράς, εμφανίζονται τα πρώτα φασιστικά κόμματα, με συνθήματα κατά του κομμουνισμού και με έντονο εθνικιστικό και στρατοκρατικό χαρακτήρα. Σύντομα, τα κόμματα αυτά πετυχαίνουν να ισχυροποιηθούν στις πιο αδύναμες οικονομικά χώρες και να κατακτήσουν σε πολλές από αυτές την εξουσία: στην Ιταλία (1922), στην Πορτογαλία και στην Πολωνία (1926), στη Γερμανία (1933), στην Ισπανία και στην Ελλάδα (1936). Παρόλο που η Αγγλία και η Γαλλία προσπαθούν να εφαρμόσουν μια πολιτική διατήρησης της ειρήνης, δεν έχουν αρκετή δύναμη ή δεν επιθυμούν να αντιδράσουν δυναμικά, ώστε να σταματήσουν την ενδυνάμωση της φασιστικής Ιταλίας και λίγο αργότερα της ναζιστικής Γερμανίας. Η παγκόσμια οικονομική κρίση του 1929, που ξεκίνησε από τις ΗΠΑ και συμπαρέσυρε και την Ευρώπη, χειροτέρεψε την κατάσταση. Αντί να γίνει μια συντονισμένη προσπάθεια των ευρωπαϊκών κρατών να ξεπεράσουν την κρίση, οι αντιπαλότητες μεταξύ τους οξύνθηκαν και όλα έδειχναν ότι τα πράγματα βάδιζαν προς ένα νέο πόλεμο.

Την πρώτη δεκαετία του Μεσοπολέμου, η Ελλάδα είχε να αντιμετωπίσει το πρόβλημα του ενάμισι εκατομμυρίου προσφύγων που είχαν εκδιωχθεί από τις μικρασιατικές εστίες τους. Το κράτος προσπάθησε να αντιμετωπίσει το προσφυγικό πρόβλημα με διανομές γης, ζώων και εργαλείων, και με παροχή δανείων προς τους αγρότες, ενώ παράλληλα επιδίωξε να βρει λύση για το σοβαρότατο πρόβλημα της στέγης. Ο πληθυσμός της Αθήνας, από 500.000 που ήταν πριν την Καταστροφή, διπλασιάστηκε το 1924. Πέρα από τα δάνεια που χρειάστηκε να συνάψει, η χώρα προχώρησε και στη μείωση των στρατιωτικών δαπανών, γεγονός που την αποδυνάμωσε απέναντι στην επιθετικότητα των γειτόνων της (π.χ. της Ιταλίας). Από την άλλη πλευρά, οι πρόσφυγες αποτέλεσαν φθηνό εργατικό δυναμικό, που βοήθησε στην ανάπτυξη της βιοτεχνίας και της βιομηχανίας με γρήγορους ρυθμούς.

Όπως στην υπόλοιπη Ευρώπη, έτσι και στην Ελλάδα του Μεσοπολέμου είναι έντονη η πολιτική αστάθεια, που εκδηλώνεται με εναλλαγές κυβερνητικών σχημάτων, στρατιωτικά κινήματα, δικτατορικά καθεστώτα (δικτατορία Θεόδωρου Παγκαλου – 1925-1926), δύο πολιτειακές αλλαγές (κατάργηση της βασιλείας το 1924 και παλινόρθωσή της το 1935), για να καταλήξει στη δικτατορία του Ιωάννη Μεταξά (1936), καθεστώσ που διατηρήθηκε μέχρι την έκρηξη του Ελληνοϊταλικού πολέμου (1940).

2. Με αφορμή τις γαλλικές φράσεις του αποσπάσματος, συζητήστε με τον καθηγητή των Γαλλικών για τη θέση της γαλλικής γλώσσας κατά την εποχή του Μεσοπολέμου και κατά τη σημερινή εποχή.

Την εποχή του Μεσοπολέμου η γαλλική γλώσσα είχε την ίδια διάδοση που έχει στις μέρες μας η αγγλική, ήταν δηλαδή η γλώσσα της επιστήμης, της παιδείας και της διπλωματίας και γενικά κυριαρχούσε σε όλους τους τομείς των διεθνών σχέσεων. Χώρα αποικιοκρατική η Γαλλία, μια από τις νικήτριες του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου (1914-1918), και με το Παρίσι παγκόσμιο πολιτιστικό κέντρο της εποχής, επηρέαζε με την αίγλη της τους πολίτες άλλων χωρών, κυρίως ευρωπαϊκών, οι οποίοι προχωρούσαν στην εκμάθηση της γαλλικής γλώσσας, για να απολαύσουν τη γαλλική λογοτεχνία από το πρωτότυπο, να σπουδάσουν στα γαλλικά πανεπιστήμια ή να ταξιδέψουν στην «Πόλη του Φωτός», το Παρίσι. Σε αντίθεση όμως με την αγγλική γλώσσα που είναι πιο εύκολη και τη μαθαίνουν σήμερα άνθρωποι όλων των κοινωνικών τάξεων, η γαλλική ήταν κυρίως η γλώσσα της ανώτερης ευρωπαϊκής τάξης, η γλώσσα των «σαλονιών». Στην προώθηση της γαλλικής γλώσσας έπαιξαν ρόλο εκείνη την εποχή και τα μορφωτικά τμήματα των γαλλικών πρεσβειών με την ίδρυση γαλλικών ινστιτούτων και άλλων μορφωτικών ιδρυμάτων σε ξένες χώρες.

Στη σημερινή εποχή, η γαλλική είναι μια γλώσσα που μιλούν περίπου 500 εκατομμύρια άνθρωποι σε 60 χώρες. Μεταξύ αυτών των χωρών, άλλες την έχουν

ως επίσημη γλώσσα, άλλες τη χρησιμοποιούν ως δεύτερη επίσημη γλώσσα και σε άλλες χώρες είναι μια ευρέως χρησιμοποιούμενη ξένη γλώσσα. Εντούτοις, τα γαλλικά δεν έχουν στις μέρες μας τη διάδοση που είχαν στο παρελθόν, γιατί έχουν περιοριστεί από την κυριαρχία της αγγλικής γλώσσας (της γλώσσας της τεχνολογίας και της οικονομίας), η οποία κυριάρχησε από τα μέσα του 20ού αιώνα και μετά, κυρίως εξαιτίας της ανάδειξης των ΗΠΑ σε παγκόσμια δύναμη, αλλά και της ύπαρξης ενός μεγάλου τμήματος αγγλόφωνου κόσμου, που προήλθε από τις χώρες της άλλοτε Βρετανικής Αυτοκρατορίας. Έτσι η γαλλική, αν και διδάσκεται ακόμα στα σχολεία πολλών κρατών, έχει περάσει σε δεύτερη ή και σε τρίτη θέση ως ξένη γλώσσα που επιλέγει κάποιος να μάθει. Παρ' όλα αυτά, η Γαλλία, σε συνεργασία με άλλες γαλλόφωνες χώρες, προσπαθεί να αναβαθμίσει την εθνική της γλώσσα, δημιουργώντας από το 1996 μια Γενική Γραμματεία για την προώθησή της, ενώ και ο ρόλος της Γαλλικής Ακαδημίας είναι πολύ σημαντικός στον τομέα αυτό.

Κοσμάς Πολίτης, «Η γνωριμία με τη Μόνικα»

1. Στον καθημερινό λόγο μας πολλές φορές χρησιμοποιούμε ξενικές εκφράσεις. Συγκεκριμένα τέτοιες εκφράσεις και εξετάστε γιατί συνηθίζουμε να τις χρησιμοποιούμε.

Οι ξενικές εκφράσεις ή λέξεις, κυρίως οι αγγλικές, έχουν εισχωρήσει χωρίς να το καταλάβουμε στον καθημερινό μας λόγο. Ωστόσο δε θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι είναι από ξενομανία όπως σε παλαιότερες εποχές. Υπεύθυνη είναι κυρίως η τεχνολογία, με την αγγλική της ορολογία. Ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά στους ηλεκτρονικούς υπολογιστές, χρησιμοποιούμε λέξεις όπως website, internet, delete, start, e-mail και πολλές άλλες.

Άλλες λέξεις που ακούγονται συχνά είναι: hello, okay, barbeque, bye, check-in, mini, interview, on-off κ.ά. Επίσης, χρησιμοποιούμε και κάποιες γαλλικές εκφράσεις που αφορούν την κουζίνα, όπως: menu (μενού), couvert (κουβέρ), mille-feuille (μιλφρέιγ), garcon (γκαρσόν) κ.ά.

2. Περιγράψτε ένα δικό σας αυτοσχέδιο ομαδικό παιχνίδι σε εξωτερικό χώρο ή ζωγραφίστε μια σκηνή από το εφηβικό παιχνίδι που περιγράφει ο Κ. Πολίτης. (Προσωπική εργασία των μαθητών).

Μέλπω Αξιώτη, «Η ψυχή του νησιού»

- Αν ζείτε σε τουριστικά αναπτυσσόμενο μέρος, περιγράψτε πώς αλλάζει η φυσιογνωμία του τόπου σας τους καλοκαιρινούς μήνες. Αν στον τόπο που ζείτε δεν υπάρχει τουριστική ανάπτυξη, αναζητήστε τους λόγους που απέτρεψαν την τουριστική αξιοποίησή του.

Συζητήστε το θέμα με τους συμμαθητές και τους καθηγητές σας, εξετάζοντας κατά πόσο αυτό ωφέλησε ή έβλαψε τον τόπο σας.

Στα τουριστικά αναπτυγμένα μέρη της χώρας μας η εικόνα είναι λίγο πολύ η ίδια. Αν πρόκειται για παραθαλάσσιες περιοχές, τους καλοκαιρινούς μήνες σφύζουν από ζωή: κόσμος στις παραλίες και τους δρόμους, κίνηση στα καταστήματα, πλήθη στις καφετέριες, τις ταβέρνες και τα μπαρ, έντονοι θόρυβοι, νυχτερινές διασκεδάσεις. Η εικόνα είναι σχεδόν παρόμοια και στα χειμερινά θέρετρα της Ελλάδας: τα ξενοδοχεία, τα χιονοδρομικά κέντρα, οι ταβέρνες και τα μπαρ είναι γεμάτα κόσμο και ζωή.

Στα μέρη όπου δεν υπάρχει τουριστική ανάπτυξη η ατμόσφαιρα είναι τελείως διαφορετική: ελάχιστη κίνηση, μονότονη καθημερινότητα, περιορισμένες σχέσεις και επαφές των ανθρώπων με τον έξω κόσμο. Εμπόδια στην τουριστική ανάπτυξη μιας περιοχής μπορεί να είναι η απουσία φυσικών καλλονών ή αρχαιολογικών αξιοθέατων, το άσχημο κλίμα, η έλλειψη τουριστικών υποδομών, η απουσία σχετικού ενδιαφέροντος των κατοίκων –πιθανώς γιατί εκμεταλλεύονται άλλους πόρους ή γιατί δεν είναι φιλοπρόοδοι–, η υποβάθμιση της περιοχής από την παρουσία εργοστασίων, χωματερών, ναυπηγείων, διυλιστηρίων, ορυχείων ή άλλων ρυπογόνων πηγών, η δύσκολη πρόσβαση λόγω προβληματικών δρόμων και ελλιπών συγκοινωνιακών μέσων κ.ά.

Η τουριστική ανάπτυξη έχει πολλά θετικά, αλλά και μερικά αρνητικά στοιχεία. Από τη μια πλευρά δίνει δυνατότητες εργασίας, συντελεί στη βελτίωση της οικονομίας, ανοίγει διόδους επαφής των ντόπιων με τους ξένους, προσεγγίζει λαούς, έθιμα και νοοτροπίες, χαρίζει ευχάριστο χρώμα στην καθημερινότητα, αναπτύσσει γενικά την περιοχή. Από την άλλη, η ανάπτυξη αυτή, που συχνά είναι ανεξέλεγκτη, οδηγεί στην καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος και του ιδιαίτερου χαρακτήρα της περιοχής, ευνοεί την κερδοσκοπία και την εμπορευματοποίηση των φυσικών καλλονών και του πολιτισμού του τόπου, προάγει κακές συνήθειες και αντιλήψεις (εύκολο κέρδος, εκμετάλλευση, κακές επιρροές από τον ξένο τρόπο ζωής, αλκοολισμός, μαλθακότητα, σπατάλη κ.ά.).

Το αν τελικά ο τουρισμός ωφελεί ή βλάπτει μια περιοχή, πέρα από τη γενικότερη ευθύνη της πολιτείας, εξαρτάται και από τις τοπικές ιδιαιτερότητες, κυρίως από το ενεργό ενδιαφέρον των τοπικών αρχών και των κατοίκων, δηλαδή από τις προτεραιότητες που αυτοί θέτουν, ώστε να συνδυαστεί η οικονομική ανάπτυξη με τη διατήρηση του φυσικού τοπίου και της πολιτιστικής κληρονομιάς του τόπου τους. Από την άλλη πλευρά όμως, μια περιοχή χωρίς καθόλου τουριστική ανάπτυξη υστερεί σε πολλούς τομείς απέναντι στις τουριστικά ανεπτυγμένες περιοχές.

Μίλτος Σαχτούρης, «Τα δώρα»

Πολλές σκηνές του ποιήματος θυμίζουν πίνακες ζωγραφικής. Με βάση αυτό, να απαντήσετε στα εξής:

α) Ποια χρωματική αίσθηση είναι περισσότερο έντονη;

β) Σε ποια καλλιτεχνική τεχντροπία πιστεύετε ότι ταιριάζουν το θέμα και οι εικόνες του ποιήματος;

Για την απάντηση βλέπε 1.2. Η εποχή και η τέχνη του.

Μανόλης Αναγνωστάκης, «Στο παιδί μου»

1. Σε ποια ηλικία πρωτακούσατε εσείς παραμύθια και από ποιον; Τώρα, που είστε έφηβοι, ποια γνώμη έχετε για αυτά;

Αν και η εργασία είναι προσωπική, κάποια από τα παρακάτω στοιχεία σχετικά με το παιδί και το παραμύθι μπορούν να σας βοηθήσουν στην απάντηση:

- Τα παιδιά έρχονται σε επαφή με τον κόσμο του παραμυθιού από τη νηπιακή ηλικία. Αφηγητές των παραμυθιών είναι συνήθως ο παππούς, η γιαγιά ή οι γονείς, ενώ τα παιδιά της σχολικής ηλικίας μπορούν πλέον να διαβάζουν μόνα τους παραμύθια, επιλέγοντας από τα εκατοντάδες σχετικά βιβλία που κυκλοφορούν.

- Τα παραμύθια στα παλιά χρόνια συγκινούσαν και τους μεγάλους. Από τότε που οι άνθρωποι ξεπέρασαν το στάδιο του πρωτογονισμού και αντιμετώπισαν την πραγματικότητα χωρίς μύθους και θαύματα, είχαν ανάγκη από κάποιες ιστορίες μαγικές και φανταστικές, που να τους κάνουν να ελπίζουν σε κάτι θαυμαστό πέρα από τη δύσκολη καθημερινότητα. Αργότερα όμως έμειναν μόνο τα παιδιά να πιστεύουν στα θαύματα και να ακούνε παραμύθια.

- Το παραμύθι είναι μια φανταστική αφήγηση σε ακαθόριστο τόπο και χρόνο και στοχεύει στην τέρψη του ακροατή ή του αναγνώστη. Καταλήγει πάντα σε αίσιο τέλος προβάλλοντας τη νίκη του καλού απέναντι στο κακό. Σύμφωνα με τους μελετητές (Vladimir Propp, *Μορφολογία του παραμυθιού*, εκδόσεις Καρδαμίτσα, Αθήνα 1991), στα παραμύθια υπάρχουν λειτουργίες (δράσεις) που επανέρχονται (π.χ. πρόκληση, πειρασμός, αναζήτηση, δοκιμασία, αναμέτρηση με τον αντίπαλο). Αυτό που μεταβάλλεται κάθε φορά είναι τα πρόσωπα. Τα πρόσωπα στα παραμύθια χαρακτηρίζονται από αοριστία. Εκτός από τον ήρωα (ή την ηρωίδα) του οποίου ο χαρακτήρας και η συμπεριφορά είναι δεδομένα, τα υπόλοιπα πρόσωπα εμφανίζονται αμφίσημα. Οι αρχικά πρόθυμοι να συμπαρασταθούν στον ήρωα δευτεραγωνιστές μπορεί να αποδειχτούν εχθροί ή και το αντίθετο. Ο κύριος αντίπαλος βάζει τον ήρωα σε πολλές δοκιμασίες, από τις οποίες αυτός βγαίνει νικητής, πετυχαίνοντας έτσι την προσωπική του ολοκλήρωση. Στη δράση υπάρχει

ανάμειξη της φαντασίας με την πραγματικότητα, ενώ στην κατακλείδα («και ζήσαμε εμείς καλά και αυτοί καλύτερα») η κατάσταση ξεκαθαρίζει: δηλώνεται καθαρά η απόσταση ανάμεσα στο «εμείς» και στο «αυτοί», δηλαδή ανάμεσα στην πραγματικότητα και τη φαντασία.

- Τα παραμύθια μπορούν να συγκινούν και τους έφηβους, όπως επίσης και τους μεγάλους. Όμως δεν έχουν στην εποχή μας τη λειτουργία που είχαν στο παρελθόν. Ακόμα και τα μικρά παιδιά της προσχολικής και της σχολικής ηλικίας αγνοούν πολλά θέματα παραμυθιών, που ήταν πασίγνωστα στα παλαιότερα χρόνια. Αυτό συμβαίνει γιατί το παραμύθι διοχετεύτηκε μέσα από άλλες μορφές τέχνης, όπως είναι τα κόμικς, τα βιβλία και οι ταινίες επιστημονικής φαντασίας, οι ιστορίες μυστηρίου, τα αστυνομικά, η παιδική φανταστική λογοτεχνία κ.ά. Επίσης, ολοένα και περισσότερο το παραμύθι πολιορκείται από την πραγματικότητα, χάνοντας τη γοητεία του μαγικού και του φανταστικού.

2. Συγκρίνετε τη σχέση γονιού και παιδιού που περιγράφει ο Αναγνωστάκης με τη δική σας οικογενειακή κατάσταση. Αναφερθείτε στις ομοιότητες και στις διαφορές διαπαιδαγώγησης που εντοπίζετε στη δική σας οικογένεια, σε σχέση με αυτήν που ακολουθεί ο ποιητής.

Παρακάτω παρουσιάζονται μερικοί τρόποι διαπαιδαγώγησης, από τους οποίους κάποιος πιθανόν να σας θυμίζει τον τρόπο διαπαιδαγώγησης που έχουν επιλέξει οι γονείς σας.

Μιλώντας συμβολικά, ο ποιητής επιθυμεί να παρουσιάσει τη ζωή στο παιδί του χωρίς ωραιοποιήσεις, γιατί πιστεύει ότι τα παιδιά δεν αγαπούν τα ψέματα, ότι έχουν κρίση και κατανοούν αυτά που συμβαίνουν γύρω τους, και ότι θέλουν την αλήθεια για τον κόσμο και τη ζωή. Αυτός ο τρόπος διαπαιδαγώγησης είναι αποδεκτός και σήμερα από πολλούς γονείς, γιατί δίνει τη δυνατότητα στο παιδί να είναι προετοιμασμένο για τις δυσκολίες που θα ακολουθήσουν στο μέλλον.

Η αλήθεια όμως έχει και ένα όριο. Ο γονιός μπορεί να παρουσιάζει την πραγματικότητα της ζωής με ειλικρίνεια, πρέπει όμως επίσης να αφήνει στο παιδί και ένα περιθώριο για το όνειρο, τη φαντασία και την ελπίδα. Όταν τα εμφανίζει όλα μαύρα, με το κακό να κυριαρχεί στην κοινωνία, το αποτέλεσμα θα είναι να νιώθει το παιδί ατομία, απαισιοδοξία και φόβο, και τελικά να μην μπορέσει μεγαλώνοντας να αντιμετωπίσει με θάρρος τις καταστάσεις της ζωής.

Τέλος, υπάρχουν και πολλοί γονείς, που, προσπαθώντας να προφυλάξουν τα παιδιά τους από τους κινδύνους και τις απογοητεύσεις της καθημερινότητας, παρουσιάζουν τα πράγματα ωραιοποιημένα, αποκρύπτοντας όλες τις άσχημες καταστάσεις και δίνοντας μια εξιδανικευμένη εικόνα της ζωής. Ασφαλώς όμως ούτε αυτή η στάση ωφελεί το παιδί, που αργότερα θα βρεθεί απροετοίμαστο απέναντι στις δυσκολίες και τότε θα νιώσει αδύναμο να παλέψει και θα δοκιμάσει μεγαλύτερη απογοήτευση και ήττα.

Κική Δημουλά, «Τα πάθη της βροχής»

- Συζητήστε στο μάθημα της Φυσικής και της Χημείας για τη δημιουργία της βροχής, για τα είδη της, καθώς και για τις επιπτώσεις μεγάλων περιόδων βροχόπτωσης στο κλίμα της χώρας και στη διάθεση των ανθρώπων.

Η βροχή είναι είδος υετού, όπως και η δρόσος, το χαλάζι, το χιόνι και το χιονόνερο. Η βροχή προκαλείται από τη συμπύκνωση μορίων υδρατμών της ατμόσφαιρας σε μικρές σταγόνες. Η συμπύκνωση αυτή γίνεται πάνω σε αιωρούμενα σωματίδια ή με τη βοήθεια ισχυρών ανοδικών ρευμάτων μέσα στη μάζα του νέφους. Για να προκληθεί η βροχή, πρέπει επίσης ο υγρός αέρας να γίνει ψυχρός, να φτάσει δηλαδή σε θερμοκρασία δρόσου. Τότε οι σταγόνες που έχουν τη μεγαλύτερη μάζα αποσπώνται από το σύννεφο και πέφτουν στο έδαφος υπό μορφή βροχής.

Η ένταση της βροχόπτωσης μετριέται με βάση τα χιλιοστά βροχής που πέφτουν ανά ώρα. Έτσι η βροχή είναι ασθενής, όταν είναι μικρότερη από 2 χιλιοστά ανά ώρα, μέτρια από 2 μέχρι 6 χιλιοστά και ισχυρή πάνω από 6 χιλιοστά ανά ώρα. Με βάση επίσης τη διάρκειά της διακρίνεται σε κανονική, ραγδαία, καταιγίδα, κατακλυσμό κ.ά.

Όταν οι βροχοπτώσεις είναι συχνές σε μια περιοχή, επηρεάζουν το φυσικό περιβάλλον και το κλίμα, που γίνεται υγρό, ενώ μειώνονται και οι ημέρες ηλιοφάνειας. Αυτό επιδρά αρνητικά στην ψυχολογία των ανθρώπων, τους κάνει άκεφους, μελαγχολικούς και εσωστρεφείς.

Τζένη Μαστοράκη, «Οι μεγάλοι»

Βρείτε από διάφορες πηγές πληροφορίες για την εποχή της Κατοχής και μελετήστε τα σχετικά κείμενα του βιβλίου της Ιστορίας σας. Συγκρίνετε τα στοιχεία που θα συγκεντρώσετε με τα στοιχεία που συνοπτικά σας δίνονται στο ποίημα.

Πληροφορίες για την Κατοχή και την Αντίσταση μπορείτε να βρείτε και στην ιστοσελίδα: http://www.fhw.gr/chronos/14/gr/1940_1945/occupation/index.html.

Δημήτρης Χατζής, «Η τελευταία αρκούδα της Πίνδου»

- Έχετε συναντήσει την κατάσταση που περιγράφεται στο μυθιστόρημα το καλοκαίρι στο χωριό σας; Διηγηθείτε τα δικά σας βιώματα και εξηγήστε γιατί θα μείνετε στον τόπο σας ή γιατί θα φύγετε, όταν τελειώσουν οι καλοκαιρινές διακοπές.

Η εργασία είναι προσωπική. Ο τόπος καταγωγής μας ίσως μας φαίνεται αλλαγμένος, όταν έχουμε μείνει για καιρό μακριά από αυτόν. Η αλλαγή μπορεί να μας

απογοητεύσει, όπως τον ήρωα του μυθιστορήματος, μπορεί όμως και να μας προκαλέσει καλές εντυπώσεις, αν είναι αλλαγή προς το καλύτερο. Η απόφαση όμως να μείνουμε ή να φύγουμε μετά τις καλοκαιρινές διακοπές δεν εξαρτάται μόνο από τις εντυπώσεις μας, αλλά πιθανόν και από άλλες αιτίες, όπως λόγοι οικογενειακοί, εργασίας, σπουδών, και διάφορες άλλες δεσμεύσεις.

Αντώνης Σαμαράκης, «Ζητείται ελπίς»

- **Αφού εντοπίσετε στο κείμενο τα θέματα των εφημερίδων της δεκαετίας του '50, ανατρέξτε στις σελίδες των σημερινών εφημερίδων για να κάνετε μια σύγκριση. Ποιες ομοιότητες και ποιες διαφορές παρατηρείτε;**

Τα θέματα των εφημερίδων της δεκαετίας του '50 που αναφέρονται στο κείμενο είναι τα σοβαρά πολεμικά γεγονότα στην Ινδοκίνα, περιπτώσεις μόλυνσης από ραδιενέργεια, ο φόβος ενός νέου παγκόσμιου πολέμου, εξαιτίας του «ψυχρού πολέμου» μεταξύ ΗΠΑ και Σοβιετικής Ένωσης, και διάφορα εσωτερικά ζητήματα, όπως το έλλειμμα της οικονομίας, η ανεργία που οδηγεί σε αυτοκτονίες νέων ανθρώπων, καθώς και θέματα από το αστυνομικό δελτίο. Υπάρχουν επίσης ειδήσεις που αφορούν την πολιτιστική ζωή, την κοσμική κίνηση, τη μόδα, και βέβαια οι απαραίτητες «Μικρές Αγγελίες».

Μια σύγκριση με τα θέματα των σημερινών εφημερίδων δείχνει πολλές ομοιότητες ανάμεσα σε καταστάσεις της δεκαετίας του '50 και σε καταστάσεις της σύγχρονης εποχής, μόνο που σήμερα τα προβλήματα είναι εντονότερα σε πολλούς τομείς. Αν και ο φόβος ενός νέου παγκόσμιου πολέμου έχει περιοριστεί, εξακολουθούν οι πόλεμοι σε διάφορα σημεία της γης (Ιράκ, Παλαιστίνη κ.α.), που αποτελούν καθημερινά θέματα των εφημερίδων, ενώ έχει εμφανιστεί σε παγκόσμιο επίπεδο η απειλή της τρομοκρατίας. Τις εφημερίδες απασχολεί επίσης πιο έντονα απ' ό,τι στο παρελθόν η μόλυνση του περιβάλλοντος, που έχει αγγίξει στις μέρες μας επικίνδυνα όρια, πράγμα που δεν οφείλεται μόνο στη ραδιενέργεια (βόμβες απεμπλουτισμένου ουρανίου στο Ιράκ, στη Γιουγκοσλαβία και στο Κόσσοβο, ραδιενεργά απόβλητα κ.ά.), αλλά περισσότερο στις ανεξέλεγκτες εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα από τις βιομηχανίες, τα αυτοκίνητα και τις συσκευές θέρμανσης. Το οικονομικό πρόβλημα επίσης είναι καθημερινό θέμα, γιατί η ανεργία έχει ενταθεί και έχει εμφανιστεί και πάλι το φαινόμενο της φτώχειας. Τα θέματα από το αστυνομικό δελτίο απ' την άλλη πλευρά κυριαρχούν στις εφημερίδες, γιατί η εγκληματικότητα στη χώρα μας έχει αυξηθεί με γρήγορους ρυθμούς τα τελευταία χρόνια. Τέλος, ως προς τα ενδιαφέροντα για τη μόδα, την κοσμική κίνηση και τη ζωή των «επώνυμων», υπάρχει αφθονία ειδήσεων, που σερβίρονται γενναϊόδωρα, για να αποσπούν την προσοχή από άλλα σοβαρότερα προβλήματα της καθημερινότητας.

Κώστας Ταχτσής, «Κι έχουμε πόλεμο!»

Πώς αποτυπώθηκε ο ελληνοϊταλικός πόλεμος του '40 στις εικαστικές τέχνες και στον κινηματογράφο;

Πληροφορίες μπορείτε να βρείτε:

■ στις ιστοσελίδες:

http://www.e-telescope.gr/gr/cat09/art09_030228_01.html (Πόλεμος και κινηματογράφος στην Ελλάδα)

http://www.fhw.gr/chronos/14/gr/1940_1945/war/04.html (Ο αντίκτυπος του πολέμου στην πολιτιστική ζωή)

http://www.1.fhw.gr/chronos/14/gr/1940_1945/resistance/07_c.html (Εικαστικά-Φωτογραφία)

■ στο αφιέρωμα του περ. *Επτά Ημέρες* της εφημερίδας *Καθημερινή* «Πόλεμος του 40: εικαστικά και σκιτσογραφία» (26-10-1997).

Ρέα Γαλανάκη, «Η μεταμφίεση»

1. Η Ελένη ταξίδεψε με ιστιοφόρο από τον Πειραιά στη Νάπολη. Από εκεί, ντυμένη άντρας και συνοδευόμενη από τον πατέρα της, πήρε το δρόμο για τη Ρώμη τότε πεζή και πότε σε άμαξα. Βρείτε αυτήν την πορεία στο χάρτη και εξετάστε την ιστορική περίοδο του 1848 από πλευράς εθνικοαπελευθερωτικών και κοινωνικών κινήματων.

Το 1848, είναι μια χρονιά σταθμός για την Ευρώπη. Εμφανίζονται φιλελεύθερες ιδέες και μια σειρά από επαναστάσεις αμφισβητούν τη νομιμότητα. Είναι η χρονιά που στην Ευρώπη ξεσπούν εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα. Σημαντική επίδραση στις επαναστατικές εξελίξεις στην Ευρώπη άσκησε αναμφίβολα η εξέγερση στο Παρίσι τον Φεβρουάριο του 1848, η οποία αποτέλεσε το ξεκίνημα για τις επαναστάσεις που ακολούθησαν.

Η Ιταλία γνώρισε και αυτή τις ιδέες της Γαλλικής Επανάστασης με την κατάρτησή της από τον Ναπολέοντα. Στην περιοχή αυτή, που ήταν διαιρεμένη σε μικρά κράτη, ξέσπασαν μετά το 1830 εθνικιστικά κινήματα με σκοπό την ενοποίηση της Ιταλίας. Η Αυστρία εισέβαλε στην επαναστατημένη Ιταλία και γρήγορα επέβαλε την τάξη. Η επανάσταση του 1848 ξεκίνησε εξαιτίας των φιλελεύθερων μεταρρυθμίσεων που παραχώρησε στην επικράτειά του ο πάπας, οι οποίες κινητοποίησαν τους πληθυσμούς των κρατών σε διαδηλώσεις κατά της Αυστρίας απαιτώντας εξομοίωση. Οι μοναρχίες αναγκάστηκαν να παραχωρήσουν σύνταγμα. Το εθνικό κίνημα, χωρίς ενιαία ηγεσία, αγωνιζόταν για την αποδέσμευση των Ιταλικών κρατών από την αυστριακή κυριαρχία και την ένωσή τους σε ενιαίο κράτος. Το όνειρό τους σύντριψε για δεύτερη φορά ο αυστριακός στρατός με τη βοήθεια της Ρωσίας και της Γαλλίας. Ο μεγάλος Ιταλός επαναστάτης Τζουζέπε Γκαριμπάλντι ενέπνευσε

όλες τις ευρωπαϊκές επαναστάσεις και ενθουσίασε τους επαναστατημένους νέους αυτών των χρόνων.

Πληροφορίες για την εποχή του 1848 στην Ευρώπη υπάρχουν στην ιστοσελίδα <http://www.vrahokipos.net/history/world/1848.html>. Επίσης, πληροφορίες για τις επαναστάσεις του 1848 μπορείτε να βρείτε και στο σχολικό σας βιβλίο της Ιστορίας, *Ιστορία Νεότερη και Σύγχρονη Γ' Γυμνασίου*, σελ. 219-226.

2. Τι μαρτυρεί η αναγκαστική μεταμπίση της Ελένης για τη θέση της γυναίκας στα μέσα του 19ου αιώνα στην Ελλάδα αλλά και την Ιταλία; Σχολιάστε την απόφαση της Ελένης να σπουδάσει ζωγραφική, καθώς και τη στάση του πατέρα της απέναντι στην επιθυμία της κόρης του.

Η αναγκαστική μεταμπίση της Ελένης σε άντρα προκειμένου να σπουδάσει ζωγραφική και να «υποστηρίξει με χαρτιά την κεκτημένη γνώση», όπως λέει, φανερώνει τη μειονεκτική κοινωνική θέση της γυναίκας στα μέσα του 19ου αιώνα. Η γυναίκα δεν είχε πρόσβαση στην επίσημη γνώση, στα πανεπιστήμια και στις Σχολές Καλών Τεχνών. Η Ελένη με την απόφασή της να σπουδάσει ζωγραφική δείχνει πως δεν αποδέχεται τους κοινωνικούς καταναγκασμούς της εποχής, είναι ευαίσθητη αλλά και θαρραλέα, διεκδικεί το δικαίωμά της στη γνώση και φιλοδοξεί να γίνει καλή ζωγράφος. Ο εύπορος πατέρας της, θεατρώνης Ιωάννης Μπούκουρης, υποχωρεί μπροστά στο πείσμα της αγαπημένης του κόρης και τη συνοδεύει στην Ιταλία για να συνεχίσει τις σπουδές της στη ζωγραφική. Φαίνεται πως ήταν λοιπόν άνθρωπος προοδευτικός που πίστευε στα γυναικεία δικαιώματα, αγαπούσε την κόρη του, σεβόταν τις επιθυμίες της και τη συνόδευσε στο ταξίδι της, γιατί φοβόταν ότι η επαναστατημένη Ιταλία μπορούσε να κρύβει κινδύνους για μια γυναίκα.